

Regeringens skrivelse

1997/98:13

Ekologisk hållbarhet

Skr.

1997/98:13

Regeringen överlämnar denna skrivelse till riksdagen.

Sundsvall den 11 september 1997

Göran Persson

Anna Lindh
(Miljödepartementet)

Skrivelsens huvudsakliga innehåll

I skrivelsen presenterar regeringen en lägesbeskrivning av arbetet för att föra Sverige mot målet ekologisk hållbarhet.

Sverige skall vara en pådrivande kraft och ett föregångsland för en ekologiskt hållbar utveckling. Det innebär en helhetssyn på samhällsutvecklingen där hänsyn till ekologiska förutsättningar förenas med en god ekonomisk, social och kulturell utveckling. De övergripande målen för ett ekologiskt hållbart samhälle är att skydda miljön och människors hälsa, att använda jordens resurser effektivt och att nå en hållbar försörjning. Det krävs långsiktiga och uthålliga insatser inom samtliga politikområden för att föra Sverige mot ekologisk hållbarhet. I skrivelsen görs en lägesredovisning av arbetet med sådana åtgärder. Betydande vikt läggs vid åtgärder med positiva effekter på näringslivsutveckling och sysselsättning. En energipolitisk proposition har redan behandlats av riksdagen. I årets budgetproposition presenteras ett omfattande lokalt investeringsprogram. Under hösten 1997 och våren 1998 presenteras propositioner om bland annat, jordbruk, en ny trafikpolitik samt miljö inklusive nya miljömål för 2000-talet.

Bakgrund

I regeringsförklaringen den 17 september 1996 underströk statsministern att ”Sverige skall vara en pådrivande internationell kraft och ett föregångsland i strävan att skapa en ekologiskt hållbar utveckling”. I januari 1997 lämnade regeringen en skrivelse till riksdagen

”På väg mot ett ekologiskt hållbart samhälle” (skr. 1996/97:50, prop. bet. 1996/97:JoU11, rskr. 1996/97:187). Den beskrev pågående arbete med att utveckla strategier för ekologisk hållbarhet inom olika samhällssektorer. Skr. 1997/98:13

Regeringen beslöt den 21 januari 1997 att tillsätta en delegation för en ekologiskt hållbar utveckling. I delegationen ingår statsråden Anna Lindh, ordförande, Ylva Johansson, Ulrika Messing, Annika Åhnberg och Thomas Östros. Regeringen har i den ekonomiska vårpropositionen (1996/97:150) utifrån ett förslag från delegationen, presenterat ett förslag till ett investeringsprogram för ekologisk hållbarhet samt en gemensam plattform för det fortsatta arbetet. Riksdagen har godkänt huvudinriktningen för de lokala investeringsprogrammen samt att 5,4 miljarder kronor avsätts under perioden 1998-2000. Den 18 juni 1997 lämnade delegationen ett förslag till hur stödet för lokala investeringsprogram närmare kan utformas. I årets budgetproposition (prop 1997/98:1) föreslås medel för 1998.

Riksdagen beslutade i juni 1997 om nya riktlinjer för energipolitiken (prop. 1996/97:84, bet. 1996/97:NU12, rskr.1996/97:272). Enligt riktlinjerna skall energipolitiken skapa villkoren för en effektiv energianvändning och en kostnadseffektiv svensk energiförsörjning samt underlätta omställningen till ett ekologiskt uthålligt samhälle. Hälsan, miljön och klimatet skall påverkas så litet som möjligt.

I skrivelsen På väg mot ett ekologiskt hållbart Sverige samt i den ekonomiska vårpropositionen redogjorde regeringen för sin ambition att i samband med årets budgetproposition presentera ytterligare ett led i arbetet för att föra Sverige vidare mot målet ekologiskt hållbar utveckling.

Innehållsförteckning

1 En politik för ekologisk hållbarhet	6
1.1 Inledning.....	6
1.2 Den ekologiska hållbarhetens tre delmål.....	8
2 Riktlinjer för det fortsatta arbetet.....	12
2.1 Inledning.....	12
2.2 Staten som föredöme	12
2.3 Offentlig upphandling.....	13
2.4 Bygg om Sverige till ökad hållbarhet	14
2.5 Miljö	15
2.6 Energi	16
2.7 Internationellt arbete	16
2.8 Näringsliv	17
2.9 Utbildning och forskning.....	18
2.10 Arbetsmarknad och arbetsliv	19
2.11 Kommunikationer.....	20
2.12 Samhällsplanering och byggande	21
2.13 Ekonomi och finanser.....	21
2.14 Jord- och skogsbruk, fiske	23
2.15 Konsumentpolitik	23
2.16 Kulturpolitik	24
2.17 Övrigt.....	24
3 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom olika departements verksamhetsområden	26
3.1 Åtgärdsprogram för ekologiskt hållbar utveckling inom Justitiedepartementets verksamhetsområde.....	26
3.2 Åtgärdsprogram för ekologiskt hållbar utveckling inom Utrikesdepartementets verksamhetsområde	27
3.2.1 Utrikesrepresentationen.....	27
3.2.2 UD:s externa uppgifter.....	28
3.2.3 Utvecklingsamarbetet	28
3.2.4 Den globala miljöfonden.....	28
3.2.5 Information.....	28
3.2.6 Uppföljning av UNGASS	29
3.2.7 Globala konventioner	29
3.2.8 Handel och miljö	29
3.2.9 Verksamhetsplanering och personalutveckling.....	31
3.2.10 Internationell rekrytering.....	31
3.3 Åtgärdsprogram för ekologiskt hållbar utveckling inom Försvarsdepartementets verksamhetsområde	32
3.3.1 Inriktning av miljöarbetet.....	33
3.3.2 Internationellt arbete	34
3.4 Åtgärdsprogram för ekologiskt hållbar utveckling inom Socialdepartementets verksamhetsområde.....	35
3.4.1 Miljörelaterad ohälsa.....	36
3.4.2 Nationella folkhälsomål	37

3.4.3 Miljöåtgärder inom hälso-och sjukvården.....	38	Skr. 1997/98:13
3.4.4 Miljöåtgärder vad avser läkemedel	39	
3.4.5 Internationell samverkan inom hälsoskyddet och miljö medicinen	39	
3.5 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom Kommunikationsdepartementets verksamhetsområde	40	
3.5.1 Trafikpolitisk proposition våren 1998	41	
3.5.2 Infrastruktur	41	
3.5.3 Vägtrafik	41	
3.5.4 Järnvägstrafik	42	
3.5.5 Sjöfart.....	42	
3.5.6 Luftfart	43	
3.5.7 Informationsteknik/transportinformatik	43	
3.5.8 Kollektivtrafik	44	
3.6 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom Finansdepartementets verksamhetsområde	44	
3.6.1 Skatter	44	
3.6.2 Miljöräkenskaper	46	
3.6.3 Offentlig upphandling	46	
3.6.4 Statlig förvaltning av pensionsmedel	48	
3.6.5 Förvaltningspolitik	48	
3.6.6 Fastighetsförvaltning	48	
3.7 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom Utbildningsdepartementets verksamhetsområde	49	
3.7.1 Förskola, grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning	50	
3.7.2 Forskning och högskoleutbildning	54	
3.7.3 Forskning	55	
3.8 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom Jordbruksdepartementets verksamhetsområde	55	
3.8.1 Jordbruk	56	
3.8.2 Fiske	60	
3.9 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom Arbetsmarknadsdepartementets område.....	62	
3.9.1 Arbetsmarknadspolitiska åtgärder.....	63	
3.9.2 EU:s strukturfonder.....	63	
3.9.3 Arbetsmarknadsverket som arbetsgivare.....	64	
3.9.4 Arbetsmiljö- och arbetslivsfrågornas hantering inom ramen för ett ekologiskt hållbart Sverige	64	
3.10 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom Kulturdepartementets verksamhetsområde	65	
3.10.1 Kulturarvet	67	
3.10.2 Kulturmiljön.....	67	
3.10.3 Arkitektur och form.....	68	
3.10.4 Forskning	68	
3.10.5 Unesco-rapporten Vår skapande mångfald	68	
3.10.6 Kulturnät Sverige	69	
3.10.7 Kulturhuvudstadsåret	69	

3.10.8 Kultur och natur	69	Skr. 1997/98:13
3.11 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom Närings- och handelsdepartementets verksamhetsområde	70	
3.11.1 Ekologi och ekonomi - från motsatspar till samspel	71	
3.11.2 Integration av miljö- och näringspolitiken	72	
3.11.3 Nätverk.....	72	
3.11.4 Miljöledningssystem	73	
3.11.5 Energi.....	73	
3.11.6 Skogssektorn	74	
3.11.7 Export och miljö.....	75	
3.11.8 Baltic 21	76	
3.11.9 Delegationen för främjande av miljöanpassad teknik	76	
3.12 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom Inrikesdepartementets verksamhetsområde.....	77	
3.12.1 Konsumenterna och miljön	78	
3.12.2 Samhällsplanering för en ekologiskt hållbar utveckling.....	79	
3.12.3 Lagstiftning om va-system	80	
3.12.4 Ekologisk hållbarhet i byggande och bebyggelsen.	80	
3.12.5 Samhällets informationsförsörjning	81	
3.12.6 Transnationellt samarbete	82	
3.13 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom Miljödepartementets verksamhetsområde	83	
3.13.1 En miljöpolitisk proposition våren 1998	85	
3.13.2 Nya nationella miljö mål presenteras	85	
3.13.3 Förslaget till miljöbalk - ett viktigt redskap	86	
3.13.4 Indikatorer utvecklas	86	
3.13.5 Producentansvaret förstärks	86	
3.13.6 Eko-effektivitet/Faktor 10 utvecklas	87	
3.13.7 Utforma en hållbar kemikaliepolitik	87	
3.13.8 En hållbar utveckling i skärgårdsområden	87	
3.13.9 Gröna Jobb redovisas i särskild rapport.....	87	
3.13.10 Kunskapscentrum.....	88	
3.13.11 Identifiera subventioner som motverkar en hållbar utveckling.....	89	
3.13.12 Kommunvis inventering av radioaktivt avfall	89	
3.13.13 Mark och vatten - regionala miljö- och hushållningsprogram.....	89	
4 Lokala och nationella investeringar	91	
4.1 Lokala investeringprogram.....	91	
4.2 Investeringar i ekologisk omställning av byggnader, anläggningar och infrastruktur	93	
4.3 Nationella investeringar i infrastruktur	93	
4.4 Nationella investeringar i energisystem	93	

1 En politik för ekologisk hållbarhet

1.1 Inledning

En hållbar utveckling innebär att dagens generation kan tillgodose sina behov utan att äventyra för kommande generationer att tillgodose sina. Så definierade Brundtlandkommissionen kraven på den framtida världsutvecklingen. De stora FN-konferenserna visar att dessa krav hänger samman med befolkningsutveckling och med social, kulturell och ekonomisk utveckling i världen.

Miljön utsätts globalt sett för en allt starkare negativ påverkan. Det sker en mycket snabb ekonomisk tillväxt i delar av världen, som Ostasien. Samtidigt blir de fattiga länderna i exempelvis Afrika allt fattigare. Världens befolkning fortsätter att öka även om takten avtar. Konflikter om färskvattenresurser, människor på flykt från miljöproblem, klimatförändringar och ett uttunnat ozonskikt är nya globala säkerhetshot som kräver fortsatt internationellt samarbete för att kunna lösas. Att komma till rätta med de globala miljö- och utvecklingsproblemen kräver långtgående insatser.

Den redan rika världen har ett särskilt ansvar. Knappt en femtedel av jordens befolkning står för den övervägande delen av belastningen på miljön och förbrukningen av jordens naturresurser. Vi måste använda resurserna effektivare för att de skall räcka åt alla.

En hållbar utveckling utgår från människans samlade behov och innehåller därför alla de dimensioner som är viktiga i våra liv. Riodeklarationen betonar helhetssynen och det nödvändiga samspelet mellan *social, kulturell, ekonomisk* och *ekologisk* hållbarhet. Däri ryms exempelvis god vård och omsorg, en god hälsa bland befolkningen, utbildning, arbete och en innehållsrik fritid. Där finns en stark ekonomi, tillväxt, industriell utveckling, regional balans och goda kommunikationer.

En hållbar utveckling ser regeringen som utmaningen för det svenska samhället. Sverige har goda förutsättningar i vår natur, i vår kulturmiljö, god utbildning, ett avancerat näringsliv, en omfattande forskning och en stabil tradition av nationell demokrati och lokalt självstyre. Det ger förutsättningar att skapa fortsatt välfärd med ett hållbart uttag av naturresurser och en låg belastning på miljön. Därmed kan vi lämna vårt eget land till våra barn och barnbarn i ett bättre skick än det i vilket vi övertog det. Vi blir också ett exempel för andra, och kan därmed påverka den globala utvecklingen.

Det finns likheter med en annan stor samhällsförändring. Folkhemsbygget var ett stort och långsiktigt politiskt projekt, fött ur arbetslöshet, social misär och krav på rättvisa, startat med lokal handlingskraft och förvandlat till nationell politik med stöd av nya nationalekonomiska teorier och erfarenheter. Resultatet kan mätas i

medellivslängd, boendestandard, utbildningsnivå, äldreomsorg och andra välfärdsåtgärder. Skr. 1997/98:13

Omställningen till ekologisk hållbarhet över en eller ett par generationer kan inte skapas genom ett enda långsiktigt handlingsprogram. Men färdriktningen kan läggas fast och omfattningen bedömas. Med färdriktningen given och med ambitionen att bli föregångsland kan de första stegen ta form. Regeringen gör därvid bedömningen att samverkan i kampen mot den akuta arbetslösheten bör prioriteras. De långsiktiga och breda investeringsprogram med lokal förankring för en ekologisk modernisering av realkapitalet, som regeringen redovisade i den ekonomiska vårpropositionen (prop. 1996/97:150), är en viktig del i detta arbete. Lediga resurser i form av kvalificerad arbetskraft i byggsektorn och omfattande offentliga utgifter sätts på det sättet in i framtidsbyggandet samtidigt som de befintliga värdena skall tas till vara. Mot bakgrund av den akuta situationen på arbetsmarknaden skall allt som är möjligt göras så att investeringsprogrammen kommer igång snabbt.

Ekonomi blir alltmer global. Världshandeln ökar betydligt snabbare än de flesta länders BNP. Råvaror och produkter säljs ofta på en global marknad. Den svenska ekonomin är nära sammanflätad med ekonomin i de övriga EU-länderna som i sin tur blir alltmer sammanflätad med andra världsdels ekonomier. Miljöförändringarna känner inga nationsgränser. Vi påverkas särskilt av utsläppen i norra Europa. Därför är EU:s utvidgning österut viktig för den svenska miljön. Allt detta är skäl för att Sverige skall vara bland de internationellt pådrivande för en ekologisk hållbar utveckling. Men det förutsätter att vi går före nationellt, så att vi är trovärdiga när vi skall övertyga andra, och att vi lär av andras exempel när de har kommit längre än vi.

Den internationella konkurrenskraften är grundläggande för ekonomi, sysselsättning och välfärd. Svenskt näringsliv kan stärka sin konkurrenskraft med en "grön affärsidé". En omställning av hela det svenska samhället till ekologisk hållbarhet ger ökad trovärdighet åt en sådan profil samtidigt som omställningen i sig ger den stabila hemmamarknad som behövs för att utveckla nya industriella idéer till kommersiell mognad. På så sätt kan den ekologiska omställningen bli bärare av en lång våg av tillväxt och stabilitet i sysselsättningen. En omställning på bred front kan också bidra till att skapa sysselsättning inom många olika branscher och därmed bidra till att förutsättningarna för tillväxt ökar även i utsatta regioner.

Alla inbjuds att delta i detta arbete. Regeringen kommer att ta initiativ till en bred dialog om en ekologiskt hållbar utveckling. Denna skrivelse är ett steg på vägen som kommer att följas av ett antal förslag under 1997/98.

I en värld med växande befolkning förutsätter ekologisk hållbarhet en ökad ekologisk effektivitet.

Detta förtydligas i regeringens mål för ekologisk hållbarhet. I den ekonomiska vårpropositionen uttalar regeringen att den ekologiskt hållbara samhällsutvecklingen i grunden handlar om skyddet av miljön, en hållbar försörjning och en effektiv användning av jordens resurser. Övergripande mål för dessa tre områden formulerades på följande sätt:

Skyddet av miljön: Utsläppen av föroreningar skall inte skada människans hälsa eller överskrida naturens förmåga att ta emot eller bryta ner dem. Naturligt förekommande ämnen skall användas på ett sådant sätt att de naturliga kretsloppen värnas. Naturfrämmande hälso- och miljöskadliga ämnen bör på sikt inte få förekomma i miljön. Den biologiska mångfalden skall bevaras och värdefulla kulturmiljöer skyddas.

Effektiv användning: Användning av energi och andra naturresurser skall bli mycket effektivare än den är i dag. Flödena av energi och material kan därmed begränsas så att de är förenliga med en hållbar utveckling. Samhällsplanering, teknikutveckling och investeringar skall därför också inriktas på resurssnåla produkter och processer.

Hållbar försörjning: Ekosystemens långsiktiga produktionsförmåga måste säkras. Så långt som möjligt skall försörjningen baseras på ett långsiktigt hållbart nyttjande av förnybara resurser. Det betyder att användningen inte långsiktigt kan överskrida den takt med vilken naturen skapar nya resurser och att material bör återvinnas i ett kretslopp. Vi skall hushålla med icke förnybara resurser och kontinuerligt sträva efter förnybara ersättningar.

Målet om att skydda miljön innebär

Kunskapen om olika ämnens miljöegenskaper och erfarenheter av decenniers miljöarbete gör att långsiktiga miljösmål kan formuleras med relativt god precision. Vi bör eftersträva en utveckling som bland annat innebär att följande tillstånd uppnås:

Atmosfärens koncentration av växthusgaser har stabiliserats på en nivå som förhindrar en farlig störning av klimatet. Ozonskiktet är tillräckligt tjockt för att skydda människors hälsa och de ekologiska systemen från solens farliga ultraviolettera strålning.

Luftkvaliteten skall vara sådan att den inte innebär risker för människans hälsa. Utsläpp till luft förorsakar heller inte skador i miljön, såsom försurning av mark och vatten eller spridning av toxiska ämnen.

I havs- och vattenområden kan naturligt förekommande arter fortleva. Fisken kan ätas utan risk för hälsan.

Markens långsiktiga produktionsförmåga kan vidmakthållas. Den är inte skadad av föroreningar eller överutnyttjad.

Grundvattnet är så rent att det kan utgöra en dricksvattenresurs.

Den biologiska mångfalden har bevarats genom att naturligt förekommande arter kan fortleva i livskraftiga bestånd. Detta innebär att bestånden av olika arter är tillräckligt stora för att artens överlevnad skall vara säkrad.

Natur- och kulturlandskapet utgör en viktig del av kulturarvet. Det gynnar biologisk mångfald och är en källa till skönhetsupplevelser, rekreation och kulturell identitet för människor. Vi kan producera tillräckligt med mat och andra förnödenheter. Människans byggda miljö skapar trygghet, trivsel och social gemenskap. I den ekologiska omställningen och hushållningen med resurser ingår också att ta tillvara och främja bebyggelsens kulturvärden och arkitektoniska kvaliteter.

Miljömålen kommer att utvecklas i den miljöpolitiska propositionen som regeringen avser att lämna våren 1998.

Målet om effektiv användning innebär

Det andra målet, för effektiv användning, innebär att vi skall utnyttja naturresurserna på ett bättre sätt. Energin är ett centralt område. Arbetet för en effektivare energianvändning har, genom det energipolitiska beslutet, gått in i en ny fas. Utmaningen är att minska behovet av energi och material flera gånger om. Endast genom en betydligt effektivare användning kan vi leva på ett sätt som är hållbart i ett globalt perspektiv. Användningen av metaller bör ingå i ett kretslopp med så små förluster som möjligt.

Ett begrepp som blivit alltmer vanligt i den internationella debatten är *faktor 10*, vilket innebär att resursanvändningen, inte bara av fossila bränslen utan av all energi och alla material, behöver bli i genomsnitt 10 gånger effektivare under de närmaste en till två generationerna. Många forskare, företagsledare och politiker anser att detta är nödvändigt för att kunna möta den ökande befolkningstillväxten och för att kunna minska miljöförstörelsen utan att försämra välfärden. Siffran 10 - eller 4 om tidshorisonten är kortare - ger en signal om vilken storleksnivå på effektiviseringarna som krävs, snarare än ett exakt mål. Faktor 10-tänkandet kan därvid fungera som kompass och stimulera till nödvändigt nytänkande.

Arbetet med att formulera tydliga och funktionella mål för en effektivare resursanvändning, med tillvaratagande av befintliga värden, måste nu intensifieras. Regeringen kommer därför att ta initiativ till en öppen dialog med näringsliv och forskare.

Målet om hållbar försörjning innebär

Det tredje målet, hållbar försörjning, handlar till stor del om att ställa om vår energiförsörjning och om livsmedelsförsörjning med hög kvalitet. Energisystemet skall grundas på varaktiga, helst inhemska och förnybara, resurser. Det energipolitiska beslutet innebär bl.a. en kraftfull satsning på förnybara energikällor. Även annan försörjning med naturresurser såsom vatten, material, näringsämnen etc. skall göras hållbar. En så stor del av försörjningen som är förenlig med en totalt sett effektiv resursanvändning skall ske genom återföring i kretslopp. Andelen förnybara råvaror och förnybar energi bör utökas.

Analysarbete och indikatorer för ekologiskt hållbar utveckling

En förutsättning för en ekologiskt hållbar samhällsutveckling är att miljöhänsyn och resurshushållning integreras i alla samhällsprocesser. De olika samhällssektorerna och dess olika aktörer måste därför ta ett ökat ansvar. En önskad utveckling kan dessutom bara uppnås genom samverkan mellan de olika aktörerna dvs. näringsliv, myndigheter, kommuner och organisationer.

För att ge stöd i omställningen av samhällssektorerna så att målen för ekologisk hållbarhet kan nås, behövs långsiktiga studier med skilda utgångspunkter och perspektiv. Det är en angelägen uppgift för myndigheter och forskningsinstitutioner att beakta innebörden av den höjning av ambitionsnivån som målen för ekologisk hållbarhet innebär och tillgodose detta behov. Runt om i världen pågår utveckling och genomförs studier av intresse att följa och att delta i.

Inom Sverige har viktiga analyser gjorts för vissa sektorer. Dit hör t.ex. Naturvårdsverkets stora framtidsstudie 2021 och arbetet med ett miljöanpassat transportsystem. Regeringen avser att fortsätta detta arbete i dialog med aktörer i olika samhällssektorer såväl myndigheter som näringsliv, kommuner och organisationer.

Huvudtemat är att stärka Sveriges internationella konkurrenskraft på de framtida marknader där efterfrågan kommer att styras av krav på ekologisk hållbarhet. Exempelvis bedömer den Asiatiska utvecklingsbanken att investeringsbehovet för miljöförbättringar i Asien kommer att öka från drygt 300 miljarder kronor år 1995 till närmare 2000 miljarder kronor år 2025. Näringslivets utveckling får en central position i studierna. Områden som kan bli aktuella är den ekologiska faktorns roll för de viktigaste industriella branscherna, omställningen av energisektorn samt effekter på arbetsmarknaden och i arbetslivet. Regeringen kommer att ta initiativ till en analys av förutsättningarna för att stärka Sveriges konkurrenskraft vad gäller tjänster och produkter som är anpassade för ökad ekologisk hållbarhet.

Det krävs också en anpassning av statistiken så att den lämpar sig för att göra sådana analyser. Statistiken är ofta upplagd med andra syften, vilket gör att indelningar och variabler som är intressanta att få belysta ur ekologisk hållbarhetssynpunkt inte alltid finns. Det kan till exempel gälla ekonomisk statistik, arbetsmarknadsstatistik, regional statistik och välfärdsstatistik. En anpassning av statistiken bör göra det möjligt att t.ex.

beakta konsekvenserna för miljöpåverkande faktorer, som utsläpp, avfall och materialanvändning, i ekonomiska analyser. Skr. 1997/98:13

Vidare behöver indikatorer för ekologiskt hållbar utveckling tas fram som underlag för olika aktörers arbete och för kontinuerlig uppföljning och utvärdering. I årets ekonomiska vårproposition aviserades att Miljövårdsberedningen skulle utarbeta ett förslag. Förslag till indikatorer kommer att presenteras i miljöpropositionen 1998.

2 Riktlinjer för det fortsatta arbetet

2.1 Inledning

Arbetet för en ekologiskt hållbar utveckling innebär att vi drar nytta av de senaste 25 årens erfarenheter. Under den tiden har utsläppen av föroreningar minskat. Flera av de farligaste kemiska produkterna är borta eller på väg att fasas ut. Sjöar har återhämtat sig och hotade naturområden och djurpopulationer har räddats. Vi har gjort betydande insatser för att spara på energi och naturresurser. Sveriges medverkan i det internationella samarbetet har ökat. Men naturligtvis återstår mycket att göra, och nya problem har visat sig. Därför behövs ett ökat tempo i arbetet.

I det följande redovisas riktlinjer för regeringens fortsatta arbete. Under avsnitt 3 ges lägesbeskrivning och utförligare redovisning av åtgärder inom de olika departementens verksamhetsområden. I särskilda propositioner kommer större och mer långsiktiga förändringar att redovisas. Det gäller t.ex. transportsystemet och jordbruket.

2.2 Staten som föredöme

Regeringen har flera gånger framhållit att staten skall vara föregångare i en ekologiskt hållbar utveckling. Det ligger ett stort ansvar på de olika departementen och statliga myndigheterna att integrera ambitionen att gå före i arbetet för ekologisk hållbarhet i beslut som rör olika samhällssektorer. Det arbete som inletts med att införa miljöledningssystem inom statlig verksamhet bör vidareutvecklas.

Innevarande år påbörjades ett pilotprojekt för att introducera miljöledningssystem hos 25 utvalda statliga myndigheter. Det innebär att myndigheternas hantering av frågor som rör miljö samt energi- och resurshushållning integreras och systematiseras i den ordinarie verksamheten. Bl.a. skall statlig upphandling aktivt efterfråga produkter, system och tjänster som utformats med hänsyn till miljö och resurshushållning. Hittills vunna erfarenheter har skapat goda förutsättningar för att gå vidare med utvecklingen av miljöledningssystem i statlig verksamhet.

Detta arbete kommer också att breddas i flera steg. Regeringen har också påbörjat en systematisk genomgång av statsbudgeten för att analysera vilka anslagsposter som har störst betydelse för en ekologiskt hållbar utveckling.

Från våren 1998 utvidgas projektet till att omfatta flera statliga myndigheter.

Också de statliga företagen skall i sin verksamhet integrera miljöhänsyn och resurshushållning och aktivt bidra till en ekologiskt hållbar utveckling.

* Fortsätta utvecklingen av miljöledningssystem i statliga myndigheter. Arbetet med en anpassad form av miljöledning i regeringskansliet startar hösten 1997. Våren 1998 utvidgas det pilotprojekt med 25 statliga myndigheter som påbörjats i år till att omfatta fler statliga myndigheter.

* Ändra i verksförordningen (1995:1322) så att det i den ställs krav på hänsyn till ekologiskt hållbar utveckling. En sådan ändring aviserades i årets ekonomiska vårproposition.

2.3 Offentlig upphandling

Den offentliga sektorn köper årligen varor och tjänster för sammanlagt cirka 280 miljarder kronor varav staten för ungefär 100 miljarder kronor. Den omfattande offentliga upphandlingen är ett effektivt instrument för att påverka utbudet på marknaden så att beståndet av produkter snabbare anpassas till kraven på ekologisk hållbarhet. Detta instrument bör användas än mer aktivt.

Varor och tjänster som styr mot målen för ekologiskt hållbar utveckling skall så långt som möjligt prioriteras vid upphandling. Det är till exempel sådana varor och tjänster som ger låga utsläpp, ingen eller minimal användning av ämnen som bör undvikas av miljö- och hälsoskäl, ger ökad effektivitet när det gäller användning av energi och material samt bygger på förnybara råvaru- och energikällor. Statlig upphandling skall vara ett föredöme. Kunskap och erfarenheter om ekologiskt hållbar upphandling bör samlas och spridas för att få en positiv utveckling i samhället i stort.

Viktiga inslag i arbetet är att:

* Ta fram ett underlag för en svensk ståndpunkt EU för offentlig miljöanpassad upphandling. Positionen skall utgå från de grundläggande miljökrav som Sverige vill ställa vid all upphandling och från de möjligheter som finns att ställa miljökrav bl.a. inom ramen för gällande EU-regler (upphandlingsdirektiv m.m.). Förslag skall också lämnas, om det behövs, till ändringar av EG:s upphandlingsregler. Förslagets innebörd bör vara att reglerna blir tydliga och styr i riktning mot ekologisk hållbarhet.

Uppdrag skall ges till Nämnden för offentlig upphandling, att ta fram ett förslag tillsammans med Naturvårdsverket och Kemikalieinspektionen.

* Inrätta en delegation med ansvar för att vara pådrivande för en miljöanpassad offentlig upphandling av bl.a. varor och tjänster. Delegationen skall initiera och utveckla konkreta vägledningar för hur miljökrav kan ställas vid all offentlig upphandling inom olika områden. Delegationen skall särskilt prioritera områden där upphandlingen kan få genomslag på utvecklingen i ekologiskt hållbar riktning. Ett exempel är att man vid offentlig upphandling av byggtjänster kan ställa krav på viss andel återanvänt material. Delegationen skall också sprida kunskap, erfarenheter och goda exempel från t.ex. pilotmyndigheternas arbete,

landstingens databas med upphandlingskriterier och olika kommuners miljökrav vid upphandling. Delegationen skall också följa utvecklingen i andra länder inom och utanför EU.

2.4 Bygg om Sverige till ökad hållbarhet

Kampen mot arbetslösheten kommer att dominera inrikespolitiken de närmaste åren. Regeringens mål är att den öppna arbetslösheten skall halveras till år 2000. Därefter skall utvecklingen drivas vidare. Arbetslösheten innebär att stora personella och ekonomiska resurser inte tas tillvara. Det är samhällsekonomiskt förmånligt att göra framtidsinriktade investeringar som samtidigt minskar arbetslösheten och ökar samhällets ekologiska hållbarhet. Regeringen avser att inleda ett brett investeringsprogram i syfte att stimulera modernisering av bebyggelse, infrastruktur och energisystem. Huvuddragen redovisades i den ekonomiska vårpropositionen 1997. Programmet som redovisades i vårpropositionen omfattar 12,5 miljarder kronor under tre år. Till detta kommer ytterligare satsningar på miljöstöd i jordbruket och andra miljöåtgärder. I budgetpropositionen lägger regeringen fram mer detaljerade planer för statens insatser i sammanhanget. (Investeringsprogrammen redovisas utförligare i avsnitt 4)

Investeringar i modernisering av byggnader och anläggningar medför ökad efterfrågan på material, komponenter och utrustningar som i åtskilliga fall är desamma som efterfrågas vid offentlig upphandling. Från synpunkten att stimulera teknisk-industriell utveckling finns det därför anledning att undersöka möjligheterna att harmonisera modeller och metoder för att formulera kraven på ekologisk hållbarhet och verifiera resultaten. Företagens möjligheter att överblicka och värdera marknaderna för processer, produkter och system ökar utan att man därför behöver ge avkall på strävan till lokal anpassning av de slutliga resultaten. Regeringen avser därför att ta erforderliga initiativ till ett utvecklingsarbete på byggsidan som kan samordnas med arbetet i den under 2.4 nämnda delegationen.

Viktiga inslag i arbetet är:

* De kommande tre åren avsätts sammantaget 5,4 miljarder för stöd till *lokala investeringsprogram* för ekologisk hållbarhet. De lokala investeringsprogrammen för hållbar utveckling skall öka möjligheterna att få till stånd insatser för att höja eko-effektiviteten lokalt och regionalt. Medlen kan efter ansökan gå till projekt som bidrar till att nå målen för ekologisk hållbarhet och samtidigt ökar sysselsättningen.

* I den ekonomiska vårpropositionen redovisades också åtgärder för *nationella investeringar*. Där aviseras ett investeringsprogram för ökade infrastruktursatsningar som bidrar till en ökad sysselsättning. Programmet

behandlas också i budgetpropositionen. Investeringar inom energiområdet behandlas nedan i avsnitt 2.7 Energi. Skr. 1997/98:13

2.5 Miljö

Miljöpolitiken kommer genom förslaget till Miljöbalk att förstärkas med utökade styrmedel bl.a. i form av miljökvalitetsnormer samt att miljöbrott ska kunna beivras bättre.

Det behövs nya och tydligare miljösmål som kan understödja och driva på arbetet mot en hållbar utveckling. Målen måste brytas ner och i allt högre grad rikta sig till och vara förankrade hos aktörer inom olika sektorer i samhället.

Ämnen som är persistenta och bioackumuleras i miljön ska fasas ut. Miljö- och hälsofarliga kemikalier i varor och produkter ska bytas ut mot mindre farliga. Utbytesregeln är kännetecknande för svensk kemikaliepolitik och håller på att få genomslag internationellt.

Kretsloppsanpassningen ska fortsätta. Producentansvaret ska utvecklas. Ett viktigt syfte med producentansvaret är att ge företagen incitament att ta fram nya produkter som är kretsloppsanpassade. Produkterna bör utvecklas så att de redan från början är riskfria, material- och energisnåla samt återanvändnings- och återvinningsbara.

De restprodukter som uppkommer trots ekologisk effektivisering av produkter och processer ska i största möjliga utsträckning återvinnas. Deponering av organiskt avfall i framtiden kommer inte att bli tillåtet. Näringsämnen i sanitärt avloppsvatten och i avfallet bör återföras som näringstillskott till jordbruksmark.

Några viktiga inslag i arbetet är att:

* Redovisa förslag till nya och reviderade miljösmål för 2000-talet i miljöpropositionen 1998 liksom förslag till fortsatt process för att omforma dem till sektorsmål och regionala/lokala mål. Kostnadseffektivitet för olika åtgärdsalternativ skall analyseras. Förslaget kommer att bygga på Naturvårdsverkets rapport om nya och förbättrade miljösmål som nyligen lämnades till regeringen, Kretsloppsdelegationens arbete och Kemikommitténs förslag och remissbehandlingen av dessa förslag. Arbetet med miljösmål för olika samhällssektorer skall fortsätta och utvecklas.

* Presentera ett förslag till miljöbalk hösten 1997. Bestämmelserna i balken skall leda till att miljöpolitikens områden integreras bättre och styrmedlen skall förstärkas.

* Utforma en hållbar kemikaliepolitik. En samlad kemikaliepolitik kommer att presenteras i miljöpropositionen 1998 baserad på Kemikommitténs betänkande som lämnades i juni i år.

* Utveckla producentansvaret för varor. Regeringen har nyligen lagt en proposition om hantering av uttjänta varor i ett uthålligt samhälle. Hur kretsloppsanpassningen ska fortsätta kommer att utvecklas i miljöpropositionen baserad på bl.a. Kretsloppsdelegationens rapporter.

Energiomställningen innebär en unik möjlighet för omställningen av Sverige till ett ekologiskt hållbart samhälle.

Energipolitiken ska skapa villkoren för en effektiv energianvändning och en kostnadseffektiv svensk energiförsörjning med låg påverkan på hälsa, miljö och klimat samt underlätta omställningen till ett ekologiskt uthålligt samhälle.

Landets elförsörjning ska tryggas genom energisystem som grundas på varaktiga, helst inhemska och förnybara energikällor samt en effektiv energianvändning. Användningen av fossila bränslen bör hållas på en låg nivå.

Några viktiga inslag i arbetet är:

* De två kärnkraftsreaktorerna i Barsebäck skall ställas av. Åtgärder skall vidtas för att under de närmaste åren kompensera bortfallet av el genom effektivare energianvändning, konvertering samt hushållning med och tillförsel av el från andra energikällor. Detta redovisas närmare i budgetpropositionen.

* Ett nytt energipolitiskt program inrättas, som omfattar 9 miljarder kronor under en sjuårsperiod. Programmets huvudinriktning är en kraftfull, långsiktig satsning på forskning, utveckling och demonstration av ny energiteknik. Målet är att under de närmaste tio till femton åren kraftigt öka el- och värmeproduktionen från förnybara energikällor och utveckla kommersiellt lönsam teknik för energieffektivisering. Programmet presenteras i budgetpropositionen.

* Användningen av fossila bränslen bör hållas på en låg nivå. Det befintliga ledningsnätet för naturgas, som är det fördelaktigaste fossila bränslet, bör utnyttjas effektivare.

2.7 Internationellt arbete

Den stora utmaningen i det internationella arbetet i dag är att omsätta internationella åtaganden till konkreta åtgärder. Här framstår både FN:s generalförsamlings extra möte (UNGASS) med syfte att följa upp och utvärdera genomförandet av Agenda 21 och åtaganden från Rio som extra viktiga. FN:s Habitat-konferens kompletterar Agenda 21 med en social dimension genom Habitat-deklarationen. Hållbar utveckling måste få ett bredare genomslag i alla internationella institutioner, inklusive FN:s fonder, program och fackorgan, de multilaterala utvecklingsbankerna och världshandelsorganisationen WTO. Resultatet från UNGASS måste vidare bearbetas och förankras i det nationella arbetet.

I det europeiska perspektivet gäller det att utnyttja framgångarna i EU:s regeringskonferens, IGC, så att hållbar utveckling genomsyrar hela EU:s arbete. Industrialismen föddes i Europa, och Europa kan bli en förebild för resten av världen genom att vara först med en industriproduktion utan farliga utsläpp. Regeringen skall därför fortsätta att driva på miljöarbetet inom EU för att lösa Europas gränsöverskridande problem, som t.ex.

försurningen. Sverige skall verka för att EU tar fram en gemensam strategi för renare produkter för att avveckla farliga kemikalier samt främjar effektivare energianvändning och stödjer utvecklingen av förnybara energislag. Men det gäller också att få ekologiskt hållbar utveckling att vara styrande för EU:s politik på samtliga områden, på samma sätt som regeringen försöker i Sverige. Regeringen skall verka för att EU:s femte åtgärdsprogram för miljön följs av ett program för ett ekologiskt hållbart Europa, där tyngdpunkten ligger på hur en ekologiskt hållbar utveckling kan uppnås. Ett sådant program bör beakta och behandla effekterna på sysselsättningen. Befintliga stöd och regler inom EU bör bl.a. analyseras utifrån detta. Faktor 4 och 10 bör analyseras i programmet.

EU:s utvidgning är en viktig drivkraft för en miljöanpassning i Central- och Östeuropa. Länderna kring Östersjön har mycket gemensamt och arbete med en regional Agenda 21 för Östersjön är centralt för en ekologiskt hållbar utveckling i vårt närområde.

Sverige blir ordförande för Nordiska Rådet och Nordiska Ministerrådet under 1998 och regeringen avser utnyttja detta tillfälle för att utveckla samarbetet i riktning mot ekologiskt hållbar utveckling.

Några viktiga inslag i arbetet är att:

- * Ta initiativ inom EU för ett ekologiskt hållbart Europa.
- * Uppmärksamma frågor om ekologisk hållbarhet i analys och rapportering .
- * Fortsätta främja miljöhänsyn och hållbar utveckling i det bilaterala och multilaterala utvecklingssamarbetet samt i EU-biståndet med särskild betoning av fattigdomsaspekterna.
- * Följa upp FN:s generalförsamlings extra möte (UNGASS).
- * Fortsätta arbeta aktivt inom globala konventioner för hållbar utveckling
- * Verka för en tillfredsställande påfyllnad av den Globala miljöfonden (GEF) .
- * Verka för ökat regionalt samarbete på miljöområdet.
- * Verka för att miljöaspekter och hållbar utveckling integreras i WTO, bl.a. i kommande förhandlingar om handelsliberalisering.
- * Genom bl.a. biståndet stödja u-ländernas produktion och export av miljöanpassade produkter.
- * Informera i utlandet om svenska insatser för en ekologiskt hållbar utveckling.
- * Beakta en ekologiskt hållbar utveckling i utrikesförvaltningens verksamhetsplanering och utveckla personalens kompetens inom området.

2.8 Näringsliv

Arbetet för ekologisk hållbarhet skapar nya möjligheter för näringslivet. Miljöpolitiken är redan en del av det omvandlingstryck som svenskt

näringsliv utsätts för och som är drivkraften för nya produktionsprocesser, nya produkter och nya marknader. För att nå en ekologiskt hållbar utveckling krävs både minskade utsläpp och effektivare användning av energi och resurser.

Utsläpp från industrins processer och dylikt skall minskas till ofarliga nivåer. Utvecklingen av ekologiskt hållbara processer och produkter och resurseffektivitet skall belysas och stimuleras ytterligare. Den svenska exporten av miljöanpassad teknik bör öka.

Några viktiga inslag i arbetet är att:

- * I en öppen dialog med det svenska näringslivet klarlägga hur långt energi- och materialutnyttjande kan effektiviseras inom ett 25-årsperspektiv. Utgångspunkten är bl.a. resonemangen om faktor 4 och 10, vad som återstår för att nå ofarliga utsläppsnivåer av olika ämnen samt Naturvårdsverkets förslag till miljö mål för 2000-talet. I dialog med företrädare för näringslivet skall olika möjligheter att påskynda processen klarläggas.

- * Ge en utredare i uppdrag att kartlägga vilka möjligheter och hinder som finns för ökad export av miljöanpassad teknik och miljöanpassade produkter.

- * Kartlägga hur långt andra länders näringsliv kommit i arbetet med ekologiskt hållbara lösningar och fortlöpande följa utvecklingen

- * Verka för integration av närings-, handels- och miljöpolitiken.

- * Stimulera tillkomsten och fortlevnaden av nätverk i företagens omgivning såväl lokalt som i exportsammanhang. Säkerställa att kompetens rörande ekologiskt hållbar utveckling finns tillgänglig inom t.ex. Industriella Utvecklingscentra.

- * Fortsätta arbetet med att utarbeta en Agenda 21 för hållbar utveckling inom industrisektorn inom ramen för Baltic 21-projektet.

- * Följa upp förslag från Delegationen för främjande av miljöanpassad teknik .

- * Även i fortsättningen uppmuntra små och medelstora företag att införa miljöledningssystem.

2.9 Utbildning och forskning

Utbildning och kunskap är avgörande för att främja en ekologiskt hållbar utveckling och förbättra människors förmåga att lösa miljö- och utvecklingsfrågor. Därför är det viktigt att skapa utrymme för utbildning och forskning om miljö, livsstilsfrågor samt utvecklingsfrågor.

Några viktiga inslag i arbetet är att:

- * Införa miljömärkning av skolor. Målet är att den övervägande majoriteten av alla skolor i Sverige skall bli miljöskolor.

- * Förstärka miljöundervisningen i gymnasieskolan bl.a. genom ett nytt tekniskt program och flexiblere ämnesstruktur.

- * Underlätta kompetensutveckling av lärare inom miljö, natur och teknik
- * Fortsätta det reformarbete som pågår för närvarande med att integrera verksamheterna i förskola och skola där en översyn av läroplanen och utvecklingen av ett nytt måldokument för förskolan ingår. I dessa arbeten ingår frågor om ekologisk hållbarhet som en naturlig del.
- * Påbörja arbetet vid universitet och högskolor med att införa miljöledningssystem under 1998.
- * Ha som mål vid universitet och högskolor att behandla miljö-, arbetsmiljö- och resursfrågorna i utbildningarna i sådan omfattning och med sådan inriktning som motiveras av den verksamhet utbildningen förbereder för.

2.10 Arbetsmarknad och arbetsliv

Det är regeringens ambition att utforma arbetsmarknadspolitiken så att den förenar miljö- och sysselsättningsmål och samtidigt påskyndar omställningen till en ekologiskt hållbar utveckling.

Regeringens olika satsningar i form av Östersjömiljarden, Kretsloppsmiljarden, Småföretagsmiljarden och de lokala investeringsprogrammen är ett steg mot ekologiskt hållbar utveckling där miljö- och sysselsättningsaspekterna ingår som integrerande delar.

Miljöinriktade insatser inom ramen för de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna bedrivs för närvarande främst inom åtgärden arbetslivsutveckling ALU.

Miljöinriktade åtgärder förekommer också i mindre omfattning som beredskapsarbete bl.a inom skogs- och naturmiljövården. Inom dessa områden finns fortfarande en stor potential. Genom de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna kan insatser för sysselsättning och miljöengagemang riktas till vissa grupper t.ex. arbetslösa ungdomar.

En helhetsyn på samhällsutvecklingen måste präglade omställningen till ett ekologiskt hållbart Sverige. Ett säkert och utvecklande arbetsliv med goda arbetsorganisationer som kännetecknas av arbetstagarnas delaktighet, av kompetensuppbyggnad samt liten risk för skador är en viktig förutsättning för denna utveckling.

Några viktiga inslag i arbetet är att:

- * Utforma de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna så att de är förenliga med målen för ekologisk hållbarhet. Arbetsmarknadsverket har t.ex. i uppdrag att i samråd med Naturvårdsverket lämna förslag till en mer långsiktig strategi för hur den arbetsmarknadspolitiska verksamheten kan bidra till det ekologiskt uthålliga samhället.
- * Utveckla möjlighet till mer innovativa och framåtsyftande miljöinsatser inom ramen för EU:s strukturfonder. Ett flertal projekt inom den europeiska socialfondens mål 3 och mål 4 har miljöinslag.
- * Lyfta fram behovet av åtgärder för ett säkert och utvecklande arbetsliv som en del av helhetssynen på samhällsutvecklingen.

* Följ upp satsningar på ”Gröna jobb”. Regeringen avser att följa upp såväl statliga som andra satsningar på gröna jobb. Uppföljningen presenteras under 1997.

Skr. 1997/98:13

2.11 Kommunikationer

Transportsektorns bidrag till ekologisk hållbarhet bör stärkas på flera sätt. Fordonens eko-effektivitet bör öka, såväl för vägtransporter som för sjöfart och luftfart. Investeringar i infrastrukturen görs för att öka miljöhänsyn och säkerhet. Informationsteknologins möjligheter skall tas till vara och utvecklas. Trafikpolitiken skall utformas och bedrivas så att energiåtgång, avgaser, buller, intrång i natur- och kulturmiljö och säkerhetsrisker kan minimeras. En särskild trafikpolitisk proposition läggs fram våren 1998.

För att ange färdriktningen mot ett hållbart transportsystem kommer långsiktiga mål att formuleras. Etappmål skall styra utvecklingen i rätt riktning och med önskad hastighet. Etappmålen bör följas upp fortlöpande.

Några viktiga inslag i arbetet är att:

- * Driva utvecklingen mot ett långsiktigt hållbart transportsystem.
- * Utveckla miljö målen för trafiksektorn.
- * Investera i transportsystemets infrastruktur så att buller, intrång och säkerhetsrisker minimeras. Därutöver avsätts 8,5 miljarder under 10 år till åtgärder med anknytning till miljö och säkerhet. I det nationella investeringsprogrammet ingår bl.a. utbyggnad av Botniabanan mellan Nyland och Umeå.
- * Driva frågor om avgaskrav och renare bränslen på bilar inom EU.
- * Verka för att fordonens bränseffektivitet ökar som ett led i att minska koldioxidutsläppen.
- * Driva miljöfrågor inom vägtrafikens, järnvägens, sjö- respektive luftfartens områden internationellt. Till exempel verka inom EU och IMO för en begränsning av svavelhalten i fartygsbränslen samt åtgärder för kväveoxidreduktion inom Östersjöområdet
- * Verka för skärpta miljönormer för nya flygplanstyper och ökade möjligheter till ekonomisk miljöstyrning.
- * Ytterligare differentiera flygets landningsavgifter med avseende på buller och utsläpp till luft
- * Vidta bullerskyddsåtgärder i bostäder vid flygplatser
- * Miljödifferenciera sjöfartsavgifter för att minska sjöfartens utsläpp.
- * Stimulera åtgärder som ökar kollektivtrafikens tillgänglighet. Bl.a. öka kollektivtrafikens tillgänglighet för funktionshindrade; en ram på högst 1,5 miljarder på 5 år planeras.
- * Främja utvecklingen och användningen av informationsteknik och transportinformatik.

Samhällsbyggandet skall präglas av varsamhet. Känsliga och betydelsefulla naturmiljöer och ekosystem skall skyddas liksom värdefulla kulturmiljöer. Nyttjande av mark för byggnader, anläggningar och trafikleder, m.m. skall ske med hänsyn till miljö- och resurshushållning samt kulturvärden. Den fysiska planeringen skall präglas av helhetssyn. Grundläggande förutsättningar för produktion och välfärd kan därmed bevaras också för kommande generationer.

Stora delar av vårt bestånd av bostäder närmar sig nu den ålder där omfattande ombyggnads- och renoveringsåtgärder behövs. Det är angeläget att dessa åtgärder får en ekologisk inriktning och genomförs på ett sådant sätt att bebyggelsens arkitektoniska kvaliteter och kulturhistoriska värden tas till vara. Vårt boende har en central betydelse för vårt sätt att bruka naturresurserna. Exempelvis går en betydande del av vår energiförbrukning till att värma och driva byggnader. Olika emissioner måste begränsas. Avloppshanteringen bör effektiviseras och återanvändningen av byggmaterial bör öka.

Några viktiga inslag i arbetet är att:

- * Verka för en helhetssyn i samhällsplaneringen bl.a. genom att utveckla samordningen, boendedemokratien och kvinnoperspektivet.
- * Stödja arbetet för en förbättrad inomhusmiljö, kretsloppstänkandet i byggfrågor samt hälsodeklaration av bostäder. Boverket har ett omfattande uppdrag kring dessa frågor.
- * Ställa grundläggande miljökrav och krav på effektiv resursanvändning vid ny- och ombyggnad utifrån kommande förslag ifrån Byggkvalitetsutredningen. Utredningen skall redovisa sina förslag till regeringen i december 1997.
- * Främja system för miljö- och hälsovärdering av byggmaterial, byggande och byggnader, som bl.a. kan användas som underlag vid beskrivningar av byggnadsobjekts konsekvenser för ekologisk hållbarhet och i samband med statliga åtgärder på byggområdet.
- * Uppmärksamma kretsloppsfrågor i byggandet vid en ändrad organisation av det statliga plan-, bygg- och bostadsväsendet.
- * Föreslå ny lagstiftning om va-system för en ekologiskt hållbar utveckling.
- * Ta fram särskilda regionala program för ekologiskt hållbar utveckling inom vissa områden såsom t.ex. fjäll och skärgård.
- * Verka för en effektiv försörjning med geografiska data som en del av samhällets informationsförsörjning.

2.13 Ekonomi och finanser

Den ekonomiska politiken är central för en ekologiskt hållbar utveckling. Ekonomiska styrmedel är i många fall de mest kostnadseffektiva sätten att få hushåll och företag att ta hänsyn till ekologisk hållbarhet i sitt agerande. Sverige är ett ledande land i användningen av ekonomiska

styrmedel. Regeringen anser att sådana styrmedel är en viktig del i arbetet för en ekologiskt hållbar utveckling och att skattesystemets miljöstyrande effekt successivt bör öka. I Vårpropositionen anger regeringen att i övervägandena om förändringarna i skattesystemet kommer bl.a. bedömas hur de kan bidra till den ekologiska hållbarheten och hur de påverkar svenska företags konkurrensförmåga.

Några viktiga inslag i arbetet är att:

- * Successivt öka skattesystemets miljöstyrande effekt. Ekonomiska styrmedel ses över. Områden som analyseras f.n. är bl.a. vägskatterna och energin. En avfallsskatt planeras till år 1998.
- * Arbeta för att ta bort eller förändra subventioner och andra stödsystem som motverkar en ekologiskt hållbar utveckling.
- * Göra en systematisk genomgång av statsbudgeten i syfte att förstärka dess inriktning mot ekologisk hållbarhet. Översynen görs som en del i arbetet med att utveckla miljöledningssystem för statlig förvaltning.
- * Fortsätta utveckla och använda miljöräkenskaper bl. a. i Långtidsutredningen 1999. Underlag finns genom Konjunkturinstitutets arbete med att utveckla miljöräkenskaper.
- * Beakta miljöhänsyn vid placering av medel inom Allmänna pensionsfonden och premiereservsystemet utan att göra avkall på de försäkrades intresse av god avkastning. I den översyn som pågår av placeringsbestämmelserna skall frågan beaktas. Ett förslag presenteras hösten 1997.

2.14 Jord- och skogsbruk, fiske

Ett ekologiskt hållbart jordbruk är resursbevarande, miljöanpassat och etiskt godtagbart. Odlingsmarkens långsiktiga produktionsförmåga måste säkerställas och de grundläggande ekologiska processerna i marken vidmakthållas. Användningen av insatsmedel och valet av produktionsmetoder får inte påverka miljön på ett negativt sätt. Fisket måste bedrivas på ett långsiktigt hållbart sätt för att behålla fiskeresurserna som ett billigt och näringsrikt livsmedel även för kommande generationer. En särskild proposition, Hållbart fiske och jordbruk (prop. 1997/98:2) läggs fram i september 1997.

Hänsyn till den biologiska mångfalden skall genomsyra jordbruket, skogsbruket och fiskenäringen.

Några viktiga inslag i arbetet är att:

- * Arbeta för en förändring av EG:s gemensamma jordbrukspolitik i mer miljöanpassad riktning.
- * Bygga ut miljöersättningsprogrammet för jordbruket. Ramen för jordbrukets miljöersättningsprogram utökas med 700 miljoner kronor per år. I propositionen Hållbart fiske och jordbruk redogörs för programmets innehåll.
- * Utforma ett åtgärdsprogram för bekämpningsmedelsanvändning 1997-2001.
- * Främja ekologisk produktion.
- * Fördela medel för försöks- och utvecklingsverksamhet för att minska växtnäringsläckaget liksom för att minska risker vid användning av bekämpningsmedel samt för att främja ekologisk produktion. Medel avsätts i budgetpropositionen för 1998.
- * Vidareutveckla aktionsplan för bevarande av den biologiska mångfalden inom jordbruket och rennäringen.
- * Bedriva en utbildningskampanj för skogsägare utöver föreslagna åtgärder i budgetpropositionen. Kampanjen som främst riktar sig till mindre skogsägare har som målsättning att lyfta fram landskapsperspektivet i skogsnäringen.
- * Genomföra aktionsplan för biologisk mångfald på fiskets område. Fiskeriverket har på regeringens uppdrag utarbetat en aktionsplan.
- * Förstärka fiskevården. En ökad satsning skall göras på förbättrad fiskevård främst i kustområdena och i de stora sjöarna.
- * Följa upp aktionsplanen för Östersjöaxen.
- * Utveckla Nordsjösamarbetet på fiskeområdet.

2.15 Konsumentpolitik

Konsumentpolitiken har stor betydelse i en ekologiskt hållbar utveckling. Arbetet skall syfta till att minska hushållens utsläpp, energiförbrukning och avfall. Såväl varor, transporter, boende som samhällsplaneringen

berörs. En åtgärdsinriktad handlingsplan i vilken miljömålet i Skr. 1997/98:13 konsumentpolitiken konkretiseras kommer att presenteras senare.

Några viktiga inslag i arbetet är att:

- * Öka kunskapsnivån om konsumtion och miljö, bl.a. genom att underlätta för konsumenten att få tillgång till relevant information.
- * Verka för fortsatt information om produktens miljöeffekter, energibehov etc.
- * Stödja utvecklingen av ändrade beteendemönster hos konsumenter och hushåll.

2.16 Kulturpolitik

Ett hållbart samhälle måste baseras på en varsam förvaltning av redan gjorda investeringar och av det som utgör vårt gemensamma kulturarv. Människors individuella möjligheter att i vardagslivet agera på ett ekologiskt hållbart sätt är avgörande för de effekter och det genomslag som omställningen kommer att få.

Några viktiga inslag i arbetet är att:

- * Utveckla och stärka kulturmiljösektorn i arbetet för ett hållbart samhälle.
- * Vidareutveckla byggnadsvårdens ekologiska delar.
- * Främja god arkitektur och formgivning. Ett förslag till handlingsprogram kommer att presenteras under hösten 1997.
- * Genomföra särskilda satsningar med utgångspunkt i miljöfrågor och ekologi under Kulturhuvudstadsåret. Under 1998 kommer Stockholm att vara Europas kulturhuvudstad.
- * Öka samverkan mellan kulturmiljövård och naturvård.

2.17 Övrigt

Regeringen fortsätter målmedvetet att verka för en ekologiskt hållbar utveckling också inom många andra områden.

Några viktiga inslag i arbetet är att:

- * Fortsätta att målmedvetet bedriva miljöarbetet inom Försvarsdepartementets verksamhetsområde enligt de riktlinjer som tidigare redovisats för riksdagen.
- * Agera för att myndigheterna inom Försvarsdepartementets verksamhetsområde ägnar stor uppmärksamhet åt att genomföra den av statsmakterna anvisade inriktningen av miljöarbetet.
- * Under våren 1998 underställa riksdagen ett förslag till nationellt handlingsprogram för att minska miljörelaterad ohälsa.

- * Verka för ett internationellt samarbete inom hälsoskyddet och miljömedicinen. Särskild vikt skall läggas vid samverkan mellan länderna kring Östersjön. Samarbetet inom WHO och EU har stor betydelse. Skr. 1997/98:13
- * Lyfta fram åtgärdsbehov inom hälso- och sjukvården vad avser miljöledningssystem, fortsatta åtgärder för att avveckla amalgamanvändningen inom tandvården, minskning av avfallens mängd och farlighet från sjukvården i övrigt samt för miljömedicinsk kunskapsförsörjning. Exempelvis har samtliga landsting miljöprogram som antagits av landstingsfullmäktige.
- * Inrätta ett kunskapscentrum för ekologiskt hållbar utveckling i samverkan med något universitet eller högskola för att understödja de lokala investeringsprogrammen. Frågan behandlas i budgetpropositionen.
- * Inrätta Ekobrottsmyndigheten, en ny myndighet inom åklagarväsendet med uppgift att samordna och utveckla bekämpning av ekonomisk brottslighet till vilka även miljöbrotten räknas. Myndigheten inrättas i början av år 1998.

3 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom olika departements verksamhetsområden

De åtgärder och initiativ som återfinns under detta avsnitt finansieras inom respektive departements budgetramar om inget annat anges.

3.1 Åtgärdsprogram för ekologiskt hållbar utveckling inom Justitiedepartementets verksamhetsområde

Sammanfattning

- Inrätta Ekobrottsmyndigheten, en ny myndighet inom åklagarväsendet med uppgift att samordna och utveckla bekämpning av ekonomisk brottslighet.

Inom Justitiedepartementets verksamhetsområde bedrivs lagstiftningsarbete inom flertalet av de områden som utgör huvuddragen i handlingsprogrammet för en ekologiskt hållbar utveckling. Ett exempel är en helt ny växtförädlarrättslag (1997:306) som utformats med beaktande av bl.a. behovet av att skydda den biologiska mångfalden. Vidare har regeringen i en proposition (1996/97:167) föreslagit en ändring i 1995 års årsredovisningslag. Enligt förslaget skall bolag som bedriver tillstånds- eller anmälningspliktig verksamhet enligt miljöskyddslagen lämna upplysningar om verksamhetens påverkan på den yttre miljön i årsredovisningens förvaltningsberättelse.

Till Justitiedepartementets verksamhetsområde hör vidare polis och åklagare. Dessa myndigheter har en viktig funktion i arbetet med att upptäcka, ingripa och utreda miljöbrott. En ny myndighet inom åklagarväsendet kommer att inrättas den 1 januari 1998 med särskilda uppgifter för att samordna och utveckla bekämpningen av ekonomisk brottslighet. Till ekobrotten räknas normalt miljöbrotten. Det finns emellertid anledning att belysa vad som kan anses utgöra miljöbrott och var dessa lämpligen bör handläggas. Ekobrottsmyndigheten skall bl.a. utreda och lämna förslag till var miljöbrotten bör utredas. Utgångspunkten bör vara att Ekobrottsmyndigheten skall inta en central roll när det gäller bekämpningen av miljöbrott.

Vidare har regeringen i en lagrådsremiss om miljöbalk föreslagit att regionala miljödomstolar och en miljööverdomstol inrättas. Under förutsättning att riksdagen beslutar om miljöbalk i enlighet med förslaget i lagrådsremissen kommer miljödomstolarna att få stor betydelse för tillämpningen av miljöbalken och därmed balkens möjligheter att ge förutsättningar för en ekologiskt hållbar utveckling.

3.2 Åtgärdsprogram för ekologiskt hållbar utveckling inom Utrikesdepartementets verksamhetsområde

Sammanfattning

- Ta initiativ inom EU för ett ekologiskt hållbart Europa.
- Uppmärksamma frågor om ekologisk hållbarhet i analys och rapportering.
- Fortsätta främja miljöhänsyn och hållbar utveckling i det bilaterala och multilaterala utvecklingssamarbetet samt i EU-biståndet med särskild betoning av fattigdomsaspekterna.
- Följa upp FN:s generalförsamlings extra möte (UNGASS).
- Fortsätta arbeta aktivt inom globala konventioner för hållbar utveckling.
- Verka för en tillfredsställande påfyllnad av den globala miljöfonden (GEF).
- Verka för ökat regionalt samarbete på miljöområdet.
- Verka för att miljöaspekter och hållbar utveckling integreras i WTO bl.a. i kommande förhandlingar om handelsliberalisering.
- Genom bl.a. biståndet stödja u-ländernas produktion och export av miljöanpassade produkter.
- Informera i utlandet om svenska insatser för en ekologiskt hållbar utveckling.
- Beakta en ekologiskt hållbar utveckling i utrikesförvaltningens verksamhetsplanering och utveckla personalens kompetens inom området.

I UD:s arbete med en ekologiskt hållbar utveckling läggs tonvikten på det internationella samarbetet. UD har vissa egna uppgifter inom miljöområdet. Dess främsta uppgift består emellertid i att samordna, kanalisera och på andra sätt bidra till övriga nationella ansträngningar genom bilaterala och multilaterala kontakter. Vidare åligger det UD att informera och bidra till att förmedla utomlands svenskt kunnande på området.

3.2.1 Utrikesrepresentationen

UD följer, analyserar och rapporterar fortlöpande om utvecklingen i världen. Fortsatt stor uppmärksamhet ägnas åt miljöläget och ansträngningar på olika håll för en ekologiskt hållbar utveckling. Vidare fortsätter, på motsvarande sätt, utrikesrepresentationen aktivt engageras i

den internationella dialogen. Ökade bilaterala ansträngningar görs. Det växande antalet regionala initiativ och organ på miljöområdet uppmärksammas. Som exempel på de regionala insatser UD ställs inför kan Östersjösamarbetet, Medelhavssamarbetet och vattenförsörjningen i Södra Afrika nämnas.

3.2.2 UD:s externa uppgifter

Utrikesförvaltningens roll i Sveriges internationella samarbete för hållbar utveckling omfattar främst det internationella utvecklingssamarbetet samt informationen utomlands om Sverige, och om internationella frågor i Sverige.

3.2.3 Utvecklingssamarbetet

I regeringens skrivelse 1996/97:2 framhålls bl.a. att främjandet av hållbar utveckling skall genomsyra allt bilateralt utvecklingssamarbete. Särskilt prioriteras fem områden, vatten, livsmedelssäkerhet, kustzoner, energi och urban miljö. Därutöver krävs särskilda miljöinsatser. UD och Sida får anses ha kommit relativt långt i detta arbete. Dessa ansträngningar intensifieras och fördjupas.

Regeringen har också framhållit vikten av att stärka integreringen av miljöaspekter i EU:s utvecklingssamarbete och att de svenska erfarenheterna bör tas till vara i detta arbete. Vidare bör EU:s fonder riktade till Östeuropa och Baltikum (PHARE) och forna Sovjetunionen (TACIS) samt Medelhavsregionen (MEDA-biståndet) i högre grad finansiera miljöprojekt och verksamhet inom ramen för hållbar utveckling.

Inom ramen för fredsprocessen i Mellanöstern bedriver EU och medlemsländerna arbete i arbetsgrupper för bl.a. vattenfrågor respektive miljöfrågor. Sverige avser hålla en fortsatt hög profil i det regionala samarbetet. Mellanöstern utgör blott ett exempel. Möjligheter till miljöinsatser i det övriga regionala internationella samarbetet tas i ökad utsträckning till vara.

3.2.4 Den globala miljöfonden

Sverige bör fortsatt ge ett starkt stöd till den globala miljöfonden (GEF) och verka för att dess mandat ligger fast. Fonden utgör världssamfundets beredskap för att finansiera överenskomna merkostnader på projektnivå för att uppnå globala miljövinster. Fondens verksamhet bör konsolideras och genomförandet av insatser för globala miljövinster förstärkas.

3.2.5 Information

Departementets insatser då det gäller informationen utomlands om Sveriges arbete samt informationen i Sverige om de internationella

ansträngningarna för hållbar utveckling fortsätter i samråd med övriga ansvariga. Eventuellt kan det bli aktuellt med en samlad insats enligt nya riktlinjer från och med verksamhetsåret 1999. Skr. 1997/98:13

3.2.6 Uppföljning av UNGASS

FN:s extra möte med generalförsamlingen (UNGASS) i juni 1997 i New York gav FN:s kommission för hållbar utveckling (Commission on Sustainable Development, CSD) fortsatt uppdrag att utvärdera och vara pådrivande i frågorna kring Agenda 21. Arbetsprogrammet för CSD för åren 1998-2002 fastställdes av UNGASS. Huvudteman blev vatten (1998), oceaner och turism (1999), landresurser, jordbruk och handel (2000) samt atmosfären, energi och transporter (2001). År 2002 kommer CSD att utvärdera åren 1998-2001. Ett övergripande tema för CSD under denna tidsperiod är fattigdomsbekämpning och hållbara konsumtions- och produktionsmönster. Dessa teman är svenska prioriteringar och kommer att i hög grad vara i fokus vid det fortsatta multilaterala arbetet med hållbar utveckling.

3.2.7 Globala konventioner

Arbetet inom många globala konventioner för hållbar utveckling har intensifierats.

Utrikesförvaltningen kommer att fortsatt verka inom EU och i det multilaterala förhandlingssystemet för en hållbar utveckling. Arbetet inom klimatkonventionen, Montrealprotokollet (om ozonlagerförstörande luftföroreningar), konventionen om biologisk mångfald, ökenkonventionen samt förhandlingarna om bindande åtaganden för att begränsa användandet av långlivade organiska miljögifter bör särskilt framhållas.

I enlighet med dess skrivelse 1996/97:2 har regeringen för avsikt att genomföra en studie om bl.a. finansiering av internationella legala instrument. I ljuset av den snabba utvecklingen under året med ökenkonventionens ikraftträdande och beslutet att börja förhandla om bindande åtaganden för att begränsa användandet av långlivade organiska miljögifter har ytterligare underlag tillkommit som kommer att vara av värde för studien.

3.2.8 Handel och miljö

De viktigaste fora för arbetet med handel och miljö är Sveriges deltagande i EU:s inre marknad och vårt deltagande i Världshandelsorganisationen, WTO, där vi deltar genom EU. Sveriges mål är att handelspolitiken och miljöpolitiken skall vara ömsesidigt stödjande, i syfte att uppnå en hållbar utveckling. En prioriterad fråga är att undanröja risken för konflikt mellan internationella miljökonventioner och WTO-regelverket. När diskussionen vidgas till att handla om handel i

relation till hållbar utveckling, snarare än till enbart miljö, ställs u-ländernas perspektiv i fokus, liksom de långsiktiga resursfrågorna. En annan fråga som kan komma att bli aktuell är hur försiktighetsprincipen skall tolkas och relateras till de krav på vetenskapliga belägg som finns för att man enligt WTO-reglerna skall få ställa vissa krav på importerade produkter.

Den internationella diskussionen präglas av en stark nord-syd-dimension. En viktig uppgift för Sverige är att inom EU allmänt sett verka för handelsliberalisering gentemot u-länderna, och att i handelspolitiken genomgående beakta u-ländernas intressen och utvecklingsmöjligheter. Detta kräver en hög grad av samordning mellan handels- och biståndspolitikerna.

Erfarenheter från det pågående arbetet i WTO visar att några konkreta resultat i miljöfrågan knappast kan uppnås isolerat, utan främst som en del av en större handelsförhandling i WTO. Sådana förhandlingar kan väntas starta om ca två år. En central uppgift för Sverige blir att verka för att miljöfrågorna kommer in från början och på ett integrerat sätt i de förhandlingarna. Det är också viktigt att inför dessa förhandlingar klargöra de miljöpolitiska prioriteringarna i förhållande till handelsregelverken, liksom de centrala handelspolitiska krav som aktualiseras i detta sammanhang.

Arbetet med handel och miljö måste föras på flera fronter. Förutom inom WTO verkar Sverige också i andra forum, t.ex. OECD och FN:s konferens för handel och utveckling (UNCTAD), och för en dialog med andra länder, inte minst u-länder och nyligen industrialiserade länder, samt icke-statliga aktörer. Regeringen har gett Sida i uppdrag att ta fram förslag till hur Sverige och EU genom såväl handels- som biståndspolitik kan stödja u-länders produktion och export av miljöanpassade produkter så att miljö och ekonomisk utveckling främjas. Uppdraget rapporteras i slutet av 1997 och kommer att följas upp i den svenska politiken samt utgöra underlag för Sveriges arbete inom EU samt i kontakter med u-länder.

Harmonisering av produktkrav är en viktig del i det internationella arbetet för att underlätta internationell handel. Det ligger i Sveriges intresse att verka för klara regler på området, som genomförs på ett enhetligt sätt. EU:s inre marknad baseras, särskilt på områden med miljöanknytning, på en långt driven harmonisering av miljökrav som ställs på produkter. Sverige kan som medlemsland aktivt driva och påverka utvecklingen av miljöpolitiken och miljöbestämmelser på den inre marknaden. Därvid kan vi tillse att gemensamma regler som ger ett brett genomslag på en alleuropeisk basis sätts på en hög miljö- och hälsoskyddsnivå. Även om utgångspunkten för Sveriges miljöarbete i EU är att få till stånd gemensamma lösningar i så stor mån som möjligt uppstår ibland intressekonflikter mellan miljön och den inre marknaden. Avvägningar mellan de två områdena måste då göras. Ett hjälpmedel därvid är bl.a. den omfattande praxis som EG-domstolen meddelat om hur EU:s regelverk skall tolkas. En hög ambitionsnivå i EU-arbetet är viktig också för att driva den tekniska utvecklingen framåt och därmed stärka den europeiska konkurrenskraften. Det kan då visa sig nödvändigt för

enskilda medlemsländer att tillämpa miljöregler för varor som är strängare än EU:s gemensamma. Detta för att inte de medlemsstater som har en hög ambitionsnivå skall vara tvungna att sänka nivån i miljöarbetet. Amsterdamfördraget innebar att möjligheterna att införa strängare miljöregler än EU:s gemensamma förtydligades jämfört med tidigare. Medlemsländer kan alltså efter EU-kommissionens godkännande införa nationella regler på redan harmoniserade områden. En förutsättning är dock att den inre marknadens funktion inte hindras. För att komma tillrätta med de konflikter som uppstår mellan miljön och den inre marknaden har EU-kommissionen påbörjat arbetet med att ta fram riktlinjer för hur dessa intressekonflikter kan avhjälpas. Arbetet skall resultera i ett meddelande från EU-kommissionen och Sverige kommer att vara pådrivande i den diskussionen. Utgångspunkten för Sveriges agerande har redovisats i regeringsskrivelse 1996/97:83 Sverige och den inre marknaden.

Sverige verkar också för att miljöaspekterna skall belysas och beaktas i de pågående förhandlingarna inom OECD om ett multilateralt investeringsavtal (MAI), ett avtal som skall skapa regler för, och därmed stimulera, internationella investeringar.

3.2.9 Verksamhetsplanering och personalutveckling

Arbetet för ekonomiskt hållbar utveckling lyfts fram under den årliga verksamhetsplaneringen. Detta är utrikesförvaltningens styrmedel för medel- och kortfristiga prioriteringar beträffande mål samt i anslutning här till för resursanvändningen. Närmast för handen ligger uppgiften att göra utrikesförvaltningen själv mera resurssnål.

Hållbar utveckling ställer ökade krav på kompetens, vilket skall mötas genom utbildning av den egna personalen. Aspekter på detta tas upp under verksamhetsplaneringen inför 1998.

3.2.10 Internationell rekrytering

Sveriges kompetens är hög inom flera områden som en direkt följd av framgångsrikt miljöarbete. Här kan nämnas t.ex. ozon- och kemikaliepolitiken. På dessa områden finns samtidigt ett internationellt behov av expertis. Ett svenskt bidrag till det internationella miljöarbetet kan vara att förmedla denna kompetens t.ex. i samband med rekrytering av experter till Sida-projekt och FN-organ.

3.3 Åtgärdsprogram för ekologiskt hållbar utveckling inom Försvarsdepartementets verksamhetsområde

Sammanfattning

- Fortsätta att målmedvetet bedriva miljöarbetet inom Försvarsdepartementets verksamhetsområde enligt de riktlinjer som tidigare redovisats för riksdagen.
- Agera för att myndigheterna inom Försvarsdepartementets verksamhetsområde ägnar stor uppmärksamhet åt att genomföra den av statsmakterna anvisade inriktningen av miljöarbetet.

Regeringen redovisade i försvarsbeslutspropositionen (prop. 1996/97:4) hösten 1996 utförligt för riksdagen det miljöarbete som bedrivs inom försvarets myndigheter. Regeringen konstaterade sammanfattningsvis att Försvarsmakten fortsätter att systematiskt genomföra sitt miljöarbete i enlighet med den fastlagda inriktningen. Regeringen framhöll även att övriga myndigheter kommit i gång med ett strukturerat miljöarbete. Så har såväl Fortifikationsverket som Försvarets materielverk och Försvarets forskningsanstalt utarbetat en miljöpolicy för respektive myndighets verksamhet. Regeringen pekade även på att miljöarbetet inletts hos myndigheterna inom freds räddningstjänsten. Så har t.ex. Statens räddningsverk lyft fram miljöaspekterna i sin verksamhet.

I sin skrivelse till riksdagen På väg mot ett ekologiskt hållbart samhälle (skr. 1996/97:50) informerade regeringen riksdagen ytterligare om försvarets miljöarbete. Här redovisades också överbefälhavarens miljöplan, i vilken Försvarsmakten bl.a. anger mål för sitt miljöarbete.

Riksdagen behandlade i mars 1997 ingående regeringens redovisning i försvarsbeslutspropositionen av miljöfrågorna (bet. 1996/97:FöU3, rskr. 1996/97:165). Försvarsutskottet anförde sammanfattningsvis att det inom det svenska totalförsvaret bedrivs ett systematiskt och ambitiöst miljöarbete. Försvarsmakten ligger här, fortsatte utskottet, i flera avseenden före andra myndigheter. Utskottet avslutade med att dela regeringens uppfattning att miljöfrågorna även fortsättningsvis bör ha en hög prioritet inom totalförsvaret.

Mot bakgrund av riksdagens beslut i frågor om infrastruktur inriktning för framtida transporter (prop. 1996/97:53, bet. 1996/97:TU7, rskr. 1996/97:174) - som även rör frågor om buller från militär flygverksamhet - lämnade regeringen i april 1997 uppdrag till ett antal myndigheter. Försvarsmakten skall sålunda planera och senast år 2003 genomföra en första etapp av åtgärdsprogram mot buller samt senast den 1 september 1998 redovisa vilka ytterligare bulleråtgärder som kan genomföras under perioden 1998-2007 för att påskynda uppfyllelsen av de riktvärden som riksdagen hade godkänt i det nämnda beslutet.

I regleringsbrevet för budgetåret 1997 lämnade regeringen en rad uppdrag i miljöhänseende till myndigheterna under Försvarsdepartementet.

Skr. 1997/98:13

3.3.1 Inriktning av miljöarbetet

Regeringen anser att främst riksdagens behandling av försvarets miljöarbete (bet. 1996/97:Fö U3) och regleringsbrevet för budgetåret 1997 innebär en inriktning av försvarets miljöarbete som har bäring inte bara på budgetåret 1997 utan även mer långsiktigt. Inriktningen som framgår av dessa beslut bör därför i allt väsentligt vara styrande för miljöarbetet inom Försvarsdepartementets verksamhetsområde även efter innevarande budgetår. Inriktningen innebär i huvudsak följande.

Försvarsmakten

Försvarets forskningsanstalts rapport om miljöstrategi för Försvarsmakten skall i väsentliga delar utgöra en grund för Försvarsmaktens långsiktiga miljöarbete. Rapporten anger bl.a. att målet i miljöhänseende för det militära försvaret bör vara ett ekologiskt hållbart försvar. Andra grundläggande dokument som Försvarsmakten skall beakta är miljövårdsberedningens delbetänkande (SOU 1996:112) om integrering av miljöhänsyn i den statliga förvaltningen och rapporten Environmental Guidelines for the Military Sector, utarbetad gemensamt av de svenska och amerikanska försvarsdepartementen.

I det faktiska miljöarbetet skall Försvarsmakten väga in inte bara mer utpräglade miljöskyddsaspekter utan även frågor om natur- och kulturmiljön. Vidare skall myndigheten fortsätta att genomföra sin miljöpolicy. I detta ligger att arbeta vidare med utgångspunkt i överbefälhavarens miljöplan och mot de där redovisade miljömålen. Försvarsmakten skall fortsätta miljöutbildningen inom organisationen och fortsätta åtgärderna för att begränsa utsläppen av fossila bränslen och andra skadliga ämnen.

Så långt det är möjligt skall Försvarsmakten tillämpa kretslopps-, substitutions- och försiktighetsprinciperna i materielanskaffningen. Tillsammans med Försvarets materielverk skall myndigheten utarbeta ett förslag till policy för miljöanpassad upphandling av försvarsmateriel. Försvarsmakten skall också slutföra undersökningarna av dumpad ammunition inom ramen för Försvarsmaktens undersökning av miljöfarliga lämningar. Härutöver skall myndigheten stödja Försvarets forskningsanstalt i dess arbete med forskning för regeringens behov och fortsätta att medverka i det internationella försvarsmiljösamarbetet.

Regeringen vill avslutningsvis erinra om att Försvarsmakten successivt inför ett miljöledningssystem. Inriktningen är att ett sådant system skall vara infört i hela organisationen år 2000.

Vid sidan härom har Försvarets forskningsanstalt redovisat regeringsuppdraget Framtidsbilder av ett ekologiskt hållbart försvar. Forskningsanstalten har i denna rapport redovisat vilka krav som kan ställas på ett framtida – perspektivet 40 - 50 år – militärt försvar för att det

skall kunna anses som ekologiskt hållbart. Rapporten presenterar fyra alternativa framtidsbilder och analyserar möjligheterna att nå uppställda miljömål. Rapporten har remissbehandlats och bereds nu inom Regeringskansliet.

Stödmyndigheterna

Vid sidan om Försvarsmaktens miljöarbete har regeringen uppdragit åt de s.k. stödmyndigheterna att fortsätta miljöarbetet. Sålunda skall bl.a. Fortifikationsverket, Försvarets materielverk och Försvarets forskningsanstalt lägga särskild vikt vid miljöarbetet och därvidlag – liksom Försvarsmakten – beakta även frågor om bl.a. natur- och kulturmiljön.

För att kunna följa upp och fortsätta att styra miljöarbetet hos dessa myndigheter har regeringen, liksom vad gäller Försvarsmakten, begärt återredovisningar av genomfört miljöarbete i årsredovisningen.

Det civila försvaret, Statens räddningsverk och Kustbevakningen

Inte bara inom det militära försvaret och stödmyndigheterna utan även inom det civila försvaret, Statens räddningsverk och Kustbevakningen driver regeringen på miljöarbetet. För Statens räddningsverk, för Kustbevakningen och för myndigheterna inom verksamhetsområdet Vissa funktioner inom det civila försvaret har regeringen givit inriktningen att dessa myndigheter skall lägga särskild vikt vid miljöarbetet och väga in t.ex. frågor om natur- och kulturmiljön i sitt arbete.

3.3.2 Internationellt arbete

NATO:s miljökommitté

Inom det internationella försvarsmiljöarbetet fortsätter Sverige att spela en aktiv roll. Den svenska medverkan i NATO:s miljökommittés (Committee on the Challenges of the Modern Society/CCMS) arbete fortsätter således och utvecklas.

Nordiskt samarbete

De nordiska försvarsministrarna beslutade vid sitt höstmöte 1996 att utveckla försvarsmiljöarbetet inom Norden på departementsnivån. Detta arbete fortsätter. Inriktningen är att ett handlingsprogram för verksamheten skall kunna läggas fast av försvarsministrarna hösten 1997. Som en del i detta handlingsprogram ingår gemensamt nordiskt bistånd till de baltiska staterna, Ryssland och Polen. Även en plan för detta bistånd bedöms kunna bli fastlagd vid försvarsministrarnas höstmöte. Härutöver har representanter för det amerikanska Försvarsdepartementet, efter diskussioner med bl.a. det svenska Försvarsdepartementet, förklarat att man avser att på olika sätt stödja detta nordiska försvarsmiljöbistånd till bl.a. de baltiska staterna. Sverige och USA avser vidare att gemensamt genomföra ett par försvarsmiljöprojekt i Litauen och Lettland. Genom detta sålunda utvidgade försvarsmiljöbistånd till stater i närområdet

kommer en än effektivare hjälp kunna lämnas samtidigt som biståndet genomförs samordnat av viktiga biståndsgivare.

Regeringen har i juni 1997 medgivit Försvarsmakten att träffa avtal med de övriga nordiska försvarsmakterna i fråga om samarbete om miljöskydd i försvarsfrågor. Regeringen bedömer att detta myndighetssamarbete inom Norden är viktigt och utgör ett värdefullt komplement till samarbetet på departementsnivån.

Övrigt internationellt arbete

Regeringen vill framhålla att ett aktivt internationellt samarbete bedrivs på Räddningsverkets och Kustbevakningens område. Detta omfattar bl.a. farlig industriell verksamhet med risker för kemikalieolyckor, säkerheten i samband med transport av farligt gods och utsläpp av olja och andra skadliga ämnen till sjöss.

3.4 Åtgärdsprogram för ekologiskt hållbar utveckling inom Socialdepartementets verksamhetsområde

Sammanfattning

- Under våren 1998 underställa riksdagen ett förslag till nationellt handlingsprogram för att minska miljörelaterad ohälsa.
- Verka för ett internationellt samarbete inom hälsoskyddet och miljömedicinen. Särskild vikt skall läggas vid samverkan mellan länderna kring Östersjön.
- Lyfta fram åtgärdsbehov inom hälso- och sjukvård vad avser miljöledningssystem, fortsatta åtgärder för att avveckla amalgamanvändningen inom tandvården, minskning av avfallens mängd och farlighet från sjukvården i övrigt samt för miljömedicinsk kunskapsförsörjning.

Arbetet för ett ekologiskt hållbart Sverige måste ske med beaktande av en fortsatt hög hälsoskyddsnivå. Regeringens arbete för en ekologiskt hållbar utveckling inom Socialdepartementets verksamhetsområde har sin tyngdpunkt i frågor om hälsa och välfärd samt miljöarbetet inom hälso- och sjukvården. Insatser för en god hälsa bland befolkningen är en investering för framtiden och utgör ett centralt inslag i arbetet mot en hållbar samhällsutveckling. Olika åtgärder för att sluta kretslopp och för att minska belastningen på miljön i övrigt får därför inte ske på bekostnad av människors hälsa. Konflikter mellan ekologisk hushållning och hälsoskydd kan uppstå om inte en helhetssyn tillämpas på hälsa och miljö.

Arbetet för ett ekologiskt hållbart Sverige måste därför bedrivas med beaktande av de mål och åtgärder som bedöms nödvändiga för att säkerställa en god hälsa bland befolkningen. En fortsatt hög hälsoskyddsnivå måste upprätthållas.

Sverige har sedan lång tid lagt stor vikt på att förebygga ohälsa genom att minska exponeringen för olika hälsorisker i miljön. Åtgärder för förbättrad vatten- och avloppsförsörjning, bostadshygien, kost och utbildning samt en generellt hög levnadsstandard har på ett avgörande sätt bidragit till att många sjukdomar kraftigt har minskat i omfattning.

Att skydda människors hälsa är ett av de övergripande mål som riksdagen har antagit för miljöpolitiken och är en integrerad del i arbetet för ett ekologiskt hållbart samhälle. Flera av de befintliga nationella miljömålen har relevans för hälsa, t.ex. när det gäller utsläpp från trafiken, buller och avveckling eller minskade utsläpp av vissa kemiska ämnen.

Vissa problem återstår dock att lösa. Luftföroreningar inomhus och utomhus, föroreningar och smittämnen i vatten och föda, buller samt radon är exempel på faktorer i miljön som negativt påverkar människors hälsa i Sverige i dag. Nya risker uppstår på grund av ny teknik, förändrade mikroorganismer m.m. Exempel på sådana risker är elektriska och magnetiska fält, hormonella effekter av vissa organiska miljögifter, antibiotikaresistenta bakteriestammar samt njurskador i befolkningen till följd av kadmiumpoängering.

Regeringen tillkallade i april 1995 en utredare (Miljöhälsoutredningen) med uppdrag att utarbeta ett förslag till nationellt handlingsprogram för att minska miljörelaterade hälsorisker i Sverige. Miljöhälsoutredningen har i sitt betänkande (SOU 1996:124) ”Miljö för en hållbar hälsoutveckling” lämnat förslag till ett sådant handlingsprogram, baserat på en omfattande genomgång av dagens kunskap om samband mellan faktorer i miljön och sjukdomar och annan ohälsa.

Miljöhälsoutredningen bedömde att följande områden är de mest betydande i Sverige när det gäller miljörelaterad ohälsa.

- *Astma och luftvägsbesvär* till följd av luftföroreningar inomhus och utomhus. Idag har ca 6-8 procent av skolbarnen astma. Ungefär hälften av denna förekomst uppskattas vara orsakad av miljöfaktorer, främst exponering för tobaksrök, fuktiga byggnader samt pälsdjur.
- *Lungcancer* på grund av luftföroreningar, radon och tobaksrök (passiv rökning). Uppskattningsvis 1000 av de totalt ca 3000 fall av lungcancer som inträffar varje år i Sverige kan tillskrivas faktorer i miljön.
- *Maligna melanom* (elakartade hudtumörer) på grund av ogynnsamma solvanor. Varje år inträffar ca 1400-1500 fall av maligna melanom. Antalet fall ökar med ca 5 procent per år.
- *Upplagring av svårnedbrytbara ämnen* i människokropp och i näringskedjor, där påverkan befaras på bl.a. immunologiska mekanismer, fortplantning och fosterutveckling samt hormonella system.
- *Olycksfall och skador*. Omkring 3000 personer dör varje år på grund av olycksfallsskador. År 1990 beräknades den sammanlagda

samhällskostnaden för personskador till 62 miljarder kronor, Skr. 1997/98:13 motsvarande fyra procent av bruttonationalprodukten (BNP).

Därtill tillkommer hälsobesvär som inte är livshotande men berör stora delar av befolkningen, främst *bullerstörningar* och *magtarm- besvär* från födoämnes- och vattenföroreningar samt symtom och besvär p.g.a. *bristande inomhusklimat*. Mellan fem till tio procent av landets befolkning uppskattas vara mycket störda av trafikbuller. Varje år drabbas uppskattningsvis några hundra tusen människor av matförgiftning till följd av förorenade eller dåligt hanterade livsmedel. Mellan 400 000 och 500 000 svenskar upplever sig så besvärade av inomhusklimatet att de får symtom.

I Miljöhälsoutredningens (SOU 1996:124) förslag till nationellt handlingsprogram föreslås hälsorelaterade riktlinjer och hälsorelaterade miljö kvalitetsmål. Detta handlingsprogram utgör en viktig grund i arbetet för en ekologisk hållbar utveckling samt för det nationella, regionala och lokala miljö- och hälsoskyddsarbetet i övrigt. Utredningen pekar också på ett antal angelägna forskningsområden inom miljömedicinen t.ex. beträffande olika miljöhot mot fortplantning, immunförsvar samt utvecklingen av cancer. En stark miljömedicinsk forskning behövs för att klarlägga hur faktorer i miljön påverkar människors hälsa samt för att i tid uppmärksamma nya hälsorisker i miljön. Betänkandet har remissbehandlats under våren 1997.

Regeringen har för avsikt att under våren 1998 underställa riksdagen ett förslag till nationellt handlingsprogram för att minska miljörelaterad ohälsa.

3.4.2 Nationella folkhälsomål

Även om hälsan allmänt sett har utvecklats positivt i Sverige finns det fortfarande allvarliga sjukdomar och skador som är möjliga att förebygga. Det finns bl.a. stora och i vissa fall ökande skillnader i hälsa mellan olika sociala grupper, geografiska områden samt mellan könen. Detta förhållande kan bl.a. vara en följd av förändringar i livsvillkor, miljöföroreningar samt kost-, tobaks-, och alkoholvanor.

Regeringen beslutade i december 1995 om direktiv till en parlamentarisk kommitté (Dir.1995:158) med uppgift att utarbeta ett förslag till nationella mål för hälsoutvecklingen i Sverige. Målen ska vara vägledande för samhällets insatser för att främja folkhälsan, förebygga ohälsa, minska hälsorisker samt förhindra förtida och undvikbar funktionsnedsättning. Alla samhällssektorer som har betydelse för folkhälsan ska beaktas. Särskild vikt ska läggas vid att minska skillnader i hälsa mellan olika grupper i befolkningen.

Kommittén ska föreslå framåtsyftande mål för hälsoutvecklingen i Sverige, lämna förslag till strategier för att nå målen samt beakta hur målen kan förankras i olika besluts- och utvecklingsprocesser. Arbetet för en ekologisk hållbar utveckling i Sverige är en av de aktiviteter där dessa mål och strategier bör förankras.

3.4.3 Miljöåtgärder inom hälso-och sjukvården

Hälso-och sjukvårdens ansvar för hälsa och miljö utgörs av:

- ett lagreglerat ansvar för den egna verksamheten, enligt miljöskyddslagen, läkemedelslagen, arbetsmiljölagen m.m,
- ett hälsoansvar för befolkningen och individer enligt hälso- och sjukvårdslagen och smittskyddslagen, vilket omfattar bl.a. samhälls- och miljömedicin, epidemiologi och smittskydd.

Samtliga landsting har av landstingsfullmäktige antagna miljöprogram. Dessa omfattar främst miljöåtgärder vid landstingens egna verksamheter, t.ex. sjukhus, vårdcentraler och tandvårdskliniker. Landstingens miljöarbete redovisas i en av Landstingsförbundet nyligen (maj 1997) framlagd rapport "Landstingen och Miljön" (beställningsnummer 1704).

Landstingens operativa verksamhet styrs inte direkt av riksdag och regering. Regeringen vill dock lyfta fram några områden där ytterligare åtgärdsbehov finns.

- *Miljöledningssystem.* Utveckling av miljöledningssystem enligt EMAS och ISO 14001 sker i dag. Genom Landstingsförbundet deltar verksamheter vid tre landsting i försök med att utvidga EMAS som miljöstyrningsinstrument inom landstinget. Det är önskvärt att samtliga sjukvårdshuvudmän och övriga vårdgivare inför miljöledningssystem för sina verksamheter.
- *Minskning av miljö- och hälsofarliga utsläpp från sjukvård.* Hälso- och sjukvården, inklusive tandvården, bör i ökad utsträckning bedriva sin verksamhet på ett ekologiskt hållbart sätt. Särskilt bör framhållas fortsatta åtgärder för att avveckla amalgamanvändningen inom tandvården samt för att minska avfallets mängd och farlighet inom hälso- och sjukvården i övrigt. Det av riksdagen tidigare satta målet i propositionen Riktlinjer för en fortsatt kretsloppsanpassning av samhället - åtgärder för att minska riskerna med kemikaliehanteringen (prop. 1993/94:163, bet. 1993/94 JoU23) att all amalgam inom tandvården skulle vara avvecklad till år 1997 har ännu inte gått att nå.
- *Miljömedicinsk kunskapsförsörjning.* En viktig uppgift för landstingen är att svara för den miljömedicinska kompetensförsörjning som är nödvändig för att miljörelaterad ohälsa ska kunna uppmärksammas, förebyggas och åtgärdas. Tillgången till miljömedicinsk kompetens varierar kraftigt mellan olika län och regioner. Åtgärder bör vidtas för att den miljömedicinska kompetensförsörjningen skall klaras.

Läkemedel och deras påverkan på miljön har uppmärksammats i arbetet för en hållbar utveckling. Läkemedelsverkets, som har ansvar för kontroll och tillsyn av läkemedel, miljöhänsyn kan sammanfattas i tre olika dimensioner; kontroll av råvaror som ingår i läkemedel, kontroll av att tillverkningen av läkemedel inte påverkar miljön negativt och kontroll av att läkemedel som slutprodukt inte påverkar miljön på ett skadligt sätt.

Genom Sveriges medlemskap i EU har gemenskapsrättsliga bestämmelser kommit att bli tillämpliga i Sverige. I enlighet med dessa görs en miljöprövning av alla nya aktiva substanser som är avsedda att ingå i läkemedel. Läkemedelstillverkningen är till stor del att anse som sådan miljöfarlig verksamhet som det enligt miljöskyddslagen krävs tillstånd för att bedriva. Vid Läkemedelsverkets inspektioner undersöks därför bl.a. om tillverkningen sker enligt fastställda miljökrav.

För att ett läkemedel skall godkännas skall det vara av god kvalitet och ändamålsenligt. I detta ligger att läkemedlet skall vara verksamt för sitt ändamål och vid normal användning inte ha skadeverkningar som står i missförhållande till den avsedda effekten. Det sker således en avvägning mellan positiva och negativa egenskaper och en bedömning av nyttan främst ur ett hälsoperspektiv.

3.4.5 Internationell samverkan inom hälsoskyddet och miljömedicinen

Det pågår i dag ett omfattande internationellt arbete inom hälsoskyddet och miljömedicinen. Socialdepartementet och Socialstyrelsen har aktivt deltagit i det WHO-initierade arbetet inom europaregionen som baseras på "Declaration on Action for Environment and Health in Europe". Denna deklaration antogs gemensamt av Europas miljö- och hälsoministrar vid en konferens i Helsingfors i juni 1994. Bl.a. mot bakgrund av denna deklaration tillsatte regeringen Miljöhälsoutredningen för att ta fram ett förslag till svenskt handlingsprogram för att minska hälsorisker i miljön. I dag arbetar drygt ett 30-tal länder i Europa med att ta fram motsvarande handlingsprogram.

Ett omfattande europeiskt samarbete inom miljöområdet sker inom ramen för EU. EU:s insatser inom folkhälsoområdet är inte lika väl utvecklat som EU:s miljöarbete. Efter Maastricht-fördraget gavs dock EU formella befogenheter inom folkhälsoområdet (artikel 129) och EU har sedan dess tagit flera initiativ. I sitt meddelande av den 24 november 1993 om ramen för åtgärder på folkhälsoområdet (kom(93)559 slutligt) fastställde kommissionen en ram för framtida åtgärder på gemenskapsnivå för att uppnå dessa mål. I enlighet med de kriterier som anges i kommissionens meddelande har sjukdomar orsakade av miljöföroreningar prioriterats. För närvarande diskuteras inom rådets hälsoarbetsgrupp ett förslag från kommissionen avseende ett program för gemenskapsåtgärder 1999-2003 beträffande sjukdomar orsakade av miljöföroreningar.

Ett fortsatt väl utvecklat internationellt samarbete kring hälsoskydd och miljömedicin är av stor betydelse. Sverige har goda förutsättningar att vara en drivande kraft i det internationella arbetet kring dessa frågor. Sverige har sedan länge varit mån om en hög hälsoskyddsnivå i samhället vilket på ett avgörande sätt har bidragit till ett förhållandevis gott hälsotillstånd bland landets befolkning. Kompetensen inom den svenska miljömedicinska forskningen är hög.

Det är vidare mycket viktigt att de departement och myndigheter som deltar i olika internationella aktiviteter inom miljöskyddet och hälsoskyddet samordnar sina insatser.

Regeringens avser att aktivt verka för ett internationellt samarbete inom hälsoskyddet och miljömedicinen och för att sådana frågor ges hög prioritet i det internationella arbetet. Särskild vikt ska läggas vid samverkan inom närområdet, främst länderna kring Östersjön.

3.5 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom Kommunikationsdepartementets verksamhetsområde

Sammanfattning

- Driva utvecklingen mot ett långsiktigt hållbart transportsystem.
- Utveckla miljömålen för trafiksektorn.
- Investera i transportsystemets infrastruktur så att buller, intrång och säkerhetsrisker minimeras. Därutöver avsätts 8,5 miljarder under 10 år till åtgärder med anknytning till miljö och säkerhet. Botniabanan byggs.
- Driva frågor om avgaskrav och renare bränslen på bilar inom EU.
- Verka för att fordonens bränsleeffektivitet ökar som ett led i att minska koldioxidutsläppen.
- Driva miljöfrågor inom vägtrafikens, järnvägens, sjö- respektive luftfartens områden internationellt.
- Stimulera åtgärder som ökar kollektivtrafikens tillgänglighet.
- Främja utvecklingen och användningen av informationsteknik och transportinformatik.
- Ytterligare differentiera flygets landningsavgifter med avseende på buller och utsläpp till luft.
- Vidta bullerskyddsåtgärder i bostäder vid flygplatser.
- Miljödifferenziera sjöfartsavgifter för att minska sjöfartens utsläpp.

Transportsystemet måste, liksom samhället i övrigt, anpassas efter vad naturen och människans hälsa tål samt vara resurssnålt. Trafikpolitiken måste därför utformas och bedrivas så att trafikens negativa effekter i form av energiåtgång, avgaser, buller, intrång i natur- och kulturmiljö och säkerhetsrisker kan minimeras.

Våren 1998 avser regeringen att lägga en trafikpolitisk proposition. Till grund för denna ligger bland annat Kommunikationskommitténs del- och slutbetänkanden (SOU 1996:165 och SOU 1997:3). En av utgångspunkterna är att transportsystemet ska bidra till att utveckla samhället mot en långsiktig hållbarhet.

För att ange färdriktningen mot ett hållbart transportsystem kommer långsiktiga mål att formuleras. Etappmål ska driva på utvecklingen i rätt riktning. Etappmålen bör fortlöpande följas upp.

Den trafikpolitiska propositionen kommer att innehålla miljömål för trafiksektorn, som till stor del grundar sig på det s.k. MaTs-samarbetet. MaTs står för Miljöanpassat Transportsystem och är ett gemensamt projekt mellan Naturvårdsverket, trafikverken, företrädare för transportforskningen och bil- och petroleumindustrin.

3.5.2 Infrastruktur

I propositionen Infrastrukturinriktning för framtida transporter 1996/97:53, bet 1996:97:TU07, rskr 1996/97:174 föreslår regeringen en utveckling av transportinfrastrukturen som skall främja ett miljöanpassat och trafiksäkert transportsystem och bidra till tillväxt och sysselsättning i alla delar av landet. Denna inriktning har lagts fast av riksdagen och skall ligga till grund för trafikverkens infrastrukturplaner för perioden 1998-2007. Cirka 8,5 miljarder kronor skall användas för infrastrukturanknutna åtgärder som kan minska vägtrafikens miljöpåverkan och öka dess trafiksäkerhet. Särskilda bidrag skall lämnas för att stimulera miljö- och trafiksäkerhetsåtgärder inom kommunal väghållning. Mål har angetts för en övergång till en kretsloppsanpassad infrastruktur och ett åtgärdsprogram mot buller har beslutats.

I 1997 års ekonomiska vårproposition redogör regeringen för förslag som innebär en stor satsning på en effektivt fungerande järnvägstrafik. En förhandlingsman arbetar för närvarande på regeringens uppdrag med att ta fram ett förslag till avtal mellan staten samt lokala och regionala företrädare om finansiering, utbyggnad och trafikering av Botniabanan.

3.5.3 Vägtrafik

(Några av dessa frågor ingår i Miljödepartementets verksamhetsområde)

Inom EU driver Sverige aktivt frågor om avgaskrav och renare bränslen på bilar, framför allt inom ramen för det s.k. Auto/Oil-programmet. Ministerrådet har antagit en första gemensam ståndpunkt som innebär att kraven skärps i två steg år 2000 och 2005. Sverige har fått gehör för att ett gemensamt system för tillverkaransvar skall införas. På svenskt initiativ införs även särskilda kallstartskrav. Därigenom sänks utsläppen av hälsopåverkande kolväten och kolmonoxid påtagligt i tätorter. Sverige har

dessutom fått gehör för att skärpa gränsvärdet för svavel i bensin. Sverige har redan bränslen av mycket hög klass. Det är viktigt för Sverige att inte sänka kraven, utan fortsätta med de frivilliga strängare kraven.

I syfte att minska koldioxidutsläppen från nya bilar har ministerrådet enats om en minskad bränsleförbrukning för nya bilar till i genomsnitt 5 liter per 100 km för bensinbilar och 4,5 liter för dieslbilar fram till år 2005, med en möjlig förlängning till år 2010. Detta skall genomföras genom avtal med bilbranschen, med ekonomiska styrmedel och med konsumentinformation. Denna strategi kan enligt ministerrådet kompletteras med t.ex. trafikstyrning och ökad kollektivtrafik.

Vidare verkar Sverige inom EU för medlemsstaternas rätt att utveckla system för att gynna introduktionen av alternativa drivmedel.

Ett forskningsprogram om biobaserade drivmedel drivs i Kommunikationsforskningsberedningens regi och syftar till att påskynda de biobaserade drivmedlens marknadsintroduktion. En slutrapport beräknas komma under 1997.

Vägverket har, liksom flera andra trafikverk, ett sektorsansvar för miljöfrågor och bedriver ett omfattande miljöarbete. Som ett led i detta har Vägverket bl.a. arbetat fram en miljöplan för vägtrafiksektorn.

3.5.4 Järnvägstrafik

Tåg är ett energieffektivt transportmedel, men här finns en stor förbättringspotential genom energihushållning. Banverket installerar i dagsläget i samarbete med SJ energimätare på lok och motorvagnar. Genom mätarinstallationer får föraren information om energiförbrukning och ges möjligheten att ändra sin körprofil efter hand.

Inom EU driver Sverige frågan om att underlätta den gränsöverskridande järnvägstrafiken i Europa. Banverket och SJ verkar inom ramen för järnvägens intresseorganisationer för att nå en ökad standardisering av järnvägssystemen och för att få till stånd gemensamma regler inom Europa, i syfte att öka järnvägens konkurrensmöjligheter gentemot andra transportslag.

3.5.5 Sjöfart

Sverige bedriver, främst via Sjöfartsverket, ett aktivt arbete både nationellt och internationellt inom International Maritime Organization (IMO), Helsingforskommissionen (HELCOM) och EU för att miljöanpassa sjöfarten. Sjöfartsverket har tagit fram ett handlingsprogram för en miljöanpassad sjöfart som ett led i ett kontinuerligt pågående arbete med att stärka sjöfartens miljöprofil.

Miljödifferentering av sjöfartsavgifterna införs från och med den 1 januari 1998. Beräkningar visar att en miljödifferentering av sjöfartsavgiftssystemet tillsammans med en miljödifferentering av

hamnavgifter och sjöfartsnäringens egna insatser kan innebära att sjöfartens utsläpp av luftföroreningar minskas med upp till 75 %.

Inom IMO driver Sverige bl.a. frågan om erkännande av Östersjöregionen som ett s.k. kontrollområde för svavelemissioner från fartyg. Svavelhalten i fartygsbränslet skulle därmed kunna begränsas till maximalt 1,5 viktsprocent i Östersjöområdet.

En statlig utredare har i uppdrag att göra en utvärdering av gällande regler för de ingripanden som kan bli aktuella när ett oljeutsläpp har skett till sjöss. Utredaren skall göra en översyn av de författningar som finns på området samt föreslå åtgärder för att effektivisera det rättsliga beivrandet av dessa utsläpp. Uppdraget skall redovisas senast den 31 december 1997.

3.5.6 Luftfart

Luftfartsverket och Naturvårdsverket har (liksom Sjöfartsverket och Vägverket) nyligen tecknat ett avtal om förstärkt strategiskt miljöarbete. Avtalet innefattar bl.a. en gemensam plan för internationella frågor och en plan för miljöanpassning av den civila luftfarten. Gemensamma utvärderingar kommer att genomföras kvartalsvis av hur samarbetet mellan myndigheterna utvecklas.

För närvarande pågår inom Luftfartsverket arbete med att ytterligare utveckla den nu tillämpade bullerrelateringen av landningsavgifterna. I samband med detta avses dessa avgifter även ges en relatering till utsläpp av vissa ämnen till luft. Intäkterna från miljökomponenterna i Luftfartsverkets trafikavgifter avses användas för att bekosta bl.a. det program för bullerskyddsåtgärder i bostäder runt de svenska flygplatserna som också är under utarbetande.

Det internationella arbetet ges hög prioritet inom luftfartsområdet. Miljöfrågor behandlas bl.a. inom FN-organet International Civil Aviation Organisation (ICAO), European Civil Aviation Conference (ECAC), flygledningsorganet Eurocontrol och inom Europeiska unionens organ. Sverige driver i dessa sammanhang frågor om bl.a. skärpta miljönormer för nya flygplanstyper och om gemensamma ökade möjligheter till ekonomisk miljöstyrning inom luftfarten.

3.5.7 Informationsteknik/transportinformatik

Regeringens arbete med att utveckla informationstekniken kan indirekt bidra till en hållbar utveckling, t.ex. genom minskat resande till följd av distansarbete.

Transportinformatik är en naturlig del av transportinfrastrukturen. En ökad användning av transportinformatik kan t.ex. leda till jämnare flöden i vägtrafiken, bättre logistik och förstärkning av kollektivtrafikens konkurrenskraft bl.a. genom bättre informationssystem.

I propositionen (1996/97:115) Mer tillgänglig kollektivtrafik, preciseras användningen av en ram för statsbidrag på högst 1,5 miljarder kronor för perioden 1998-2002 för att stimulera till åtgärder som ökar kollektivtrafikens tillgänglighet för funktionshindrade.

3.6 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom Finansdepartementets verksamhetsområde

Sammanfattning

- Successivt öka skattesystemets miljöstyrande effekt.
- Ekonomiska styrmedel ses över. Områden som analyseras för närvarande är bl.a. vägskatterna och energiområdet.
- Fortsätta utveckla och använda miljöräkenskaper. Bland annat använda miljöräkenskaper i Långtidsutredningen 1999.
- Miljöanpassa offentlig upphandling.
- Beakta miljöhänsyn vid placering av medel inom Allmänna Pensionsfonden och premireservsystemet utan att göra avkall på de försäkrades intresse av god avkastning.
- Ekologiskt hållbar inriktning vid förvaltning av statliga fastigheter.

Inom Finansdepartementets verksamhetsområde läggs tonvikten bl.a på skatter och utveckling av miljöräkenskaper. Skatter kan i många fall utgöra kostnadseffektiva instrument för att bidra till en hållbar utveckling. För att nå en ökad förståelse av vad som krävs för en hållbar utveckling kan arbetet med att skapa miljöräkenskaper där både utsläpp och naturresurser beaktas vara värdefullt.

3.6.1 Skatter

Det pågår för närvarande en översyn av vägtrafikens samlade beskattning (Fi 1996:11). Översynen skall koncentreras till vad som är den lämpligaste avvägningen mellan försäljningsskatt, fordonsskatt, energi- och koldioxidskatt i syfte att förbättra den samlade styreffekten med avseende på trafiksäkerhet och miljö. Utredningen skall också överväga möjligheten att med ekonomiska styrmedel öka utskrotningen av gamla bilar. Vidare skall utredningen ta sin utgångspunkt i de principöverväganden som Kommunikationskommittén lämnade i sitt delbetänkande Ny kurs i trafikpolitiken (SOU 1996:165). Utredningen kommer att redovisa resultatet av arbetet den 30 september 1997.

Det har tillsatts en interdepartemental arbetsgrupp som skall se över energiskattesystemet för att analysera och precisera den principskiss till ett reformerat skattesystem som presenterats i Skatteväxlingskommitténs betänkande. Översynen skall beakta riktlinjerna för energibeskattningen i 1997 års energiöverenskommelse och behandla Alternativbränslekommitténs förslag. Förutsättningarna för att främja användningen av bibränslen och särskilt bibränslebaserad kraftvärme kommer att behandlas i översynen. Vidare skall hänsyn tas till det arbete som pågår inom EU med ett nytt energibeskattningsdirektiv.

En ökad miljörelatering av skattesystemet förordades i Skatteväxlingskommitténs betänkande. Deras förslag rörde främst energibeskattningen, men betänkandet innehöll även andra förslag som bör följas upp. En generell översyn av hur en miljörelatering av skattesystemet bäst kan göras är också önskvärd med en analys av vilka delar av systemet som bäst lämpar sig för att bedriva miljöpolitik, med hänsyn tagen till skattesystemets övriga uppgifter.

Regeringen planerar att senast våren 1998 lämna en proposition till riksdagen om skatt på avfall. Innan propositionen kan överlämnas till riksdagen måste dock regeringen anmäla förslaget till EU-kommissionen för granskning av om förslaget är förenligt med statsstödsreglerna i artiklarna 92-94 i Romfördraget. Målet är att avfallskatten skall kunna träda i kraft i juli 1998.

På Finansdepartementet pågår ett löpande utvecklingsarbete kring den årliga rapporteringen av skatteavvikelser i de ekonomiska vårpropositionerna. Hur miljöaspekter ska kunna ingå i denna rapportering bör utgöra en del av det fortsatta arbetet.

ENERGI- OCH MILJÖSKATTEINTÄKTER, miljoner kronor i löpande priser ¹

År	1994	1995	1996	1997	1998
				Prognos	Prognos
Energirelaterade skatter	40 811	41 710	48 258	48 982	52 581
Fordonsrelaterade skatter	5 308	5 801	6 871	6 586	6 586
Övriga miljörelaterade skatter	183	332	458	551	547
Totalt	46 302	47 843	55 587	56 119	59 714
Procentuell nominell ökning (relativt till föregående år)		3,3%	16,2%	1,0%	6,4%

¹ Kassamässig redovisning

3.6.2 Miljöräkenskaper

Sedan 1992 arbetar Konjunkturinstitutet (KI) med utveckling av miljöräkenskaper. Arbetet inleddes som ett resultat av miljöräkenskapsutredningen (MIR) som presenterades 1991. Med miljöräkenskaper kan man i större utsträckning integrera miljöhänsyn i det politiska beslutsfattandet. En möjlighet som är tänkt att tas tillvara är att i Långtidsutredningen 1999 använda räkenskaperna för miljöekonomisk analys. För närvarande avsätts 1 200 tkr årligen till utvecklingsarbetet på KI. Projektet genomförs i nära samarbete med SCB och Naturvårdsverket. Svåra praktiska problem återstår dock att lösa. Samtidigt är arbetet på detta område högprioriterat såväl nationellt som inom EU. Huvuduppgiften för KI är att utveckla monetära räkenskaper, dvs sambanden mellan miljö och ekonomi, medan SCB ansvarar för att utveckla fysiska miljöräkenskaper och Naturvårdsverket tar fram data som beskriver de olika ekosystemens hälsa. Institutet skall också bistå Statistiska centralbyrån i metodfrågor vad avser utvidgning och vidareutveckling av fysiska miljöräkenskaper. Mycket av arbetet med att i ekonomiska termer värdera fysiska utsläpp återstår fortfarande. Två delprojekt avrapporteras i år, dels provräkenskaper över svavel- och kväveutsläpp, dels beräkningsgrunderna, dvs hur man skall värdera utsläppsskador. Under 1997 kommer miljöprojektet att koncentreras på att utveckla en simuleringsmodell för miljöekonomiska analyser. Därigenom kan exempelvis analyser av olika miljöskatter och miljörestriktioner utföras. Miljöräkenskapsarbetet inriktas de närmaste åren till att bygga in miljö sambanden i KI:s långfristiga modeller.

3.6.3 Offentlig upphandling

Den omfattande offentliga upphandlingen är ett effektivt instrument att utnyttja i miljöarbetet. Genom att påverka utbudet på marknaden kan beståndet av produkter snabbare anpassas till kraven på ekologisk hållbarhet.

Intresset för en miljöanpassad offentlig upphandling finns inom flertalet av EU-länderna. Länderna har i samband med översynen av EU:s åtgärdsprogram för miljön preliminärt kommit överens om att göra en översyn av gemenskapens regler för offentlig upphandling så att miljöhänsyn i större utsträckning kan tas vid tillämpning av reglerna samtidigt som en sund konkurrens bevaras. Idag är det t.ex. oklart om det vid upphandling av varor överhuvudtaget är möjligt att ställa miljökrav på produktionen och transporten av varorna.

Genom att ange enhetliga miljökrav för den offentliga upphandlingen minskar belastningen på miljön samtidigt som producenterna får incitament att styra mot miljöanpassade varor och tjänster, vilket på sikt kan bidra till att svenska företags exportmöjligheter ökar.

En vägledningsstrategi för miljöanpassad offentlig upphandling har på Miljövårdsberedningens uppdrag tagits fram av Nämnden för offentlig upphandling, Naturvårdsverket och Kemikalieinspektionen

Nämnden för offentlig upphandling bör också tillsammans med Naturvårdsverket och Kemikalieinspektionen ta fram ett underlag till en svensk ståndpunkt i EU. Den skall utgå från EG:s regler och andra internationella regler. I det fall önskvärda miljökrav inte överensstämmer med EG:s regler bör förslag lämnas till hur upphandlingsdirektiven kan ändras så att reglerna blir tydliga samt styr i riktning mot ekologisk hållbarhet.

För att den offentliga upphandlingen skall bli en pådrivande kraft i arbetet för ekologisk hållbarhet skall en delegation inrättas. Den skall vara pådrivande för en miljöanpassad offentlig upphandling och skall initiera och utveckla konkreta vägledningar för hur miljökrav kan ställas vid all offentlig upphandling inom olika områden. Delegationen skall vidare, särskilt prioritera områden där upphandlingen kan få genomslag på utvecklingen i ekologiskt hållbar riktning. Ett exempel är att man vid offentlig upphandling av byggtjänster kan ställa krav på viss andel återanvänt material. Delegationen skall också sprida kunskap, erfarenheter och goda exempel från t.ex. pilotmyndigheternas arbete, landstingens databas med upphandlingskriterier, olika kommuners miljökrav vid upphandling. För detta ändamål skall delegationen göra en sammanställning av arbete med miljöanpassad offentlig upphandling i dessa verksamheter. Delegationen skall följa utvecklingen i andra länder, inom och utanför EU.

3.6.4 Statlig förvaltning av pensionsmedel

Vid införande av sjätte fondstyrelsen inom Allmänna pensionfonden år 1996 konstaterade regeringen att miljöargumentet i allt större utsträckning blir en konkurrensfaktor för företagen. Regeringen fann därför att det inom ramen för de grundläggade kraven på långsiktigt hög avkastning och tillfredsställande riskspridning bör vara väl motiverat för sjätte fondstyrelsen, liksom för övriga fondstyrelser inom Allmänna pensionsfonden, att ta miljörelaterade hänsyn vid sina placeringar. Inom regeringskansliet görs nu en översyn av Allmänna pensionsfondens placeringsbestämmelser. Ett förslag kommer att presenteras under hösten 1997. I översynen kommer strävandena efter en ekologiskt hållbar utveckling att beaktas.

För närvarande bereds ett premiereservsystem som skall ingå som en del i den reformerade allmänna ålderspensioneringen. I detta system skall medel motsvarande intjänade pensionsrätter förvaltas i fristående värdepappersfonder, som väljs av de försäkrade. För sådana försäkrade som inte gör något eget val skall medlen placeras i en eller flera fonder som förvaltas av ett statligt fondbolag.

Strävandena efter ett ekologiskt hållbart Sverige bör spela en viktig roll i det statliga fondbolagets placeringsverksamhet. Samtidigt måste beaktas att de försäkrades intresse av god avkastning på de förvaltade medlen inte eftersätts i förhållande till andra försäkrade inom premiereservsystemet.

3.6.5 Förvaltningspolitik

Verksförordningen ändras. Myndigheterna skall beakta de krav som ställs på verksamheten av hänsyn till en ekologiskt hållbar utveckling. Ändringen aviserades i den ekonomiska vårpropositionen 1997.

3.6.6 Fastighetsförvaltning

Statens fastighetsverk (SFV) är en myndighet under Finansdepartementet. SFV förvaltar 1,6 miljoner kvm lokaler och har upprättat en miljöledningsplan som beskriver det långsiktiga miljöarbetet inom verket. Planens uppläggning ansluter till det internationella miljöstyrningssystemet ISO 14001.

Under Finansdepartementet finns också ett antal bolag som förvaltar stora fastighetsytor (Vasakronan, Statliga Akademiska Hus AB m.fl). Samtliga dessa bolag har antagit någon form av miljöpolicy i sin fastighetsförvaltning.

Sammanfattning

- Införa miljömärkning av skolor.
- Förstärka miljöundervisningen på gymnasieskolan bl.a. genom ett nytt tekniskt program och flexiblere ämnesstruktur.
- Underlätta för kompetensutveckling av lärare inom miljö, natur och teknik.
- Fortsätta det reformarbete som pågår för närvarande med att integrera verksamheterna i förskola och skola där en översyn av läroplanen och utvecklingen av ett nytt måldokument för förskolan ingår. I dessa arbeten ingår miljöfrågorna som en naturlig del.
- Påbörja arbetet vid universitet och högskolor med att införa miljöledningssystem under 1998.
- Ha som mål vid universitet och högskolor att miljö- och resursfrågorna behandlas i utbildningarna i sådan omfattning och med sådan inriktning som motiveras av den verksamhet utbildningen förbereder för.

Utbildning som ger kunskaper i meningen fakta, färdighet, förståelse och förtroenden är avgörande för att främja hållbar utveckling och förbättra människors förmåga att lösa miljö- och utvecklingsfrågor. Det är viktigt att stärka miljöundervisningens roll i skolan genom att skapa utrymme för undervisning om miljö och livsstilsfrågor. Genom ett förändrat och gränsöverskridande arbetssätt kan miljöfrågorna komma in i alla skolans ämnen.

En väg att synliggöra och konkretisera miljöfrågorna är att införa en miljömärkning av skolor där skolorna måste uppfylla vissa kriterier för att få utmärkelsen miljöskola. Tydliga mål och kriterier att sträva mot gör miljöfrågorna levande och konkreta för lärare och elever samtidigt som verksamheten blir lättare att utvärdera och utveckla i önskad riktning. Miljömärkningen blir också ett incitament till att använda ett förändrat arbetssätt i skolorna när det gäller miljöfrågorna.

Många elever på gymnasieskolan är intresserade av frågor om vår gemensamma miljö. Det är därför viktigt att ta till vara elevernas intresse och att ge dem möjligheter till att fördjupa sina kunskaper i miljöfrågor. Regeringen anser att miljöundervisningen måste stärkas på gymnasieskolan. Genom det intensiva utvecklingskede som gymnasieskolan nu befinner sig i finns goda möjligheter att stärka och förtydliga miljöfrågornas roll i undervisningen.

Vidare pågår en översyn inom regeringskansliet av läroplanen (Lpo 94) så att den kommer att omfatta förskoleklassen, skolan och skolbarnomsorgen. Barnomsorg- och skolakommittén har genom tilläggsdirektiv också fått i uppdrag att utarbeta förslag till måldokument för förskolan. Uppdraget skall redovisas senast den 1 november 1997.

Med en helhetssyn på barnets lärande och utveckling från tidig ålder skapas förutsättningar för att lägga grunden för en god miljöundervisning. Skr. 1997/98:13

Den grundläggande högskoleutbildningen, forskarutbildningen och forskningen är i Sverige en stor och expanderande sektor. Sammantaget studerade läsåret 1995/96 nästan 286 000 personer. Högskolan är också en stor arbetsplats med sammanlagt 44 400 årsverken och närmare 16 000 doktorander som avsätter mer än tio procent av normal heltid för forskarstudier.

Den svenska högskolan har som forum för den högre utbildningen och forskningen en mycket betydelsefull roll och ett stort ansvar i arbetet med att utveckla och förnya vårt samhälle. Högskolan skall inte bara erbjuda kvalificerad utbildning, utföra forskning och utvecklingsarbete utan också främja en ekologisk hållbar utveckling.

Varje lärosäte har att besluta om utbildningarnas inriktning och innehåll. Integreringen av miljöhänsyn och resurshushållning i universitetens och högskolornas verksamhet bör därför inte i första hand ske genom utfärdande av lagar och förordningar utan bäras upp och drivas framåt av högskolans egna studenter, lärare, forskare och anställda. Det finns goda möjligheter för lärosätena att profilera sig och verka för ett brett utbud av utbildningar inom miljöområdet. Många högskolor satsar också på utbildningar inom miljöområdet. Behovet av goda kunskaper och en stark medvetenhet om miljö och utvecklingsfrågorna är generellt för i princip alla framtida roller i arbetsliv och som samhällsmedborgare.

3.7.1 Förskola, grundskola, gymnasieskola och vuxenutbildning

Miljömärkning av skolor - ett sätt att förtydliga miljömålen

Bakgrund

För miljöundervisningen är det viktigt att styrdokumentet är utformat på ett sådant sätt att miljöfrågornas betydelse genomsyrar dokumentet och utgör grund för miljöundervisningen.

Förskolans kunskapsmål för miljöområdet är att förskolan skall bidra till att barnen känner ansvar för naturen och får erfarenheter och grundläggande kunskaper om sig själva och andra, om sig själva i kedjan av generationer, om människan i förhållande till andra arter och till naturen samt om naturens krafter och hur vi kan använda dem. Runt om i landet pågår utvecklings- och förnyelsearbete som syftar till att i den dagliga verksamheten ge barnen möjlighet att själva få uppleva delaktighet i naturens kretslopp. I många kommuner har också mål och program för ett miljöfostrande arbetssätt lagts fast.

Miljömålen för såväl det obligatoriska (Lpo) som det frivilliga (Lpf) skolväsendet finns uttryckta i läroplanerna. Skolverket skriver i sin utvärdering av skolans samlade miljöundervisning att skolans mål och policyformuleringar för miljöundervisningen i form av lagstiftning, läroplaner, kursplaner och skolplaner har utvecklats de senaste åren och bedöms som tillräckliga, om än inte fullständiga.

Trots att miljö målen är tydligt uttryckta i styrdokumentet visar tidigare nämnda utvärdering på att miljöfrågorna har svårt att synliggöra sig i skolans undervisning. Miljö finns inte som eget ämne i grundskolan utan skall vara ett eget övergripande kunskapsområde och skall struktureras och samordnas mellan olika ämnesområden. Skolverket anför att när det gäller genomförandeprocessen med de nya läroplanerna och Agenda 21 har den i och för sig *nått* den kommunala nivån men inte i någon större omfattning och djup trängt ut till skolnivån, dvs. eleverna och lärarna. Miljöfrågorna i skolan är idag inte sällan beroende av enskilda eldsjälarna bland lärarna. Det finns ett flertal exempel på skolor och klasser som arbetar med miljöundervisning på ett berömvärt, ambitiöst och konstruktivt sätt. Utvärderingar visar på att miljönätverken mellan skolor har en positiv inverkan på undervisningen. Det är viktigt att dessa erfarenheter och kunskaper tas till vara och sprids till skolor som kommit mindre långt. Det är en uppgift för Skolverket att stimulera miljönätverken. Det finns dock brister när det gäller ett brett genomförande av undervisningen på skolorna och bland de enskilda lärarna och klasserna. Bland lärare råder osäkerhet om vad miljöundervisning egentligen är och hur den skall och kan bedrivas. Som ett led i att undanröja sådana osäkerheter är det nödvändigt att målen med miljöundervisningen konkretiseras och förtydligas.

Utarbeta kriterier för miljömärkning

Statens skolverk kommer att få i uppdrag av regeringen att i samråd med Naturvårdsverket ta fram kriterier och en symbol för miljömärkning av förskolor, grundskolor, gymnasieskolor och den kommunala vuxenutbildningen. Liknande tankar finns inom nätverket Grön flagg, ett projekt av Håll Sverige Rent. Kraven för att en skola skall uppnå miljömärkning bör omfatta all verksamhet dvs. såväl skolan som arbetsplats (om miljöhänsyn för skolbespisning, administration, transporter etc. tillämpas) som undervisningen (uppläggning, m.m.). Miljömärkning måste vidare erövrats på nytt efter vissa tidsintervall, t.ex. en treårsperiod. Det kommer att vara frivilligt för skolhuvudmännen att delta i miljömärkningen. Målet är dock att den övervägande majoriteten av alla skolor i Sverige ska uppnå kriterierna och bli miljöskolor. Uppdraget skall finansieras inom Skolverkets resurser.

Syftet med miljömärkningen är att stimulera miljöundervisningen i skolorna. Den kan också för kommunerna fungera som en vägledning i arbetet med att utveckla miljöundervisningen. Genom miljömärkningen skapas ett incitament som stärker och synliggör miljöfrågorna i skolan.

Stärka miljöundervisningen på gymnasieskolan

I gymnasieskolan finns miljökunskap som ett eget ämne inom energiprogrammet och naturvetenskapsprogrammet. Kärnämnet naturkunskap syftar även till bättre kunskaper om natur och miljö. Naturbruksprogrammet har olika valbara kurser inom ämnet natur- och miljökunskap. Även inom andra kurser i gymnasieprogrammen ingår miljökunskap med inriktning utifrån det aktuella programmet t.ex. har alla program med yrkesämnen en obligatorisk kurs i arbetsmiljökunskap.

Därtill finns i nästan alla kurser i yrkesämnen inslag som rör miljöfrågor inom respektive yrkesområde.

Många elever i gymnasieskolan är intresserade av miljöfrågor och vill fördjupa sina kunskaper om vår gemensamma miljö. Det är viktigt att eleverna ges den möjligheten. Flera gymnasieskolor erbjuder också eleverna att läsa lokalt fastställda miljöinriktade kurser. Statens skolverk skriver i sin utvärdering av miljöundervisningen att det är för få lärare och rektorer som inser vikten av miljöundervisningen på skolorna. Stödet för miljöundervisningen är ofta svagt och inte utvecklat – i synnerhet inte i de äldre elevernas skolformer.

Regeringen anser att miljöundervisningen måste stärkas i gymnasieskolan. I regeringens skrivelse 1996/97:112 till riksdagen utvecklingsplan för förskola, skola och vuxenutbildning – kvalitet och likvärdighet har aviserats en översyn av gymnasieskolans struktur. Därvid angavs möjligheten att utveckla ett nytt tekniskt program för att stimulera elevernas intresse för teknik och teknisk utveckling t.ex. inom miljö och energiteknik. Utvecklingsplanen visade också på att den fasta ämnesstrukturen i naturvetenskaps- och samhällsvetenskapsprogrammets timplaner behöver luckras upp. Programmen behöver öppnas så att elever kan välja utbildningskombinationer som miljökunskap – ekonomi, humaniora – naturvetenskap etc. Programsmål och timplaner bör utformas så att detta blir möjligt. Det utvecklingsskede som gymnasieskolan nu befinner sig i och de i utvecklingsplanen uttalade behoven av översyn av varje nationellt programs inriktning och profil skapas möjligheter att stärka miljöfrågorna i gymnasieskolan t.ex. genom att erbjuda eleverna en utbildning med olika miljöprofiler och miljöinriktningar.

Skolverket har som en huvuduppgift att löpande se över gällande kursplaner och föreslå förändringar. Verket har i sin utvärdering av den samlade miljöundervisningen redovisat avsikten att i samband med uppföljningsarbetet av kursplanerna ta ställning till behovet av en precisering och konkretisering av de grundläggande och nödvändiga kunskapsmålen i miljöundervisningen. Verket arbetar just nu med att bl.a. se över vissa av yrkesprogrammets kursplaner och några av programmålen.

Regeringen anser att miljöundervisningen på gymnasieskolan måste stärkas inom ramen för oförändrade kostnader för skolhuvudmännen. I det uppdrag som Statens skolverk får när det gäller behovet av översyn och tydliggörande av varje nationellt programs inriktning och profil samt översynen av utbudet av nationella program och dess grenar ges goda möjligheter att stärka miljöfrågorna i gymnasieskolan.

Förbättra lärarnas kompetens i miljöfrågor

Bakgrund

För att utbildning skall kunna ges i skolan på ett bra sätt och för att miljöperspektivet skall kunna genomsyra skolans arbete så som är tänkt, förutsätter detta att lärarna har tillräckligt goda kunskaper på området. Kompetensutveckling av lärare är i första hand ett ansvar för

kommunerna i egenskap av arbetsgivare. Även staten har ett ansvar för att ge stöd till kompetensutveckling inom områden som genom Skolverkets uppföljningar visat sig vara bristområden, problemområden eller kritiska områden i en reformering. Kompetensutveckling inom miljöområdet har inte prioriterats av kommunerna i konkurrens med många andra nyheter i samband med genomförande av Lpo 94. Skolverket har inbjudit till utarbetande av idéskisser till kompetensutveckling för skolans personal inom nationellt prioriterade områden. Miljö är ett av dessa områden.

Fortbildningsbehovet för stora lärargrupper är stort i både naturvetenskap, teknik och miljö. Erfarenheter och utvärderingar visar på detta. Teknikämnet är nytt som ett obligatoriskt ämne i grundskolan. Miljöundervisningen har, som tidigare påpekats, ingen egentlig plattform som eget ämne. Många lärare har otillräckliga grundkunskaper och bristande självförtroende för ämnena ifråga. Den stora gruppen 1-7 lärare i grundskolan och även låg- och mellanstadielärarna har många gånger större eller mindre brister i sina egna ämnes- och metodkunskaper i naturvetenskap, teknik och miljö men är de lärare som får undervisa i dessa ämnen. Till detta kommer behoven av kunskaper hos personalen i förskolan inklusive sexårsverksamheten. I gymnasieskolan bör särskilt behovet av kunskap och insikt om miljöfrågorna och dess betydelse uppmärksammas för lärare i yrkesämnena.

Skolans undervisning handlar ofta om ting och händelser som finns utanför klassrummet. Det finns en verbal kultur som försöker förmedla denna verklighet. Skolan är föremålsfattig. De ting man talar om är svåra att ta in i skolan. Här har de trettiotal science centra och de tre nationella resurscentra i kemi, fysik- och teknik en viktig uppgift. De gör en viktig insats genom att stimulera och stärka miljöundervisningen.

Satsningar på kompetensutveckling av lärare

Från och med 1998 höjs statsbidragen till kommuner och landsting med 8 miljarder kronor. Samtidigt har regeringen på tilläggsbudgeten för år 1997 uppfört 4 miljarder kronor. Regeringen har uttalat i den ekonomiska vårpropositionen att resurstillskottet bör leda till förstärkta resurser inom vård, omsorg och skola. Inom skolan bör detta tillskott kunna möjliggöra att förstärkta resurser ges till elever med behov av särskilt stöd och att en särskild satsning görs på miljö, natur och teknik.

Genom de höjda statsbidragen får kommunerna förbättrade möjligheter att bl.a. satsa på kompetensutveckling av lärare. Behov av sådan utbildning föreligger dels för arbetsmarknaden, dels för att höja kunskapsnivån hos befolkningen inom hela det naturvetenskapliga och tekniska området och de alltmer betydelsefulla miljöfrågorna. Kunskap om sambandet mellan konsumtion och miljö bör också lyftas fram.

Målsättningen med fortbildningen är att på kort sikt förbättra kunskapsnivån beträffande miljöfrågorna hos landets lärare. Det är också angeläget att den grundläggande lärarutbildningen beaktar behovet av kunskaper hos blivande lärare för att dessa skall klara miljöundervisningen i skolorna enligt målen i beskrivningarna för lärarexamina.

Utbildningsdepartementet har i juni 1997 vid en överläggning med företrädare för landets lärarutbildningar diskuterat hur dessa planerar möta kommunernas ökade efterfrågan på utbildningar i de här aktuella ämnena.

3.7.2 Forskning och högskoleutbildning

Miljöledningssystem vid universitet och högskolor

Regeringen beslutade i december 1996 att utse 25 myndigheter i pilotprojektet "Miljöledningssystem i statlig förvaltning". Lunds och Stockholms universitet ingår som pilotmyndigheter.

Avsikten är att i framtiden, utifrån erfarenheter från universiteten och de övriga pilotmyndigheterna, involvera universitet och högskolor i detta arbete. Regeringen avser därför att återkomma med generella riktlinjer till högskolorna när den pågående verksamheten har följts upp. Universitet och högskolor bör, inom ramen för sina ordinarie uppdrag och finansiering, påbörja arbetet med att införa miljöledningssystem redan under budgetåret 1998.

Miljöfrågorna i den grundläggande högskoleutbildningen

Inom ramen för Högskoleverkets verksamhet har Grundutbildningsrådet under budgetåret 1995/96 fullgjort regeringsuppdraget att integrera miljöinslag i den högre utbildningen. Under budgetåret 1995/96 har rådet beviljat tio projekt till en kostnad av 4,6 miljoner kronor. Inom ramen för miljöuppdraget har rådet även finansierat en särskild satsning på högskolornas bibliotek och bibliotekspersonal.

Regeringen avser att uppdra åt Högskoleverket att även fortsättningsvis, inom ramen för sitt ordinarie uppdrag och finansiering, verka för en integration av miljöaspekter i högskoleutbildningar.

I mars 1995 tillkallade regeringen en särskild utredare för att utreda frågan om hur miljö målet i konsumentpolitiken ska uppnås samt att lägga fram förslag till en åtgärdsinriktad handlingsplan. Utredaren föreslår i betänkandet Konsumenterna och miljön (SOU 1996:108) bl.a. att Högskolelagens (1992:1434) portalparagraf ska kompletteras med att utbildningen ska förmedla kunskaper om miljön samt att Högskoleverket ska inrikta befintliga utvecklingsanslag på integrerade miljöinslag i utbildningar inom information, journalistik och media.

Universitet och högskolor har en viktig roll i att bidra till att stärka omställningen till ett ekologiskt hållbart samhälle. Detta bör tydligt återspeglas i högskolans olika verksamheter. Regeringen har dock inte funnit skäl att föreslå någon ändring av högskolelagen bland annat eftersom en grundläggande princip i reformerna av den högre utbildningen är att varje lärosäte har att besluta om utbildningarnas inriktning och innehåll. Formulering av mål och återsäkringskrav i regleringsbrevet bedöms också som både lämpligare och effektivare för att styra högskolornas miljöinriktade verksamhet. Målet bör vara att högskolorna behandlar miljöfrågorna i sina utbildningar i sådan omfattning och med sådan inriktning som motiveras av den verksamhet

utbildningen förbereder för. Miljöfrågor är till sin karaktär tvärvetenskapliga och arbetet med dessa frågor bör därför vara både disciplin och fakultetsöverskridande. Utöver de särskilda miljökurser och miljöutbildningar som finns på många håll i högskolan är det av stor vikt att integrera miljö- och utvecklingsfrågor även i andra mer generella kurser och utbildningsprogram av annan inriktning.

3.7.3 Forskning

Forskning - den fysiska verksamheten

Många universitet och högskolor har eller håller på att utveckla handlingsplaner för den fysiska verksamheten enligt målet om en hållbar utveckling. Det finns också ett internationellt miljöhandlingsprogram för universiteten, "The University Charter for Sustainable Development", som utarbetats av den europeiska rektorskonferensen.

Forskningens inriktning och innehåll

Regeringen presenterade under hösten 1996 sina förslag om inriktningen av forskningspolitiken för perioden 1997-1999 i propositionen Forskning och samhälle (prop. 1996/97:5, bet. 1996/97:UbU3, rskr. 99). Riksdagen antog regeringens förslag till mål för forskningen och riktlinjer för forskningspolitiken. Enligt målen skall forskningen bl.a. bidra med nya väsentliga fakta om naturen, samhället och kulturen och den skall bidra till att bevara och utveckla hälsa, kultur, välfärd och miljö. Forskningen skall bidra till ekonomisk utveckling samt till samhällets omställning till en hållbar utveckling och därigenom främja sysselsättning och välfärd. Forskningen skall vidare främja en hög allmän utbildningsnivå, kritiskt tänkande och ett vetenskapligt förhållningssätt i samhället samt bidra till internationellt samarbete, fred och till lösningar av globala problem.

Som aviserades i forskningspropositionen har regeringen givit Forskningsrådsnämnden i uppdrag att utveckla och konkretisera det svenska programmet för forskning till stöd för en hållbar utveckling. Arbetet skall ske i samverkan med Naturvårdsverket, i samråd med andra berörda myndigheter och forskningsfinansierare och med hörande av berörda intresseorganisationer. Uppdraget skall redovisas till regeringen senast den 1 november 1998.

3.8 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom Jordbruksdepartementets verksamhetsområde

Sammanfattning

- Arbeta för en förändring av EG:s gemensamma jordbrukspolitik i mer miljöanpassad riktning.
- Bygga ut miljöersättningsprogrammet för jordbruket.

- Utforma ett åtgärdsprogram för bekämpningsmedelsanvändning 1997-2001.
- Främja ekologisk produktion.
- Fördela medel för försöks- och utvecklingsverksamhet för att minska växtnärläckaget.
- Vidareutveckla aktionsplan för bevarande av den biologiska mångfalden inom jordbruket och rennäringen.
- Arbeta för en förändring av den gemensamma fiskepolitiken i syfte att uppnå ett uthålligt fiske.
- Försiktighetsprincipen skall tillämpas för att nå ett uthålligt fiske.
- Genomföra aktionsplan för biologisk mångfald på fiskets område.
- Förstärka fiskevården.
- Följ upp aktionsplanen för Östersjölaxen.
- Utveckla Nordsjösamarbetet på fiskeområdet.

3.8.1 Jordbruk

Ett hållbart jordbruk är resursbevarande, miljöanpassat och etiskt godtagbart. Ett grundläggande krav för ett ekologiskt hållbart produktionssystem inom jordbruket är att det framtida handlingsutrymmet bibehålls. Ett jordbruk som bidrar till bevarande av naturresurserna och minimerar jordbrukets negativa miljöeffekter innebär att framtida generationer kommer att ha bättre förutsättningar och valmöjligheter att utforma ett samhälle med god livskvalitet. Jordbruket skall även vara etiskt godtagbart.

Resursbevarande jordbruk

Det resursbevarande jordbruket bedriver produktionen så att ett långsiktigt utnyttjande av naturresurserna möjliggörs. Faktorer som har en avgörande betydelse är bl.a. säkerställande av odlingsmarkens långsiktiga produktionsförmåga och vidmakthållande av de grundläggande ekologiska processerna i marken samt bevarande av genetiska resurser av betydelse för jordbruket.

Miljöanpassat jordbruk

Ett miljöanpassat jordbruk skall bedrivas så att det inte negativt påverkar miljön. Användningen av olika insatsmedel i jordbruket och val av produktionsmetoder liksom produktionsinriktning påverkar graden av miljöbelastning.

Etiskt godtagbart jordbruk

Människan har ett ansvar att förvalta jordens resurser. Detta måste ske inte enbart utifrån våra egna intressen och behov utan också med hänsyn tagen till andra levande varelsers behov liksom till behovet av att bevara och återskapa jordens resurser för framtiden. Därför utgör etiska överväganden en viktig aspekt för ett ekologiskt hållbart jordbruk.

Den svenska djurskyddslagstiftningen som infördes 1988 är ett viktigt instrument och en utgångspunkt för ett etiskt förhållningssätt till husdjuren. Skr. 1997/98:13

EU:s gemensamma jordbrukspolitik

Den gemensamma jordbrukspolitiken bör förändras i syfte att miljöanpassa jordbruket i större utsträckning. Politiken bör tillföras ett miljömål jämställt med dess övriga mål. Utgångspunkten för Sveriges agerande inom EU är att politiken i ökad utsträckning skall baseras på konsument- och miljöhänsyn. I de fall konsumenterna efterfrågar miljötjänster från jordbruket, t.ex. ett öppet odlingslandskap, är offentliga insatser befogade. Generella aktsamhetskrav inom ramen för principen att förorenaren betalar skall även omfatta jordbruksproduktionen. Det är angeläget att Sverige inom EU arbetar för en hög gemensam nivå för jordbrukets miljöansvar.

Utbyggt miljöersättningsprogram för jordbruket

I enlighet med vad regeringen aviserat i 1997 års ekonomiska vårproposition utökas ramen för jordbrukets miljöersättningsprogram med 700 miljoner kronor per år enligt förslag i budgetpropositionen för 1998. Regeringen har i proposition Hållbart fiske och jordbruk utarbetat ett förslag till ett utbyggt miljöersättningsprogram.

Ett första miljöprogram för jordbruket godkändes av EG-kommissionen i augusti 1995 och har verkat i full omfattning från år 1996. Programmet består av delprogram omfattande åtgärder för bevarandet av biologisk mångfald och kulturmiljövärden i odlingslandskapet och ett öppet och varierat odlingslandskap i skogsbygderna och i norra Sverige, ett delprogram med åtgärder för att minska jordbrukets miljöbelastning i miljö känsliga områden och ökad genetisk variation, samt ett delprogram med åtgärder för att stimulera övergång till ekologisk produktion. Inom samtliga delprogram avsätts medel för utbildning, information och demonstrationsprojekt.

Regeringens förslag till ett utökat miljöersättningsprogram kan sammanfattas enligt följande:

Delprogram för bevarande av odlingslandskapets biologiska mångfald och kulturmiljövärden

För att ytterligare stimulera anslutningen till programmet bör ersättningsnivåerna höjas. Samtidigt utökas arealmålet till att omfatta alla utnyttjade betesmarker i landet. Det område inom vilket ersättning utgår för bevakande av ett öppet odlingslandskap utökas.

Delprogram för att minska jordbrukets miljöbelastning och ökad genetisk variation.

Miljöprogrammet bör utökas med omfattande insatser för att ytterligare minska växtnäringssläckaget från jordbruket. Med hjälp av höjda

ersättningsnivåer, administrativa förenklingar och utökade arealmål stimuleras en ökad anslutning. Våtmarksanläggning bör vara ersättningsberättigat även på betesmark. Antalet ersättningsberättigade hotade husdjursraser bör ökas.

Delprogram för främjande av ekologisk produktion

Delprogrammet för ekologisk produktion bör utökas med stöd till ekologisk frukt- och bärödling. Administrativt enklare regler avseende gödselanvändning och möjlighet att låta antalet djur variera under femårsperioden bör genomföras i syfte att minska komplexiteten och underlätta administrationen.

Program för resurshushållande konventionellt jordbruk

Ett nytt delprogram för främjande av ett resurshushållande konventionellt jordbruk föreslås. Programmet kombinerar krav på miljöåtgärder med krav på dokumentation och utbildning i syfte att öka kunskapen och medvetenheten om olika miljöproblem samt möjligheterna att lösa dessa.

Ersättning för restaurering av slätterängar

En ny ersättningsform för restaurering av slätterängar bör införas. Åtgärden kompletterar den möjlighet som redan finns att ersätta bevarandet av biologisk mångfald i slätterängar inom ramen för det befintliga miljöprogrammet, genom att denna för bevarandet av biologisk mångfald så strategiskt viktiga naturtypen på sikt kan utökas.

Bekämpningsmedelsanvändning 1997-2001

Hälso- och miljöriskerna vid användning av bekämpningsmedel i jordbruket och trädgårdsnäringen skall fortsätta att minska.

Målet att halvera användningen av den aktiva substansen har varit en viktig drivkraft inom de två tidigare programmen och har i kombination med t.ex. substitutionsprincipen lett till att riskerna minskat. En minskning av den aktiva substansen behöver dock inte entydigt innebära en riskminskning. Det nya programmet bör i högre grad än tidigare inriktas mot att kartlägga och kvantifiera riskerna.

Utvecklingen inom näring och handel för att möta de ökade kraven på hänsynstaganden vad gäller miljö och etik inom livsmedelsproduktionen markerar en positiv förändring under de senaste åren. Detta kan ge nya och utökade möjligheter för en minskad och säkrare användning av bekämpningsmedel.

Skyddet av såväl grundvatten- som ytvatten är högt prioriterat. Enskilda lantbrukares beteende för att undvika såväl avdrift med vind vid besprutning som punktutsläpp vid t.ex. påfyllning och rengöring av lantbruksspruta har härvid en stor betydelse. Såväl informations- och utbildningsinsatser som uppföljning av lantbrukares beteenden är därför viktiga.

Fortsatta insatser inom försöks- och utvecklingsverksamheten samt rådgivnings-, informations- och utbildningsverksamheten är nödvändiga för att upprätthålla gjorda vinningar och öka kunskap.

Regeringen föreslår i enlighet med budgetpropositionen för 1998 att 9 miljoner kronor avsätts för försöks- och utvecklingsverksamhet under år 1998. Medel för information och utbildning avsätts inom miljöersättningsprogrammet.

Främjande av ekologisk produktion

Den ekologiska produktionen bör ses som en del i en strategisk satsning för ett hållbart svenskt jordbruk. Produktionen är en spjutspets som bör kunna bana väg för en ökad miljöanpassning av hela jordbruket. Helhetssynen är central och omfattar företagets hela produktion, såväl växtodling som animalieproduktion. Förutsättningarna för att uppnå riksdagens mål om 10% ekologiskt odlad åkerareal till år 2000 är goda.

En stor efterfrågan på ekologiska produkter i kombination med ersättning till lantbrukare för ekologisk produktion, marknadsstödjande insatser samt insatser inom forskning, försöks- och utvecklingsverksamhet, utbildning och information stimulerar en fortsatt omställning till ekologisk produktion. Regeringen föreslår i budgetpropositionen för 1998 att 13 miljoner kronor avsätts för försöks- och utvecklingsverksamhet samt 2 miljoner kronor till marknadsstödjande insatser.

Medel för försöks- och utvecklingsverksamhet för att minska växtnäringsläckaget

Växtnäringsförluster genom kväveläckage och ammoniakavgång är ett av jordbrukets största miljöproblem. Miljömålen har ännu inte nåtts trots pågående arbete inom befintliga åtgärdsprogram varför ytterligare åtgärder måste vidtas. Även andra sektorer bidrar med förluster av växtnäringsämnen. Jordbrukets bidrag är en del i ett större problemkomplex. Regeringen avser att återkomma till riksdagen våren 1998 i en samlad bedömning av behov av ytterligare åtgärder i syfte att uppnå miljömål. Sverige skall inom EU arbeta aktivt för att fortsatt begränsa förlusterna av växtnäringsämnen från jordbruket.

I arbetet med att minska jordbrukets växtnäringsförluster föreslår regeringen i budgetpropositionen för 1998 att 9 miljoner kronor avsätts för försöks- och utvecklingsverksamhet.

Aktionsplan för bevarande av den biologiska mångfalden inom jordbruket och rennäringen Skr. 1997/98:13

Aktionsplanen har i stor utsträckning genomförts inom ramen för miljöersättningsprogrammet för jordbruket. I samband med utbyggnaden av programmet föreslås ytterligare åtgärder för att bevara och förstärka den biologiska mångfalden och genetiska variationen i bl.a. slåttermarker och betesmarker.

Miljöprogrammet utökas enligt regeringens förslag även till att omfatta fler utrotningshotade husdjursraser.

Rennäringen är en förutsättning för den samiska kulturens fortbestånd. Näringen behöver en långsiktig ekologisk, ekonomisk och kulturell bärkraft för att överleva. Efter ytterligare utredning bör ett särskilt program för bevarande av natur- och kulturmiljöer i renskötselområdet införas.

3.8.2 Fiske

Sverige bör aktivt verka för att miljöhänsyn integreras i dessa organisationers arbete. En effektiv förvaltning och en hållbar utveckling skall vara vägledande för Sveriges internationella agerande.

Fisket i världen måste bedrivas på ett långsiktigt hållbart sätt för att bibehålla fiskeresurserna som ett billigt och näringsrikt livsmedel även för kommande generationer. Ekosystemen måste förvaltas så att varken den långsiktiga produktionsförmågan eller den biologiska mångfalden hotas. Fiskeripolitiken skall säkra en ansvarsfull förvaltning av bestånden främst genom tillämpning av försiktighetsprincipen, användning av mer selektiva redskap, minskning av bifångster och dumpning, förbättrad övervakning och kontroll samt reduktion av produktionshöjande subventioner för att uppnå en bättre balans mellan fiskekapacitet och det långsiktigt hållbara resursutnyttjandet.

De mellanstatliga regionala fiskeriorganisationerna måste stärkas för att kunna utföra de centrala uppgifter de åläggs i de nya internationella överenskommelserna om ansvarsfullt utnyttjande av havens levande resurser.

Vidare måste fisket inom EU bedrivas på ett långsiktigt hållbart sätt. Den gemensamma fiskeripolitiken bör utvecklas så att den bidrar till att detta mål nås. Sverige bör verka för en sådan förändring i samband med den förestående översynen av den gemensamma fiskeripolitiken. I detta sammanhang bör Sverige även verka för att miljö mål för fisket skall utvecklas.

Aktionsplan för biologisk mångfald

Fiskeriverket har på regeringens uppdrag utarbetat en actionsplan för biologisk mångfald på fiskets område.

Fiskeriverket föreslår en rad åtgärder, bl.a. rörande sötvatten, kustvatten, utsjövatten och lax. Dessutom görs en belysning av forsknings- och undersökningsverksamheten.

Det svenska fisket skall bedrivas på ett hållbart sätt. Sverige skall aktivt verka för ett optimalt utnyttjande av fiskbestånden. Den biologiska mångfalden och försiktighetsprincipen skall tillämpas. Vidare är sektorsansvaret en utgångspunkt för det framtida miljöarbetet inom sektorn. Det ökade miljöarbetet är en viktig förbättring.

Aktionsplanen är ett viktigt styrinstrument för att kunna uppnå miljöpolitikens övergripande mål om bevarandet av den biologiska mångfalden. Regeringen anser att actionsplanen bör ses som en riktlinje för framtida verksamhet på detta område. Den biologiska mångfalden är avgörande för att ett hållbart fiske skall kunna utvecklas.

Flertalet av actionsplanens åtgärdsförslag har redan satts igång. Regeringen finner det angeläget att actionsplanen i allt väsentligt genomförs.

Fiskevård

Fiskevårdsarbetet syftar till en god miljö, effektiv användning av resurserna och en hållbar försörjning. Ekosystemen skall brukas på ett sätt som varken hotar deras långsiktiga produktionsförmåga eller den biologiska mångfalden. En allmän fiskevård främjar ett kollektivt intresse, som i detta sammanhang ingår som en del i ansträngningarna för att åstadkomma ett ekologiskt hållbart samhälle.

En kraftfull satsning skall göras på en förbättrad fiskevård främst i kustområdena och i de stora sjöarna med allmänt vatten och fritt handredskapsfiske. I första hand skall insatser för bevarande av hotade arter och stammar, bl.a. genom biologiska åtgärder, utsättning av fisk, bildande av fiskevårdsområden och åtgärder för att främja fisketillsynen prioriteras.

Regeringen återkommer till finansieringen av fiskevården i budgetproposition för år 1998.

Internationell actionsplan för Östersjölaxen

Den internationella actionsplanen för Östersjölaxen bör genomföras som en prioriterad insats. På kort sikt är målet för laxfiskevården i Östersjön att undanröja det akuta hotet om genetisk utarmning och på lång sikt att återskapa reproduktionspotentialen i varje naturlaxförande vattendrag. På bl.a. svenskt initiativ har en arbetsgrupp under Fiskerikommissionen för Östersjön utarbetat en långsiktig plan för att rädda de genetiskt unika laxstammarna i Östersjön. Kommissionen antog planen vid ett extra möte i februari 1997. I planen som nu bör genomföras nationellt anges bl.a. att senast år 2010 ska minst 50% av den potentiella produktionen av vild lax återuppbyggas inom genetiskt säkra gränser i varje enskild älv för att uppnå en bättre biologisk balans mellan odlad och vild lax.

Vid den ministerkonferens med miljö- och fiskeministrar som hölls inom ramen för Nordsjösamarbetet våren 1997 beslöt ministrarna om ett fortsatt samarbete mellan miljö- och fiskesektorerna. Vid konferensen antogs en politisk deklaration, Bergendeklarationen, som behandlar frågan om hur försiktighetsprincipen bör användas i en framtida fiskeripolitik i syfte att skapa ett mer långsiktigt och ekonomiskt bärkraftigt fiske.

Bergendeklarationen ger förslag till åtgärder som syftar till att fisket skall hållas inom biologiskt säkra gränser, att överfiskade bestånd skall återuppbyggas till en biologiskt säker nivå, att fiskets bifångster minimeras, att dumpning av fisk minimeras samt att miljöskyddet för viktiga lekområden och uppväxtområden förbättras. Vidare fastslås att ett ekologiskt inriktat fiske som skall öka skyddet av marina däggdjur, sjöfåglar och bottenlevande djur och organismer skall utvecklas på längre sikt. En uppföljning av Bergendeklarationen kommer att ske före den femte Nordsjökonferensen som hålls år 2000.

3.9 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom Arbetsmarknadsdepartementets område

Sammanfattning

- Utforma de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna så att de är förenliga med målen för ekologisk hållbarhet.
- Utveckla möjlighet till mer innovativa och framåtsyftande miljöinsatser inom ramen för EU:s strukturfonder.
- Lyfta fram behovet av åtgärder för ett säkert och utvecklande arbetsliv som en del av helhetssynen på samhällsutvecklingen.

Det är regeringens ambition att utforma arbetsmarknadspolitiken så att den förenar miljö- och sysselsättningsmål och samtidigt påskyndar omställningen till en ekologiskt hållbar utveckling.

Regeringens olika satsningar i form av Östersjömiljarden, Kretsloppsmiljarden, Småföretagsmiljarden och de lokala investeringsprogrammen är ett steg mot ekologiskt hållbar utveckling där miljö- och sysselsättningsaspekterna ingår som integrerade delar.

Miljöinriktade insatser inom ramen för de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna bedrivs för närvarande främst inom åtgärden arbetslivsutveckling ALU (totalt ca 58 000 personer i april 1997)

Miljöinriktade åtgärder förekommer också i mindre omfattning som beredskapsarbete bl.a inom skogs- och natur- och kulturmiljövården. Fram till slutet av 1980-talet var omfattningen av beredskapsarbeten inom skogs-, natur- och landskapsvård betydande. Inom dessa områden finns fortfarande en stor potential men eftersom dessa arbeten är mycket kostnadsintensiva är volymerna idag små.

På regeringens uppdrag skall Arbetsmarknadsstyrelsen tillsammans med Naturvårdsverket lämna förslag till en mer långsiktig strategi för hur den arbetsmarknadspolitiska verksamheten kan bidra till det ekologiskt uthålliga samhället. Detta är ett viktig led i att förtydliga och förverkliga AMS sektoransvar. Löpande analyser av de arbetsmarknadspolitiska åtgärdernas bidrag till ekologisk hållbarhet är en viktig del i detta.

Ett säkert och utvecklande arbetsliv är en förutsättning för ett ekologiskt hållbart Sverige.

3.9.1 Arbetsmarknadspolitiska åtgärder

Miljöinriktade insatser kan vävas in i stora delar av den verksamhet som omfattas av de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna.

För att kunna åstadkomma ett ekologiskt hållbart samhälle måste uppbyggnaden av relevant miljökompetens på olika områden ses som en grundläggande förutsättning. Möjligheterna att utforma olika arbetsmarknadsutbildningar till de behov som finns inom miljöområdet bör kontinuerligt ses över. Den miljöinformatörsutbildning som arbetsmarknadsverket bedrivit inom åtgärden ALU har exempelvis varit en satsning med många förtjänster. Vidare har de särskilda satsningar på byggnadsvårdssektorn som genomförts haft mycket goda effekter på sysselsättning, bevarande av kulturmiljöer och utveckling av hantverk inom byggsektorn.

Genom de arbetsmarknadspolitiska åtgärderna kan insatser för sysselsättning och miljöengagemang riktas till vissa grupper t.ex. arbetslösa ungdomar. Ett exempel på detta är Malmöprojektet Gröna Jobb. Under 1996 och 1997 har ca 500 arbetslösa ungdomar i åldern 20 - 24 år beretts sysselsättning i miljöprojekt, som samfinansierats av stat och kommun.

AMS arbetar för närvarande med att bygga upp en databaserad idébank för ALU-projekt. Tanken är att AMS via det här systemet skall kunna eferlysa och sprida idéer om goda ALU-projekt. Idébanken har kommit igång under maj 1997.

3.9.2 EU:s strukturfonder

Ett flertal projekt inom den europeiska social-fondens mål 3 och mål 4 har miljöinslag. Inom ramen för dessa projekt ges möjlighet till mer innovativa och framåtsyftande miljöinsatser.

3.9.3 Arbetsmarknadsverket som arbetsgivare

Arbetsmarknadsstyrelsen (AMS) har i regleringsbrevet 1996/97 fått i uppdrag att utarbeta miljömål för den egna verksamheten. Inom AArbetsmarknadsverket (AMV) utarbetas för närvarande ett åtgärdsprogram för AMV som arbetsgivare. Åtgärdsprogrammet innefattar en modell för en miljöutredning och ett utkast till miljöpolicy för Arbetsmarknadsverket som bl.a. innebär att AMV aktivt ska verka för att minska sin negativa påverkan på miljön och att verket som stor inköpare av varor och tjänster ska styra inköpen till miljövänliga produkter. Utbildning i miljökunskap för arbetsmarknadsverkets personal kommer att utgöra en integrerande del av miljöarbetet.

3.9.4 Arbetsmiljö- och arbetslivsfrågornas hantering inom ramen för ett ekologiskt hållbart Sverige

En helhetssyn på samhällsutvecklingen måste präglade omställningen till ett ekologiskt hållbart Sverige. *Ett säkert och utvecklande arbetsliv* med goda arbetsorganisationer som kännetecknas av arbetstagarnas delaktighet, liten risk för skador, kompetensutveckling och en långsiktig kunskapsuppbyggnad är en viktig förutsättning för denna utveckling.

Omställningen kommer att påverka våra arbetsförhållanden. Samtidigt som åtgärder vidtas inom ramen för de mål som gäller på det yttre miljöområdet måste stor uppmärksamhet riktas mot åtgärder som medför att arbetsplatserna blir säkra och att arbetsuppgifterna blir mer utvecklande. En strävan måste vara att inte behöva vidta korrigeringar i efterhand på grund av att åtgärderna inte har utgått från en helhetssyn. Därför är det viktigt att arbetsmiljökonsekvensbeskrivningar och olika vetenskapliga riskbedömningar ingår i underlagen till de beslut och ställningstaganden som avser den yttre miljön.

Det är arbetsgivaren som har ansvaret för arbetsmiljön. Arbetet med hälso- och säkerhetsfrågorna måste säkras genom internkontroll i företagen och förvaltningarna. Förändringarna på arbetsplatserna måste planeras och genomföras systematiskt. Möjligheterna att utveckla bra produktionsteknik, t.ex. för att minimera manuellt sorteringsarbete, och en god arbetsorganisation vid kretslopp och substitution måste tas tillvara av alla som kan påverka arbetsmiljöns utformning, t.ex. tillverkare, planerare och av dem som arbetar med produktutformning.

Hantering och återvinning av avfall kan ge upphov till ett flertal hälsoproblem, bl.a. allergier och bullerskador. Ersättningsprodukter för skadliga material, som freoner och amalgam, samt andra åtgärder för att minska miljöbelastningen, t.ex. alltför täta hus, kan också öka hälsoriskerna. I andra fall kan utvecklingen av produkter, system och

tekniker för en förbättrad yttre miljö direkt bidra till en förbättrad arbetsmiljö, som t.ex. alternativ till farliga kemikalier och färger.

Av hälsoskäl men också av kostnads- och effektivitetsskäl behöver bedömning av risker i arbetsmiljön ske samlat, inte bara då hanterings- och arbetsprocesser för utvinning, tillverkning, användning, återbruk, källsortering, återvinning och bortskaffande av uttjänta varor införs utan även i samband med t.ex. upphandling av varor och tjänster. Därvid måste beaktas inte bara inverkan från tekniska och fysikaliska faktorer utan också från förhållanden som rör arbetets organisation och ledning samt dess psykologiska och sociala innehåll.

Omställningen till ett ekologiskt hållbart Sverige med ett säkert och utvecklande arbetsliv förutsätter en god samverkan mellan olika politikområden och ett gott samarbete mellan myndigheter inom olika förvaltningsområden liksom med olika bransch-, arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer. Genom att den ekologiska uthålligheten och arbetsmiljön beaktas samtidigt och på ett tidigt stadium kan värdefulla synergieffekter uppnås och konflikter undvikas i utvecklingsarbetet. Efterlevnaden av arbetsmiljölagstiftningen måste följas noga. Vidare måste utvecklingsprocesserna bli föremål för forskningsinsatser, bl.a. utifrån de krav som ett modernt arbetsliv ställer.

Internationella jämförelser visar att Sverige har varit mycket framgångsrikt när det gäller att framsynt förebygga risker i olika avseenden och visa upp goda lösningar. Sverige skall behålla en ledande position i detta arbete även i fortsättningen.

3.10 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom Kulturdepartementets verksamhetsområde

Sammanfattning

- Utveckla och stärka kulturmiljösektorn i arbetet för ett hållbart samhälle.
- Vidareutveckla byggnadsvårdens ekologiska delar.
- Främja god arkitektur och formgivning. Ett förslag till handlingsprogram kommer att presenteras under hösten 1997.
- Genomföra särskilda satsningar med utgångspunkt i miljöfrågor och ekologi under Kulturhuvudstadsåret.
- Öka samverkan mellan kulturmiljövård och naturvård.

De kulturella värderingarna styr hur väsentliga delar av vår vardag organiseras. Kulturen är därmed en grund och en förutsättning för ett hållbart samhälle. Detta samhälle måste baseras på en varsam förvaltning av redan gjorda investeringar och av det som utgör vårt gemensamma kulturarv. Människors individuella möjligheter att i vardagslivet agera på ett ekologiskt hållbart sätt är avgörande för de effekter och det genomslag som omställningen kommer att få. Våra handlingssätt rymmer sålunda stora möjligheter att stärka den hållbara samhällsutvecklingen.

Ett hållbart samhälle måste bygga vidare på de specifikt svenska förutsättningarna. Det folkliga engagemanget för miljön och den starka demokratiska förankringen, inte minst via folkrörelsearbetet, är en sida som har stor betydelse. Kulturens identitetsskapande karaktär, historia och språk, kulturarvet och kulturlandskapet formar våra möjligheter i positiv bemärkelse. Kultursektorn kan bidra till den ekologiskt hållbara utvecklingen genom sin mångfald av verksamheter med anknytning till frågor om samhällsutveckling och kulturella perspektiv.

Den av människor skapade och formade miljön är den dominerande och en kvalitativ förvaltning av denna är en av det ekologiska samhällets stora utmaningar. Kulturvärdena är intimt kopplade till natur- och miljövärden och upplevs av de flesta människor inte som skilda system utan som gemensamma och integrerade angelägenhet. I stadsmiljöfrågor och i intresset för kulturlandskapets framtid är detta allra tydligast. Det handlar om livsmiljön i bred bemärkelse. I vården av och omsorgen om vår gemensamma miljö har det utbildats både kunskap och erfarenheter som är nödvändiga att ta tillvara och utveckla inför den ekologiska omställningen av samhället.

Ett hållbart samhälle utvecklar den kulturella kompetensen i hanteringen av kulturarvet och miljön och stärker därigenom mångfalden och motverkar monokulturella system. Vardagsmiljöerna, dvs. det offentliga rummet och bebyggelsen, påverkas påtagligt i en omställning till ett ekologiskt uthålligt samhälle. De arkitektoniska och andra kvaliteter som finns i dessa miljöer måste värnas samtidigt som de skall förvaltas och utvecklas på ett varsamt sätt. På samma sätt bör de nya delar som fogas till värdefulla miljöer präglas av en särskild hänsyn till omgivningens kulturella värden, utan att omsorgen om det tillkommande går förlorad.

Kulturvården kännetecknas särskilt av sina tvärvetenskapliga och sektorsövergripande arbetssätt där ett av de grundläggande perspektiven handlar om resurshushållande i arbetet för en långsiktig förvaltning av natur- och kulturmiljö. Inom kulturvården är alltså arbetet för hållbarhet inget nytt. Det nya ligger istället i den breda samverkan som krävs för att detta perspektiv skall få genomslag. Andra samhällsområden med direkt beröring med kulturmiljöarbetet är exempelvis jord- och skogsbruk, infrastruktur, samhällsplanering, regional utveckling, naturvård och bostadsbyggnad. Formerna för samverkan behöver utvecklas i takt med att verksamheterna och arbetsuppgifterna förändras.

Kulturen skapar gemenskap och ger kraft till förändring och initiativ. Samtidigt ger den perspektiv och förmåga till kritiskt tänkande. Allmän kulturverksamhet och kulturarv i olika former används ofta som strategier för regional och lokal utveckling och kan fungera som motorer för sysselsättning, ett förhållande som uppmärksammas i allt högre grad. Aktuella exempel på detta finns bl.a. inom flera av de program som Sverige nu genomför inom ramen för EU:s strukturfonder. Samhällen, orter och regioner med en stark lokal identitet har ofta särskilt goda förutsättningar för att utveckla en god planering och en hållbar utveckling byggd på lokalt engagemang.

Att förmedla perspektiv på samhällsutvecklingen är en del av det övergripande målet för myndigheter och institutioner som på skilda sätt arbetar med kulturarvet. Museerna, arkiven och kulturmiljösektorn hör hit. Tillsammans bidrar de både med historiska perspektiv och analyser av vår samtid vilket tillsammans bildar en plattform för arbetet med den hållbara samhällsutvecklingen. Institutionerna inom kulturarvssektorn arbetar i hög grad med förmedling av kunskap och har i denna verksamhet direktkontakt med en bred allmänhet. Diskussioner och debatt om kulturarvet och samhällsutvecklingen är centrala delar av arbetet.

3.10.2 Kulturmiljön

Riksantikvarieämbetet är central myndighet för kulturmiljöarbetet i landet och har utsetts till pilotmyndighet i det arbete för miljöledningssystem som regeringen inlett.

Kulturmiljösektorn har vidare en regional organisation med bred förankring genom i första hand länsstyrelsernas och de regionala museernas kulturmiljöenheter. Kommunerna har en viktig roll när det gäller säkerställande av kulturvärden i planeringen och hembygdsrörelsens arbete är av stor betydelse för kulturarvets vård och bevarande. Detta innebär sammantaget att det finns en god grund för ett brett förankrat arbete med kulturvård och ekologi i arbetet för en hållbar utveckling.

Samhällsplaneringens roll i arbetet för hållbar utveckling inbegriper kulturmiljöfrågorna och en vidareutveckling och stärkning av kulturmiljösektorn i detta avseende är angelägen. Arbetets delvis nya inriktning innebär flera nya uppgifter och interna utbildningsinsatser i dessa frågor kommer att bli aktuellt. Det är av särskild betydelse att de kulturhistoriska kunskapsunderlagen utvecklas för att bli det stöd och det underlag som krävs i arbetet för ekologisk omställning. Ett särskilt bebyggelseregister, kopplat till Centrala Fastighetsdata, med uppgifter om bebyggelsens kulturvärden, är ett exempel på ett utvecklingsområde med denna utgångspunkt.

Vidare kommer Riksantikvarieämbetet i oktober 1997 att redovisa ett uppdrag med förslag till handlingsprogram för en långsiktigt hållbar utveckling för skogens kulturmiljövården.

Målsättningen är att en stark medvetenhet om kulturarvets betydelse skall vara vägledande i samhällsutvecklingen.

Byggnadsvårdens inriktning på bevarande och återanvändning av hela miljöer kan utvecklas ytterligare och har klara ekologiska utgångspunkter vid sidan av de antikvariska. En vidareutveckling av det redan etablerade lokala och regionala arbetet med byggnadshyttor, materialdepåer och utbildningsinsatser med anknytning till traditionella byggnadsmetoder är några angelägna områden. De senaste årens sysselsättningsinsatser inom byggnadsvården har haft positiva effekter på resurshushållning och återbruk. Traditionella byggnadstekniker har kommit till användning på

nytt och detta innebär ofta att mer ekologiska metoder använts än i konventionella byggprojekt. Skr. 1997/98:13

Kulturmiljövårdens utökade samverkan med bl.a. jord- och skogsbruket är av stor vikt för miljöns framtid och utnyttjande. Ökad kunskap om kulturhistorien i odlings- och skogslandskapet ger ett betydelsefullt underlag i arbetet för ett uthålligt resursutnyttjande i markanvändningen.

3.10.3 Arkitektur och form

Regeringen arbetar för närvarande med att ta fram ett handlingsprogram för arkitektur och formgivning. Bakgrunden till arbetet ges i propositionen 1996/97:3 Kulturpolitik. Betydelsen av en omsorgsfullt gestaltad miljö och en god formgivning är en central utgångspunkt för arbetet med handlingsprogrammet.

En hög kvalitet på arkitektur och formgivning kan på sikt innebära en hushållning med både ekonomiska resurser och naturresurser. För att åstadkomma en god arkitektur och formgivning med hög kvalitet krävs att flera aspekter vägs samman. Regeringen har framhållit betydelsen av att ekologiska aspekter ges ett utrymme i detta arbete, vid sidan av funktionella, tekniska, ekonomiska, sociala och estetiska dimensioner. Vi står idag inför en stor uppgift när det gäller att förvalta och förnya det redan byggda. Med ökade krav på bl.a. ett mer kretsloppsanpassat samhälle innebär det att nya lösningar som är förenliga med de äldre måste sökas.

I arbetet med att stimulera en mer kvalitativt inriktad arkitektur och formgivning har staten ett stort ansvar. Staten är byggherre, normgivare och utbildare samt finansierar viss verksamhet som berör arkitektur och formgivning. I sina olika roller bör staten framstå som en god förebild. Ett förslag till handlingsprogram för arkitektur och formgivning kommer att presenteras under hösten 1997.

3.10.4 Forskning

Kommissionens förslag till det femte ramprogrammet för forskning inom EU är föremål för beredning inom regeringskansliet och innehåller flera förslag med anknytning till den hållbara utvecklingen. Det avsnitt som behandlar konkurrenskraftig och bärkraftig tillväxt tar upp framtidens städer och här behandlas bl.a. kulturarvet och bevarandenaspekter.

3.10.5 Unesco-rapporten Vår skapande mångfald

I Unesco-rapporten Vår skapande mångfald beskrivs bl.a. kulturens betydelse och roll i arbetet för hållbarhet. En bred utgångspunkt i arbetet för hållbarhet är nödvändig för att få en god förankring av denna viktiga framtidsfråga. En världskonferens kommer att anordnas av Unesco, i samarbete med den svenska regeringen, i Stockholm våren 1998.

Kulturens perspektiv på hållbar utveckling är en grund för de teman som konferensen kommer att behandla. Skr. 1997/98:13

3.10.6 Kulturnät Sverige

En utvecklad användning av informationsteknologi (IT) kan leda till en ökad resurshushållning. Att kunna ta del av, och medverka till, kulturyttringar utan att fysiskt behöva förflytta sig innebär en minskad belastning på miljön. Kulturdepartementet har inlett ett arbete för att utveckla IT-användningen inom kultursektorn. Ingenjörsvetenskapsakademien fick den 13 mars 1997 i uppdrag att bygga upp och inledningsvis administrera Kulturnät Sverige. Bakgrunden till detta uppdrag återfinns i det slutbetänkande, IT i kulturens tjänst (SOU 1997:14), som utredaren Bi Puranen överlämnade till regeringen den 30 januari 1997.

3.10.7 Kulturhuvudstadsåret

Under 1998 kommer Stockholm att vara Europas kulturhuvudstad. En del av de särskilda satsningar som genomförs under kulturhuvudstadsåret har sin utgångspunkt i miljöfrågor och ekologi. Gemensamt för många av dessa verksamheter är det sektorsövergripande samarbetet. Några exempel på områden som behandlas på detta sätt är odling och kretslopp, konsthantverk och trädgårdar, ekologi och avfall, arkitektur och kulturhistoria samt stadens utveckling och sambanden mellan social och ekologisk hållbarhet.

3.10.8 Kultur och natur

Arbetet med naturvård och kulturmiljövård har många beröringspunkter och det finns många exempel på positivt samarbete inom detta fält. Regeringen har för avsikt att återkomma till riksdagen under 1998 med ställningstaganden om en utvecklad samverkan inom kultur- och naturmiljöpolitiken. Som ett underlag för detta har regeringen remitterat rapporten En samordnad kultur- och naturmiljöpolitik till de tre sektorsmyndigheterna Riksantikvarieämbetet och statens historiska museer, Naturvårdsverket och Boverket. Rapporten redovisar bl.a. möjligheterna till ett fördjupat och utvidgat samarbete och den kommer under hösten 1997 att bli föremål för en bredare remiss till myndigheter och institutioner med anknytning till natur- och kulturvård. Regeringen kommer vidare i januari 1998 att få en slutredovisning av uppdraget Människa och natur som bedrivits i samarbete mellan Riksantikvarieämbetet, Statens historiska museum, Nordiska museet och Naturhistoriska riksmuseet.

Sammanfattning

- I en öppen dialog med det svenska näringslivet klarlägga hur långt energi- och materialutnyttjandet kan effektiviseras inom ett 25-årsperspektiv. Utgångspunkten är bl.a. resonemangen om faktor 4 och 10, vad som återstår för att nå ofarliga utsläppsnivåer av olika ämnen samt Naturvårdsverkets förslag till miljö mål för 2000-talet. I en dialog med företrädare för näringslivet skall olika möjligheter att påskynda processen klarläggas.
- Ge en utredare i uppdrag att kartlägga vilka möjligheter och hinder det finns för ökad export av miljöanpassad teknik och miljöanpassade produkter.
- Kartlägga hur långt andra länders näringsliv kommit i arbetet med ekologiskt hållbara lösningar och fortlöpande följa utvecklingen.
- Verka för integration av närings-, handels- och miljöpolitiken.
- Stimulera tillkomsten och fortlevnaden av nätverk i företagens omgivning såväl lokalt som i exportsammanhang. Säkerställa att kompetens rörande ekologiskt hållbar utveckling finns tillgänglig inom t.ex. Industriella Utvecklingscentra.
- Även i fortsättningen uppmuntra införade av miljöledningssystem i små och medelstora företag.
- Bedriva en utbildningskampanj för skogsägare utöver föreslagna åtgärder i budgetpropositionen.
- Fortsätta arbetet med att utarbeta en Agenda 21 för uthållig utveckling inom industrisektorn inom ramen för Baltic 21-projektet.
- Följa upp förslag till insatser från Delegationen för främjande av miljöanpassad teknik.

Ett i alla avseenden hållbart näringsliv är en grundläggande förutsättning för bibehållet och utvecklat välstånd i Sverige. Ekologisk och ekonomisk hållbarhet går hand i hand och handlar i allt väsentligt om hushållning med och ett effektivt utnyttjande av resurser, må det vara traditionella råvaror, kapital eller andra resurser och tjänster som de ekologiska systemen producerar och av vilka vi är ytterst beroende.

Företagens miljöarbete har gått kraftigt framåt, pådrivet av en redan tidigare etablerad och över tiden skärpt miljölagstiftning och på senare år också av en alltmer miljöorienterad och krävande marknad. De företag som anpassat sig till denna utveckling röner idag framgångar på befintliga och nya marknader, medan de som av olika skäl ännu inte införlivat miljöfrågor i verksamheten riskerar att förlora marknadsandelar och slås ut. Det är alltså av avgörande betydelse för utvecklingen av ett hållbart, livskraftigt svenskt näringsliv och därmed ett hållbart Sverige, att staten stimulerar och stödjer införlivandet av miljöhänsyn i näringslivet.

En sådan utveckling blir allt tydligare i omvärlden. Såväl OECD som EU arbetar för att integrera miljöpolitiken i övriga politikområden, och syftet med bland annat näringslivets miljöarbete, exempelvis manifesterat i införandet av miljöledningssystem, är just att identifiera och finna ändamålsenliga sätt att integrera miljöaspekter i den egna verksamheten. Ett livscykel tänkande vinner insteg där man studerar inte bara den isolerade produktionsprocessen utan också stegen dessförinnan och därefter och den miljöpåverkan de har. Det är en naturlig utveckling mot bakgrund av att miljörelaterade frågor både betraktas som alltmer strategiska och miljön som en del av företagets totala resursanvändning.

3.11.1 Ekologi och ekonomi - från motsatspar till samspel

En viktig förutsättning för att ett ekologiskt hållbart Sverige ska bli verklighet är ett bättre och effektivare samspel mellan ekologi och ekonomi. Arbetet med en sådan integrering måste ske i samverkan med näringslivet och dess företrädare.

Utsläpp från industrins processer och liknande verksamhet skall minskas till ofarliga nivåer. Kretsloppen skall slutas så långt möjligt. En sådan inriktning lades fast redan i regeringens proposition 1990/91:90, En god livsmiljö. Utvecklingen av hållbara processer och produkter och resurseffektivitet skall uppmärksammas och stimuleras ytterligare. Nyckelbranscher kommer att inbjudas till överläggningar om hur ekologisk hållbarhet kan bidra till ökad konkurrenskraft och export om hur sektormål kan formuleras för näringslivet. Exempel på sådana nyckelbranscher kan vara livsmedelssektorn och verkstadsindustrin.

Regeringen avser att uppdra åt Miljövårdsberedningen (inom givna ramar) att i samråd med företrädare för svenskt näringsliv och Naturvårdsverket klarlägga hur långt man idag kommit beträffande utsläppsreduktioner och vad som återstår för att nå ofarliga nivåer. För att få en bild av vilka länders näringsliv som ligger längst framme när det gäller ekologiskt hållbara lösningar på olika områden och hur svenskt näringsliv står sig i jämförelse med omvärlden – ”benchmarking” – avser regeringen vidare att kartlägga detta närmare.

Ur ett hållbarhetsperspektiv är det av intresse att analysera kopplingar mellan till exempel teknik och miljö, tillväxt och miljö och konkurrenskraft och miljö. Vilka drivkrafter respektive hinder för utveckling, tillväxt och miljöarbete i hållbar riktning kan identifieras? Hur kan och bör drivkrafterna understödjas och hindren undanröjas och vilka åtgärder kan och bör staten vidta för att målet – ett ekologiskt hållbart Sverige – ska uppnås? Sådana långsiktiga analyser och konsekvensbedömningar med avseende på närings- och samhällsliv är väsentliga för att rätt utforma politiken och i det arbetet kan och bör olika samhällsaktörer involveras.

Det är viktigt att förena miljöpolitiken med andra viktiga mål för t.ex. frihandel, konkurrens, sysselsättning och tillväxt. Det är därför angeläget att vara uppmärksam på vilka verkningar eventuella regleringar kan få så

att inte de positiva effekterna överskuggas av oönskade effekter. Även ej lagreglerade regleringar som frivilliga överenskommelser, överenskommelser i branschorganisationer eller liknande kan i vissa lägen få oönskade effekter som t.ex. att konkurrensen begränsas genom att marknadstillträde hindras eller försvåras. Att identifiera och kunna hantera den typen av frågor utan att sänka ambitionsnivån är väsentligt för att de olika målen skall kunna samverka i utvecklingen mot ett ekologiskt hållbart samhälle. De utreds för närvarande av en arbetsgrupp med deltagare från Närings- och teknikutvecklingsverket, (NUTEK), Konkurrensverket och Kommerskollegium.

3.11.2 Integration av miljö- och näringspolitiken

För att svara mot förändringar i omvärlden och för att kunna arbeta effektivare med näringslivs- och miljöfrågor, inleds under hösten i ett första steg ett arbete där regeringen kommer att identifiera de viktigaste gemensamma områdena och formerna för ett integrerat synsätt och arbete.

Syftet är nu att påbörja arbetet med att ta ett mer samlat grepp om näringslivs- och miljöfrågor. Detta är en långsiktig satsning bestående av många steg, och det kräver både engagemang, insikt och förmåga till nyorientering.

3.11.3 Nätverk

Närings- och handelsdepartementet och Industriförbundet har inlett ett samarbetsprojekt där man arbetar med så kallade nätverks- eller klusteranalyser. Framgångsrika företag eller tillväxtorienterade branscher har ofta ett väl utvecklat nätverk med andra samhällsaktörer såsom kunder, leverantörer, konkurrenter, offentliga organ, forskningsinstitutioner m.fl. och präglas av givna institutionella förhållanden. Sådana nätverk eller kluster framhålls allt oftare som nyckelfaktorer för framgång och kan vara branschanknutna, men behöver inte vara det. En klusteransats bör kunna tillämpas också inom den så kallade miljötekniksektorn för att där identifiera framgångsfaktorer.

Det är bland annat av intresse att studera de inbördes relationerna, hur kunskapsflöden inom nätverket ser ut, vilka institutioner som är involverade och att identifiera svaga och starka länkar inom nätverket. Med ökad kunskap om dessa faktorer förbättras möjligheterna att föra både en stödjande och styrande politik.

I detta arbete finns självfallet en hållbarhetsdimension, där miljöaspekter samspelar med och finns integrerade i andra faktorer såsom utbildning och kompetensnivå, specialiseringsgrad, kommunikationsstrukturer etc. I syfte att uppnå hållbara lösningar och förbättrad resurshushållning inom varu- och tjänsteproduktion växer nu också intresset för samverkan över traditionella branschgränser.

Att analysera och stimulera uppbyggnad och fortlevnad av nätverk är en viktig uppgift och av särskilt intresse när det gäller små och medelstora företag, såväl generellt som i specifikt miljörelaterade sammanhang. Det gäller både inom den renodlade miljötekniksektorn och i de verksamheter där ett stort och väl inarbetat miljöengagemang bidrar till marknadsframgångar och en hållbar tillväxt. Lokal samverkan mellan företag av olika storlek och andra lokala aktörer bör stimuleras. Man bör därvid sträva efter att utnyttja befintliga nätverk och utvecklingscentra.

Det ska här också understrykas att nätverk inte behöver vara varken lokalt eller nationellt begränsade och att de i hög grad ofta är nödvändiga för ett företags exportmöjligheter. Samordning bör därför ske mellan de organ som svarar för olika former av statligt exportstöd. Se även avsnitt 3.11.7 nedan om Export och miljö.

3.11.4 Miljöledningssystem

En god och systematisk hantering av miljöfrågor i en organisation anses ofta borga för god kvalitet överlag i verksamheten och förbättrar därför ett företags möjligheter att befästa eller öka sin närvaro på marknaden.

De framför allt större företagens målmedvetna miljöarbete pådrivet av kunder, konkurrenter, regelverk, anställda och andra intressenter på marknaden skapar nya möjligheter för affärsverksamheten och är många gånger helt avgörande för företagens överlevnad på sikt. Mot bakgrund av att miljökraven tenderar att öka i betydelse är det ytterst väsentligt för en hållbar utveckling att också små och medelstora företag stimuleras i sitt miljöarbete. De mindre företag som är underleverantörer till storföretagen får från dessa ofta både krav och stöd. På samma sätt som de i många fall redan etablerade kvalitetssäkringssystemen genererar specifika krav på ingående produkter och leverantörer, formuleras nu krav på ett aktivt miljöarbete hos affärspartners. Det ligger emellertid vanligen i allas intresse att upprätthålla goda affärsförbindelser varför storföretagen idag ofta samtidigt ställer kraven och tillhandahåller kompetens och hjälp i miljöarbetet.

Ett aktivt miljöledningsarbete är således i ökande utsträckning både ett krav och en möjlighet. Det kan dock finnas svårigheter hos mindre och medelstora företag att bygga upp kunskap och hitta resurser för ett sådant miljöarbete. Små och medelstora företag bör därför stödjas för att öka deras kunskap om och förutsättningar för ett aktivt miljöledningsarbete. NUTEK arbetar redan med projektet "Miljöstyrning i småföretag" och det är angeläget att detta arbete följs upp. Av stort intresse är det pågående arbetet med att utvidga EMAS till att kunna användas också inom andra verksamhetsområden än industrin.

3.11.5 Energi

Energiomställningen innebär en unik möjlighet för omställningen av Sverige till ett ekologiskt hållbart samhälle. Landets elförsörjning skall tryggas genom energisystem som grundas på varaktiga, helst inhemska och förnybara, energikällor samt en effektiv energianvändning.

I budgetpropositionen för år 1998 redovisar regeringen förslag till närmare utformning av det energipolitiska program som utgör en central del av riksdagens energipolitiska beslut (prop. 1996/97:84, bet. 1996/97:NV12 rskr).

Kommunerna har en central roll i omställningen till ett ekologiskt uthålligt samhälle. Inom energisektorn pågår redan i dag en omfattande verksamhet i kommunerna. Det bidrag till kommunal energirådgivning som ingår i det energipolitiska programmet har tillkommit för att ytterligare stödja och förbättra möjligheterna för kommunerna att ta en aktiv roll i den förändring av samhället som nu sker. Bidraget är särskilt viktigt för små kommuner som har mindre möjligheter att omfördela sina resurser. Den kommunala energirådgivningen skall utgöra ett komplement till den allmänna energiinformationen från statliga myndigheter och till den rådgivning som ges av kommersiella aktörer som exempelvis energileverantörer.

Det finns goda möjligheter till synergieffekter mellan de lokala investeringsprogrammen (se avsnitt 4) och det nationella energiprogrammet. Effektiv användning av energi torde komma att utgöra ett viktigt inslag i de lokala investeringsprogrammen, och det bör då vara möjligt att komplettera dem med energipolitiskt stöd. Så kan ske när ett lokalt program inbegriper utbyggnad av fjärrvärme, minskat eleffektuttag i bebyggelsen och konvertering från elvärme. Också de energipolitiska stöden till ny elproduktion kan komma att komplettera lokala investeringsprogram. Det gäller speciellt stödet till bibränslekraftvärme, exempelvis i kombination med ökad fjärrvärmeanslutning. För att underlätta samordning är det regeringens uppfattning att det bör vara möjligt att kombinera stöd inom ramen för de lokala investeringsprogrammen med andra statsbidrag i den mån övriga regelverk tillåter det.

Beskattningen av energi är ett viktigt styrmedel vid omställningen av energisystemet. En översyn av energiskattesystemet har påbörjats i Regeringskansliet (se avsnitt 3.6.1).

De nordiska ländernas statsministrar antog i juni 1997 en deklaration om uthållig energiförsörjning kring Östersjön. Ländernas energiministrar har fått i uppdrag att i mitten av november 1997 presentera en första rapport med klagörande av vissa frågeställningar av betydelse för omställningen till ett uthålligt energisystem i regionen.

3.11.6 Skogssektorn

Skogsstyrelsen har arbetat fram en aktionsplan för biologisk mångfald. Den redovisas närmare i budgetpropositionen.

Utöver detta planerar Skogsstyrelsen en utbildningskampanj – Grönare skog – främst riktad till landets mindre skogsägare. Målsättningen är att lyfta fram landskapsperspektivet inom skogsnäringen för att kunna

tillgodose såväl produktions- som miljömål. Erfarenheten visar att ett hållbart skogsbruk i vårt land måste planeras med utgångspunkt i landskapsvisa avvägningar, vilket gör det möjligt att mer effektivt nyttja de resurser som avsatts för reservatsbildningar och biotopskydd.

3.11.7 Export och miljö

I april 1997 arrangerade Regeringen ett symposium med temat Export och Miljö. Symposiet kommer att följas upp med bland annat en dokumenterande rapport i Närings- och handelsdepartementets skriftserie "Aktuellt om näringspolitik och ekonomi". Två centrala frågeställningar behandlades under symposiet; dels hur svensk miljöexport kan främjas, dels frågan om miljöansvar vid export. Med miljöexport avses såväl den renodlade miljötekniksektorn som de områden där ett välutvecklat miljömedvetande i företagen bidrar till att skapa affärsmöjligheter. Inte minst inom tjänstesektorn, som till exempel konsultbranschen, finns potential för export av miljörelaterade tjänster och hela systemlösningar.

Möjligheten att beakta miljöfaktorer vid export och exportfinansiering diskuterades under symposiet och en väl avvägd politik som balanserar nationella och internationella krav och intressen är av stor betydelse. Se också avsnitt 3.2.10.

De förslag och frågor som togs upp kommer att bearbetas vidare under hösten med sikte på att arbeta fram ett sammanhållet program för bl.a. export av miljöanpassad teknik. En utredare tillsätts för att kartlägga vilka möjligheter och hinder som finns för ökad export av miljöanpassad teknik och miljöanpassade produkter. En viktig utgångspunkt är redan pågående arbete, t.ex. det projekt inom UD:s Projektexportsekretariat som syftar till att ta fram en presentation av svensk miljökompetens, riktad till bl.a. multilaterala upphandlare. En annan central fråga i sammanhanget rör vikten av nätverksbyggande i exportsammanhang så att också mindre företag kan agera i större sammanhang, och om och i så fall hur staten kan stödja tillkomsten och utvecklingen av sådana nätverk. Denna frågeställning korresponderar väl med nätverks- eller klusteransatsen i avsnitt 3.11.3. Vidare kommer dialogen med näringslivet i form av projektexportseminarier att fortsätta. Denna dialog, som gäller olika aspekter på projektexport, kan eventuellt också utnyttjas för att diskutera export av miljöanpassad teknik. Det hör till bilden att en betydande del av Tlj projektexporten är miljörelaterad.

En annan central uppgift är att tillse att berörda myndigheter har erforderlig miljökompetens och att viktig information når ut. Sådan kompetens och information bör innefatta både kunskap om den inhemska resursbasen och kunskap om miljörelaterad utveckling och miljökrav på marknader i andra länder. Det är väsentligt att kartlägga *var* marknader för miljöanpassad teknik och tjänster finns och hur behoven ser ut.

3.11.8 Baltic 21

Skr. 1997/98:13

Baltic 21 är arbetsnamnet på ett samarbete mellan elva länder i Östersjöregionen med målet att ta fram en Agenda 21 för uthållig utveckling i hela regionen. Projektet har sin upprinnelse i de möten ländernas statschefer respektive miljöministrar hade i Visby och Saltsjöbaden under 1996.

Ansvar för olika samhällssektorer har fördelats mellan länderna och Sverige ansvarar tillsammans med Ryssland för detta arbete inom den samlade industrisektorn. (Sverige har också ansvar för jordbruksområdet).

Uppdraget går i korthet ut på att teckna ett scenario för uthållig utveckling inom industrisektorn, att finna lämpliga mål och kriterier och att visa på vägen dit i form av en praktisk handlingsplan. En viktig del av arbetet är också att identifiera sådana hinder och glapp som motverkar eller stör utvecklingen mot hållbarhet. Det är ett omfattande och visionärt arbete som samtidigt har en konkret dimension, i det att en verklighetsförankrad åtgärdsplan skall redovisas. Arbetet bedrivs tillsammans med en rad olika internationella, nationella och regionala aktörer, såväl näringslivsorganisationer, enskilda företag, offentliga institutioner och organisationer som forskningsinstitut. Ett slutdokument, "Agenda 21 for The Baltic Sea Region", avseende samtliga de sju sektorer som ingår i Baltic-21-projektet skall föreligga våren 1998.

3.11.9 Delegationen för främjande av miljöanpassad teknik

Delegationen för främjande av miljöanpassad teknik med representanter från företag, forskningsmiljöer och offentliga institutioner, har nämnts i andra sammanhang men förtjänar att lyftas fram igen. Delegationen tillsattes strax före årsskiftet 1996/97 och man arbetar med en rad förslag på åtgärder. Uppdraget går ut på att stimulera utveckling, upphandling och introduktion av miljöanpassade produkter och teknik för att nå en ekologiskt hållbar utveckling. Delegationen har valt att arbeta inom fyra huvudområden; sanering av förorenad mark, byggsektorn, transporter och livsmedelsområdet. Dessutom har projekt initierats som skall främja kommersialisering av miljöanpassad teknik, som till exempel produktidésökning och rundabordssamtal kring och dokumentation av trögheter och utvecklingshinder för miljödrivna innovationer.

3.12 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom Inrikesdepartementets verksamhetsområde

Sammanfattning

- Verka för en helhetssyn i samhällsplaneringen bl.a. genom att utveckla samordningen, boendedemokratien och kvinnoperspektivet
- Stödja utvecklingen av ändrade beteendemönster hos konsumenter och hushåll
- Föreslå ny lagstiftning om va-system för en ekologiskt hållbar utveckling
- Stödja arbetet för en förbättrad inomhusmiljö, kretsloppstänkandet i byggfrågor samt hälsodeklaration av bostäder
- Ställa grundläggande miljökrav och krav på effektiv resursanvändning vid ny- och ombyggnad utifrån kommande förslag från Byggkvalitetsutredningen
- Främja system för miljö- och hälsovärdering av byggmaterial, byggande och byggnader, som bl.a. kan användas som underlag vid beskrivningar av byggnadsobjektens konsekvenser för ekologisk hållbarhet och i samband med statliga åtgärder på byggområdet
- Uppmärksamma kretsloppsfrågor i byggandet vid en ändrad organisation av det statliga plan-, bygg- och bostadsväsendet.
- Öka kunskapsnivån om konsumtion och miljö, bl.a. genom att underlätta för konsumenten att få tillgång till relevant information
- Främja information om produkters miljöeffekter
- Verka för en effektiv försörjning med geografiska data som en del av samhällets informationsförsörjning
- Verka för att svenska ståndpunkter skall få internationellt genomslag

För att uppnå goda resultat i arbetet för en ekologiskt hållbar utveckling är bl.a. samhällsplaneringen, byggsektorn samt konsumtionsmönster av stor betydelse. Mellan dessa områden finns flera samband.

Omställningen till en ekologiskt hållbar utveckling ger nya förutsättningar för samhällsbyggandet. Bebyggelse och infrastruktur måste anpassas till miljöförhållanden, kulturvärden och naturens kretslopp. Våra mark- och vattenområden måste användas på ett långsiktigt hållbart sätt. Samtidigt måste de sociala aspekterna beaktas. Sverige har genom deltagande i FN:s Habitat-konferens åtagit sig att verka för en från social synpunkt hållbar utveckling i bostadsområden. Habitat-deklarationen kan således sägas komplettera Agenda 21 med en social dimension. Detta förutsätter en helhetssyn i samhällsbyggandet och en förmåga att överbrygga sektorsgränser. Grunden härför läggs bl.a. genom den fysiska samhällsplanering som bedrivs inom olika verksamheter och sektorer. Planeringen sker på olika nivåer och är i stor

utsträckning ett gemensamt ansvar för staten och kommunerna samtidigt som en rad olika parter i samhället berörs.

Ekologisk hållbarhet bör således utgöra ett gemensamt mål för all samhällsplanering. Detta innebär en höjning av ambitionsnivån i samhällsplaneringen med krav på delvis nya arbetsformer och ett omfattande utvecklingsarbete. Framförallt behövs en bättre samordning och samverkan mellan de skilda formerna av samhällsplaneringen.

Men de olika momenten i samhällsplaneringen kan också utnyttjas i arbetet för en omställning till ett ekologiskt samhälle. Regeringen har tidigare betonat att omställningen måste vara demokratiskt förankrad och accepterad av alla berörda i samhället och att det är angeläget att ta till vara både mäns och kvinnors kunskaper och erfarenheter. I detta avseende finns en potential i planeringsprocessen, som ger möjligheter till insyn och inflytande i samhällsbyggandet. Samtidigt behöver medborgarinflytandet förbättras, framförallt i fråga om kvinnors möjligheter till påverkan och inflytande.

I propositionen Aktiv Konsumentpolitik (1994/95:140, bet 1994/95:LU32, rskr. 1994/95:438) anges som ett av de fyra målen för konsumentpolitiken att utveckla sådana konsumtions- och produktionsmönster som minskar påfrestningarna på miljön och bidrar till en långsiktigt hållbar utveckling.

Den potential som finns inom hushållssektorn när det gäller arbetet med hållbar utveckling måste tas tillvara. Den enskildes agerande är av stor betydelse. Utvecklingen av ändrade beteendemönster hos hushållen bör därför stödjas.

3.12.1 Konsumenterna och miljön

I regeringens skrivelse 1996/97:50 anmäldes att beredningen av betänkandet (SOU 1996:108) Konsumenterna och miljön skall leda till en presentation av en åtgärdsinriktad handlingsplan. Denna skall konkretisera och precisera miljömålet i konsumentpolitiken dvs. att sådana konsumtions- och produktionsmönster utvecklas som minskar påfrestningarna på miljön och bidrar till en långsiktigt hållbar utveckling. Hushålls- och konsumentsektorn bör behandlas som en egen dimension i arbetet för en ekologiskt hållbar utveckling. Handlingsplan samt miljösmål för denna sektor kommer att presenteras senare.

Arbetet bör bl.a. inriktas på att minska hushållens utsläpp, energiförbrukning samt mängden hushållsavfall. Ökad effektivitet vid utnyttjande av naturens resurser bör eftersträvas. Såväl varor, transporter, boende som samhällsplaneringen berörs. Resultatet kan bl.a. uppnås genom att kunskapsnivån ökar om konsumtionens betydelse för miljön. Konsumenternas möjlighet att påverka producenterna har stor betydelse. Insatserna bör riktas till hushållen direkt samt till tänkbara vidareinformatörer.

Konsumentverkets arbete bör mer tydligt profileras kring dessa frågor. Framtagandet av faktaunderlag liksom informations- och utbildningsinsatser är viktiga delar i verksamheten. I betänkandet föreslås

ett sektorsansvar för Konsumentverket för miljöålet i Skr. 1997/98:13 konsumentpolitiken. Konsumentverket har på regeringens uppdrag utrett hur det skulle kunna utformas. Uppdraget har redovisats till regeringen.

Statistik och kunskapsutveckling, såsom forskning om olika livsstilar och preferenser samt varuprovning är av stor betydelse.

3.12.2 Samhällsplanering för en ekologiskt hållbar utveckling

Grunden för samhällsplaneringen läggs genom plan- och bygglagen (PBL) (1987:10), samt genom lagen (1987:12) om hushållning med naturresurser, (NRL) med anknytande lagar som reglerar mark- och vattenanvändningen. PBL har nyligen varit föremål för översyn i syfte att få ett ökat hänsynstagande till miljön.

En av de viktigaste uppgifterna inom samhällsplaneringen är att verka för att intentionerna i genomförda anpassningar av lagsystemet får genomslag och att instrumenten i lagstiftningen utvecklas och används på avsett sätt. I samband med handlingsprogrammet för en ekologisk utveckling vill regeringen framhålla följande utvecklingsbehov:

Vidgat perspektiv i den kommunala översiktsplaneringen

De flesta kommuner står nu inför en revidering av sina översiktsplaner enligt PBL, som i hög grad tar fasta på miljöfrågorna kopplade till arbetet med Agenda 21. En sådan utveckling av kommunernas fysiska planering främjas av en fortlöpande metodutveckling och erfarenhetsutbyte. Som framhålls tidigare i skrivelsen är en av de viktigaste medlen i den ekologiska omställningen att bryta sektoriseringen i samhällsbyggandet. Översiktsplaneringen kan lägga en grund för ett sådant sektorsövergripande synsätt i kommunerna. Detta förutsätter dock att planeringsperspektivet vidgas så att ekologiska, ekonomiska och sociala förhållanden integreras med markanvändnings- och bebyggelsefrågor. För att en sådan ansats skall bli framgångsrik krävs ett förbättrat kunskapsunderlag om sociala förhållanden, utbildnings- och kompetensnivå, näringsliv och sysselsättning, infrastruktur samt, inte minst, om natur-, kultur- och miljöförhållanden.

Förbättrad mellankommunal samverkan och regional planering

Den förestående försöksverksamheten med den regionala samhällsorganisationen innebär att de kommunala självstyrelseorganen får ett ökat ansvar också för det regionala utvecklingsarbetet i samarbete med statens förvaltning på regional nivå. Erfarenheterna från arbetet med den fysiska planeringen under senare år visar att det mellan kommuner med uppenbara samordningsbehov inte kommit till stånd en tillfredsställande samordning. Regeringen menar att det som stöd för arbetet med att utveckla Sverige till ett hållbart samhälle också behövs en utveckling av den mellankommunala och regionala samordningen. Det regionala perspektivet är väsentligt framförallt när det gäller näringsliv och sysselsättning, infrastruktur, utbildning och forskning, men också när det gäller hushållning med naturresurser och möjligheterna att lösa vissa

miljöproblem. En förstärkning av det regionala perspektivet i Skr. 1997/98:13 samhällsplaneringen är således nödvändig.

Förbättrade möjligheter för kvinnor att medverka i samhällsplaneringen

Boverket har i sin rapport, Hela Samhället - jämställdhetsaspekter på fysisk planering och byggd miljö, lämnat olika förslag på hur jämställdheten kan öka inom den fysiska planeringen. Bland annat föreslås en särskild försöksverksamhet i några kommuner i syfte att utveckla och pröva jämställdhetsperspektivet på samhällsplaneringen. Det är främst fråga om att skapa förutsättningar för kvinnor att delta i beslutsprocessen vid arbetet med utformningen av detaljplaner, översiktsplaner m.m. Dessutom kan mer riktade insatser såsom utbildning och forskning om könsperspektiv i fysisk planering och byggd miljö bli aktuella.

3.12.3 Lagstiftning om va-system

Plan- och byggtredningen har i betänkandet Översyn av PBL och va-lagen (SOU 1996:168) lämnat förslag om ny lagstiftning för de allmänna va-anläggningarna, lagen om vattenförsörjning och avlopp. I betänkandet lämnas flera förslag som är av betydelse för en ekologiskt hållbar utveckling. I jämförelse med gällande va-lag föreslås bl.a. att den nya lagen får ett vidare tillämpningsområde. Det föreslås att vattenförsörjning och omhändertagande av avloppsvatten skall ske med iakttagande av kravet på hushållning med samhällets resurser och på ett sätt som tillgodoser skyddet för miljön och hälsan samt behovet av hushållning med naturresurser. Vidare föreslås förändringar för att skapa förutsättningar för ett lokalt omhändertagande av dagvatten (LOD).

Va-lagens framtida utformning bereds för närvarande i regeringskansliet. En proposition i frågan avses lämnas till riksdagen under hösten 1997.

3.12.4 Ekologisk hållbarhet i byggande och bebyggelsen

Stora delar av vårt bestånd av bostäder närmar sig nu den ålder när omfattande ombyggnads- och renoveringsarbeten blir aktuella. Enbart inom de bostäder som förvaltas av de allmännyttiga företagen uppskattas behovet av större underhålls- och ombyggnadsåtgärder till närmare 70 miljarder kronor under 20-årsperioden 1996-2015. Stora åtgärdsbehov av liknande art finns också i den övriga bostadsbebyggelsen. Flertalet av dessa åtgärder kan genomföras på ett sådant sätt att miljömässiga vinster uppnås i den fortsatta driften av bostäderna. Det gäller bl.a. att i framtiden minska användningen av energi för drift och uppvärmning, begränsa emissioner från olika bygg- och ytbehandlingsmaterial samt effektivisera hanteringen av avlopp och dagvatten.

En annan fråga av stor betydelse är hur vi tar hand om de stora mängder avfall som uppkommer vid såväl ny- och ombyggnader som rivningar och hur vi kan öka återanvändningen av sådana material.

I de lokala investeringsprogram som staten kommer att stödja med sammanlagt 5,4 miljarder kronor under den kommande treårsperioden kan båda dessa aspekter förväntas stå i centrum. Vidare kommer bebyggelsens arkitektoniska kvaliteter och kulturhistoriska värden att uppmärksammas. Härigenom kommer det fram goda exempel på lokal nivå vilka kan tjäna som inspiration för det fortsatta arbetet i kommunerna med att utveckla bebyggelsen på ett ekologiskt hållbart sätt.

Även andra vägar kommer att användas för att driva på utvecklingen. Boverket har ett omfattande regeringsuppdrag som innefattar bl.a. demonstrations- och utvecklingsprojekt som avser inomhusmiljön, kretsloppet i byggandet, miljöklassning av byggnader, hälsodeklaration av bostäder m.m. Regeringen har vidare tillkallat Byggkvalitetsutredningen (Dir. 1996:39) för att se över vilka krav som kan ställas på byggsektorn i syfte att garantera ett miljö- och hälsoriktigt byggande. Resultaten från det pågående arbetet i dessa delar kommer att utnyttjas i den fortsatta översynen av de bestämmelser som gäller för byggandet. Kretsloppsfrågorna i byggandet och statens roll i det förändringsarbetet kommer också att uppmärksammas vid regeringens kommande ställningstagande till frågan om en ändrad organisation för det statliga plan-, bygg- och bostadsväsendet.

Under senare år har återanvändning av byggmaterial och hela byggelement fått ökad aktualitet i samband med att strukturella förändringar på bostadsmarknaden lett till att även relativt sent byggda hus monterats ned. Som ett led i Östersjösamarbetet har regeringen uppdragit åt Boverket att i samverkan med svenska kommuner undersöka förutsättningarna att återuppföra nedmonterade bostadshus bl.a. i Lettland. Projektet kan väntas ge värdefulla erfarenheter också för svensk del.

3.12.5 Samhällets informationsförsörjning

En infrastruktur för samhällets informationsförsörjning med geografiska data är en tillgång för ett ekologiskt hållbart Sverige. Det är angeläget att informationsförsörjningen organiseras och utnyttjas så effektivt som möjligt för att åstadkomma bl.a. skydd av miljön, effektiv användning av resurser och en hållbar ekonomisk utveckling. Den offentliga verksamheten med geografiska data har stor betydelse för många samhällssektorer. Riksdagen har pekat ut samhällets informationsförsörjning som en prioriterande statlig uppgift (prop. 1995/96:125, bet. 1995/96:TU19, rskr 1995/96:282). Därvid betonas särskilt vikten av geografiska data.

Inom regeringskansliet finns en särskild arbetsgrupp för samverkan kring geografiska data och geografiska informationssystem, REGGIT (M 1995:C). Arbetsgruppen har bl.a. i januari 1997 lämnat en delrapport som betonar de geografiska grunddatabasernas karaktär av infrastruktur med betydelse inte minst för rationalisering, tillväxt och sysselsättning. I

rapporten anges att särskilda åtgärder kan behövas för att åstadkomma en mera samordnad övergång till databaser med syfte att uppnå en heltäckande geografisk informationsinfrastruktur. Gruppen anger särskilt områden som geodesi och koordinatsystem, Lantmäteriverkets grundläggande geografiska data, belägenhetsadresser, geologiska grunddatabaser och vegetationsinformation.

Kunskapsförmedling om konsumtion och miljö är av central betydelse för att uppnå ett förändrat beteende. Tillgång till sådan information är särskilt betydelsefull vid köptillfället. Information om produktens miljöeffekter bör främjas. Huruvida en mer detaljerad information i form av en skriftlig redogörelse över miljödeklarerade egenskaper hos produkten lämpar sig som konsumentinformation har ännu inte klarlagts. Denna typ av redogörelse ställer högre krav på konsumenterna när det gäller kunskapsnivå och tid för att värdera informationen. Sådan information kan dock med fördel användas av andra aktörer såsom monterare och professionella inköpare. Korrekt information om konsumtion och miljö bör finnas lättillgänglig exempelvis i databaserad form.

Lokal förankring är av stor betydelse för att nå ut till hushåll och konsumenter med information. Bl.a. inom ramen för arbetsgruppen för medborgarkontor (IN 97:A) kommer detta att beaktas särskilt.

3.12.6 Transnationellt samarbete

Sverige deltar i EG:s Kommitté för Regional Utvecklingsplanering (Committee on Spatial Development), som skall ta fram ett europeisk utvecklingsperspektiv (European Spatial Development Perspective, ESDP). Övergripande mål för arbetet är en långsiktigt hållbar utveckling - ekologiskt, ekonomiskt och socialt - samt en balanserad fördelning av tillväxt och välfärd.

För att utveckla och pröva metoder och arbetssätt i praktisk projektverksamhet har särskilda medel, det s.k. INTERREG II C, avsatts. Sverige deltar i programmen för Östersjöområdet respektive Nordsjöområdet.

Sverige bör också fortsättningsvis genom aktivt deltagande i samarbetet verka för en hållbar utveckling i Europa. I arbetet bör särskild vikt läggas vid att redovisa de svenska förhållandena i fråga om bebyggelse och markanvändning. Underlaget för svenska ståndpunkter skall förankras med berörda nationella, regionala och lokala myndigheter och organ på lämpligt sätt. De erfarenheter och metoder som utvecklas genom samarbetet skall fortlöpande föras ut.

Inom EU verkar Sverige också aktivt för att driva på harmoniseringen inom byggsektorn. En stark europeisk byggsektor kan klara att möta konsumenternas ökade krav på ett miljö- och hälsoriktigt byggande till rimliga boendekostnader. Sverige kommer vid det informella bostadsministermötet i Nederländerna hösten 1997 att lyfta fram sambandet mellan ökad konkurrens inom den europeiska byggsektorn och möjligheterna att bygga ekologiskt till rimliga kostnader. Regeringen har också tillsatt en särskild kommitté med uppgift att verka för att en EU-

bomässa anordnas som i ett fullskaleprojekt visar hur hållbara bostadsområden kan utformas i framtiden. Sverige undersöker f.n. möjligheterna att i nära anslutning till vårt ordförandeskap i EU anordna en europeisk bostadsmässa i Malmö.

Sverige har också bidragit till att utforma innehållet i ett nytt forskningsområde inom EU:s femte ramprogram – Competitive and sustainable growth – the city of tomorrow.

Inom det nordiska samarbetet, EU, OECD och FN pågår arbete som rör hållbara konsumtions- och produktionsmönster, där bl.a. miljömärkningen är en viktig fråga. Inom det internationella standardiseringsarbetet berörs även konsument- och miljöaspekter. Sverige deltar aktivt i detta arbete. Inom EU utarbetar för närvarande kommissionen en handlingsplan inom området konsumtion och miljö. Sverige bör medverka aktivt för att påverka dess innehåll.

3.13 Åtgärdsprogram för en ekologiskt hållbar utveckling inom Miljödepartementets verksamhetsområde

Sammanfattning

- Presentera nya miljö mål för 2000-talet och fortsätta och utvidga arbetet med miljö mål för olika samhällssektorer.
- Utveckla indikatorer för ekologiskt hållbar utveckling.
- Utveckla producentansvaret för varor.
- Utforma en hållbar kemikaliepolitik.
- Följa upp “Gröna jobb“-satsningar.
- Arbeta för att ta bort eller förändra subventioner som motverkar en ekologiskt hållbar utveckling.
- Inrätta ett kunskapscenter för ekologiskt hållbar utveckling i samverkan med ett lämpligt universitet/högskola för att understödja de lokala investeringsprogrammen.
- Utveckla former för miljö- och hushållningsprogram för särskilda geografiska områden.

Ekologisk hållbarhet kräver helhetssyn i samhällsplaneringen

Omställningen till ett ekologiskt hållbart samhälle förutsätter insatser från en lång rad enskilda och offentliga aktörer. Samverkan med inriktning mot gemensamma mål som identifierats i den lokala och regionala samhällsplaneringen får stor betydelse. För att åstadkomma en ekologiskt hållbar utveckling måste förutsättningar skapas för miljö- och kretsloppsanpassning av bebyggelse och infrastruktur och för långsiktigt god hushållning med marken, vattnet och den fysiska miljön i övrigt. För att arbetet skall lyckas, krävs helhetssyn i samhällsplaneringen och förmåga att överbrygga sektorsgränser.

En långsiktigt hållbar utveckling där balans råder mellan ekonomiska, sociala och ekologiska aspekter ställer särskilda krav

Inför uppföljningen av 1992 års Riokonferens och Agenda 21 i New York i juni 1997, presenterade Nationalkommittén för Agenda 21 sitt slutbetänkande. Kommittén konstaterar bl.a. att för en långsiktigt hållbar utveckling, där balans råder mellan ekonomiska, sociala och ekologiska aspekter, krävs bl.a förändringar i skattesystemet, avveckling av vissa subventioner samt tillämpning av gröna räkenskaper.

Den biologiska mångfalden viktig

Variationen bland levande organismer, bildar basen för uthållig användning och utveckling av jordbruk, skogsbruk, fiske, turism och relaterade industriella sektorer m.m. Den biologiska mångfaldens betydelse för att upprätthålla fungerande ekosystem framhålls alltmer som en viktig aspekt.

OECD:s översyn av svenskt miljöarbete

Sedan början av 90-talet granskar OECD den miljöpolitik som bedrivs i medlemsstaterna. OECD:s översyn av Sveriges miljöarbete presenterades i oktober 1996.

Översynen visar att Sverige har utvecklat effektiva och nya riktlinjer för miljöpolitiken. Bland svenska framgångar nämns vår utveckling av miljölagstiftning och administration. OECD framhåller även vår hänsyn till miljöskydd och naturvård i den fysiska planeringen, att informationen är omfattande och tillgänglig, ett betydande inflytande från miljöorganisationer samt långtgående decentralisering. Svensk miljöpolitik grundas dessutom på miljöövervakning och forskning av hög kvalitet. Sverige har även tagit fram strategier med tydliga kvantitativa mål och regelbunden uppföljning. OECD lyfter fram den svenska användningen av ekonomiska styrmedel och anser att Sverige i hög grad tillämpar principerna om att förorenaren betalar. Det vi kan bli bättre på, menar OECD, är att de miljöregler som grundar sig på individuell prövning av miljöfarlig verksamhet, harmoniseras med EUs regelverk med kvalitets- eller utsläppsnormer; att harmonisera kontrollsystemet för utsläpp och industriavfall; att använda en kombination av olika styrmedel för ökad kostnadseffektivitet.

EU och ekologiskt hållbar utveckling

I det europeiska perspektivet gäller det att utnyttja framgångarna i EU:s regeringskonferens, IGC, så att hållbar utveckling genomsyrar hela EU:s arbete. Industrialismen föddes i Europa, och Europa kan bli en förebild för resten av världen genom att vara först med en industriproduktion utan farliga utsläpp. Regeringen ska därför fortsätta att driva på miljöarbetet inom EU för att lösa Europas gränsöverskridande problem, såsom t.ex. försurningen. Sverige ska verka för att EU tar fram en gemensam strategi för renare produkter, avvecklar farliga kemikalier, främjar effektivare energianvändning och stödjer utvecklingen av förnybara energislag. Men det gäller också att få hållbar utveckling att vara styrande för EU:s politik på samtliga områden, på samma sätt som vi försöker i Sverige. EU:s

femte åtgärdsprogram för miljön bör följas av ett program för ett hållbart Europa, där tyngdpunkten ligger på hur en hållbar utveckling kan uppnås. Ett sådant program bör beakta och behandla effekterna på sysselsättningen. Befintliga stöd och regler inom EU bör bl.a. analyseras utifrån detta. Faktor 4 och 10 bör analyseras i programmet.

Sektorsansvaret grundläggande

Samhällssektorernas ansvar för miljön är grundläggande för miljöpolitiken och så även för arbetet för en ekologiskt hållbar utveckling. Viktiga samhällssektorer är t.ex. industri, energi, trafik, byggande samt jordbruk och skogsbruk.

3.13.1 En miljöpolitisk proposition våren 1998

Regeringen har för avsikt att våren 1998 presentera en miljöproposition med syftet att ytterligare konkretisera och föreslå åtgärder för att nå en ekologiskt hållbar utveckling som också kan bidra till fler arbetstillfällen, tillväxt och en ökad konkurrenskraft. Propositionen kommer att presentera nationella miljö mål och miljö mål för sektorerna. Miljöpropositionen kommer utöver målfrågorna att bl.a. innehålla förslag om förstärkta åtgärder för biologisk mångfald såsom fler nationalparker, och kompensationsbiotoper.

I propositionen kommer att finnas ställningstaganden till Kemikommitténs (SOU 1997:84) och Kretsloppsdelegationens (rapport 1997:13,14) förslag. Sveriges internationella arbete på miljöområdet följs också upp i propositionen.

3.13.2 Nya nationella miljömål presenteras

Naturvårdsverket har reviderat de nationella miljömålen och till regeringen nyligen lämnat förslag till 18 nya nationella och övergripande miljö mål (Ren luft och gröna skogar rapport 4765). Även Kemikommittén och Kretsloppsdelegationen har redovisat förslag till mål i sina rapporter.

Regeringens förslag till nya nationella miljö mål kommer att presenteras i miljöpropositionen. För att nå målen krävs insatser på alla nivåer och sektorer i samhället. Naturvårdsverket har även fått i uppdrag att samordna framtagandet av mål för sektorerna. Sektorernas påbörjade arbete med att ta fram sektorsmål fortsätter och utvidgas till att omfatta samtliga sektorer. Även mål för lokal och regional nivå behöver tas fram. Samordningsuppdraget till Naturvårdsverket kommer därför att förlängas. Målarbetet kommer även att omfatta kostnadseffektivitetsanalyser.

3.13.3 Förslaget till miljöbalk - ett viktigt redskap

Regeringens förslag till miljöbalk innehåller en rad redskap för förverkligande av ett ekologiskt hållbart Sverige. Minimering av farliga utsläpp och visionen om en långsiktigt god hushållning med våra naturresurser är utgångspunkt för formuleringen av grundläggande mål. Balkens bestämmelser om bl.a. hushållning med mark och vatten, om miljö kvalitetsnormer och om miljökonsekvensbeskrivningar blir viktiga instrument i planeringen för ekologiskt hållbar utveckling.

3.13.4 Indikatorer utvecklas

För att kunna följa och utvärdera om samhällsutvecklingen i stort är ekologiskt hållbar och vilka framsteg som görs krävs ett bredare perspektiv än de nuvarande miljömålen. I den ekonomiska vårpropositionen redovisades en genomgång av styrmedel och incitamentsstrukturer för ekologisk hållbarhet. Bl.a. föreslås att indikatorer för ekologiskt hållbar utveckling utarbetas och redovisas till riksdagen. Indikatorerna bör inte vara fler än att de på ett enkelt och informativt sätt visar riktningen på utvecklingen mot ekologiskt hållbarhet. Indikatorerna bör tas fram utifrån befintlig statistik och så långt möjligt samordnas med indikatorer som används i andra länder för att möjliggöra internationell jämförelse.

Arbete med att ta fram indikatorer för hållbar utveckling pågår på bl.a. flera myndigheter och Miljövårdsberedningen avser att presentera ett förslag till indikatorer senhösten 1997 som också kommer att redovisas i miljöpropositionen 1998.

3.13.5 Producentansvaret förstärks

Producentansvaret ska utvecklas. Producentansvar för uttjänta varor har införts för förpackningar, returpapper och däck. Regeringen har beslutat om producentansvar också för uttjänta bilar och elektriska eller elektroniska produkter. Byggsektorn har gjort ett åtagande om producentansvar.

Kretsloppsdelegationen har lämnat förslag till producentansvar för möbler samt i sin strategirapport föreslagit hur producentansvaret ska kunna utvecklas.

Regeringen kommer att återkomma till dessa förslag i miljöpropositionen.

3.13.6 Eko-effektivitet och Faktor 4/10 utvecklas

Begreppen Eko-effektivitet och faktor 4/10 som innebär en genomsnittlig ökning i effektiviteten med en faktor 4 till 10 av dagens användning av energi och naturresurser. Begreppen kan användas som ett instrument i det långsiktiga arbetet att nå hållbar utveckling. En förutsättning för att resursförbrukningen skall kunna minska drastiskt är att skapa ett effektivt kretslopp av material och näringsämnen i samhället.

Kretsloppsdelegationen diskuterar i sin rapport behovet av kretsloppsanpassning, avgiftning och effektivisering och bedömer att en faktor 10 anger dimensionen av den effektivisering som behövs i energi- och materialutnyttjandet i den industrialiserade delen av världen.

Regeringen avser att verka för att begreppet eko-effektivitet utvecklas, verka för att begreppet får gehör och förankras i andra länder samt verka för tillskapande av effektivt kretslopp av material och näringsämnen.

3.13.7 Utforma en hållbar kemikaliepolitik

Kemikommittén, som avlämnade sitt betänkande i juni i år (SOU 1997:84), bedömer att en fortsatt användning av organiska, långlivade och bioackumulerbara ämnen framställda av människan är ett hot mot en hållbar utveckling. Kommittén anser att att den samlade risken från kemikalier idag är mer komplicerad och svårbedömd än tidigare. Kommittén lämnar i sitt betänkande förslag till en ny kemikaliepolitik inklusive nya kemikaliepolitiska mål. Regeringen återkommer till dessa förslag i miljöpropositionen.

3.13.8 En hållbar utveckling i skärgårdsområden

Hållbar utveckling i Sveriges skärgårdsområden måste bygga på förutsättningarna för de bofasta att leva kvar och arbeta i skärgården. Hållbar utveckling innebär också att miljösituationen, t.ex. när det gäller vattenmiljön, måste förändras till det bättre.

Regeringen kommer under hösten 1997 att uppdra till berörda centrala myndigheter och länsstyrelser att i samarbete med berörda kommuner och lokala organisationer m.m. få till stånd samlade och sektorsövergripande miljö- och utvecklingsprogram för några av de större skärgårdsområdena. Arbetet med en Agenda 21 för Östersjön inriktas på hållbar utveckling inom alla relevanta sektorer.

3.13.9 Gröna Jobb redovisas i särskild rapport

Gröna jobb är ett vittomfattande begrepp som används i flera sammanhang.

Det innefattar statens satsningar genom särskilda program. T.ex. har pengar avsatts genom kretsloppsmiljarden till sysselsättningsskapande investeringar som bidrar till kretsloppsanpassning av byggnader och anläggningar. Pengar har även avsatts till lokala investeringsprogram vilka avses stimulera såväl sysselsättning som teknikutveckling. Naturvårdsverket har haft i uppdrag att förvalta bidrag till investeringar för att öka sysselsättningen och förbättra miljön. Uppdraget har nu utvärderats i en rapport från Naturvårdsverket (NV 631-2273-97Ke).

Begreppet gröna jobb innefattar också miljörelaterat arbete och utveckling inom de traditionella näringslivsbranscherna.

En precisering av begreppet och en redovisning av förslag och pågående satsningar, är angelägen som underlag för det fortsatta arbetet. I detta sammanhang är det som en del i helhetssynen på samhällsutvecklingen, viktigt att kraven på ett säkert och utvecklande arbetsliv beaktas. Regeringskansliet avser därför att ta fram ett sådant underlag i en särskild rapport.

3.13.10 Kunskapscentrum

För att stödja arbetet med investeringar för hållbar utveckling avser regeringen låta Miljövårdsberedningen utreda inrättande av ett fristående kunskapscentrum ("Centrum för ekologisk hållbarhet") förlagt till ett universitet/högskola, till exempel med teknisk inriktning. Miljövårdsberedningen bör vid framtagandet av förslaget samråda med berörda universitet/högskolor, forskningsorgan och statliga myndigheter. Centrumet bör tjäna som stöd och som en samordnande resurs till omställningsarbetet i bl.a. kommunerna. Det bör också ha god kontakt med forskningen inom området. En annan uppgift för centrumet bör vara att sprida information, tillvarata lokala initiativ, sprida erfarenheter och fungera som en mötesplats för olika intressenter. Med hjälp av informationsteknologin kan en daglig mötesplats på internet skapas. Centrumet skall kunna engageras i uppföljningen och utvärderingen av olika projekt som finansieras via de olika anslagen för hållbar utveckling. Miljövårdsberedningen bör lägga sitt förslag i sådan tid att centrumet kan inrättas under 1998.

En stark och framgångsrik forskning är en förutsättning för att Sverige i framtiden skall kunna vara en pådrivande kraft för en ekologiskt hållbar utveckling. För att öka kunskaperna om vilka vägval som leder till en ekologiskt hållbar utveckling behövs ett ökat tvärvetenskapligt forskningssamarbete samt en breddning av denna forskning utanför traditionella forskningsområden. Det behövs effektivare metoder att sprida information om nya forskningsrön samt ett ökat samarbete med det övriga samhället, särskilt näringslivet, samt regionala och lokala myndigheter. Ingenjörsvetenskapsakademien (IVA) har föreslagit att en Miljöforskningsstämma bör arrangeras regelbundet. Stämman bör fokusera på sådana miljöforskningsresultat som kan leda till direkta tillämpningar, med syftet att minska resursåtgången eller minska oönskade miljöeffekter i samband med verksamheter.

Regeringen avser att låta klarlägga hur olika intressenter kan medverka till att en sådan årlig stämma skall kunna komma igång från 1999 och hur den fortlöpande kan finansieras.

3.13.11 Identifiera subventioner som motverkar en hållbar utveckling

Naturvårdsverket har till Riksrevisionsverket inrapporterat ett antal statliga subventioner som kan antas motverka en ekologiskt hållbar utveckling. Av dessa skall Riksrevisionsverket granska ett antal närmare. Som en del i pilotarbetet för myndigheternas miljöledningsarbete bör också myndigheterna gå igenom de stödsystem de själva administrerar, utifrån den metodik som Naturvårdsverket och Riksrevisionsverket nu utvecklar.

3.13.12 Kommunvis inventering av radioaktivt avfall

På grund av radioaktivt nedfall kan material för energiutvinning innehålla ökade koncentrationer av radioaktiva ämnen. En ökad användning av biomaterial kan leda till höjda nivåer av radioaktivitet i områden runt biobränsleanläggningar. Ett åtgärdsprogram bör därför tas fram som bl.a. omfattar en inventering av olika biomaterials innehåll av vissa radionukleider i de delar av landet där nedfallet av radioaktiva ämnen varit stort. Programmet bör vidare innehålla förslag till åtgärder som syftar till en från strålskyddssynpunkt säker hantering av flis samt säker hantering och slutförvaring av aska från biobränsle och torv från sådana områden. Strålskyddsinstitutet ges i uppdrag att sammanställa kommunvisa inventeringar och ta fram ett bedömningsunderlag och förslag till hantering av aska och slagg.

3.13.13 Mark och vatten - regionala miljö- och hushållningsprogram

I varje del av landet finns områden med miljö- och hushållningsproblem av regional räckvidd, som det finns skäl att uppmärksamma också i ett riksperspektiv i arbetet för ett ekologiskt hållbart Sverige. Under de senaste åren har särskilda utredningar utförts av Miljövårdsberedningen med sikte på hållbar utveckling av våra fjällområden respektive våra skärgårdsområden, vilka utgör exempel på sådana områden.

Inom samhällsplaneringen för ekologisk hållbar utveckling har länsstyrelserna att bevaka att riksintressena i fråga om mark- och vattenanvändningen tillgodoses, att de nationella miljömålen får genomslag i planeringen och att statlig sektorsplanering inom olika områden ges en regional anpassning och samordnas i hållbar riktning.

Länsstyrelsernas arbete med regionala miljöstrategier och med underlag för kommunernas planering när det gäller riksintressen för mark- och vattenanvändningen, ger vägledning för bedömning av vilka områden i landet som har från rikssynpunkt särskilt framträdande miljö- och resurshushållningsproblem.

Miljö- och hushållningsfrågorna i sådana områden måste ges ökad tyngd både i planeringen för regional utveckling och i den kommunala fysiska planeringen. Tydligare utgångspunkter för miljöhänsyn, kretsloppsanpassning och hushållning med mark och vatten behöver tas fram.

Ett arbete med regionala miljö- och hushållningsprogram bör initieras på länsnivå för att, med utgångspunkt i de regionala miljöstrategierna, nationella miljö mål och riksintressen, ta tillvara de utvecklingsmöjligheter och den potential för sysselsättning och tillväxt som ligger i resurshushållning och miljöanpassning inom sådana områden.

Regionala miljö- och hushållningsprogram bör utarbetas i samarbete mellan länsstyrelsen och berörda kommuner och andra intressenter samt, i de fall detta är aktuellt, med berörda regionala självstyrelseorgan. Programmen bör omfatta:

- ◇ Konkrete steg för att åtgärda områdets miljö- och hushållningsproblem på ett sätt som är tillfredsställande från miljösynpunkt samtidigt som det går att förena med intresset av sysselsättning och tillväxt.
- ◇ Analys av förutsättningar för användning av miljöbalkens instrument, bl.a. dess regler om miljö kvalitetsnormer.
- ◇ Analys av ekonomiska förutsättningar och villkor för utvecklingsstöd, bl.a. EU-stöd, till ekologiskt hållbara lösningar, samt
- ◇ Ett samlat program för behandling av områdets miljö- och hushållningsfrågor i regional och lokal planering med sikte på ekologiskt hållbar utveckling.

Boverket, Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket bör, efter samråd med länsstyrelserna samt NUTEK och berörda sektormyndigheter, utarbeta en översikt över områden där behovet av regionala miljö- och hushållningsprogram är särskilt framträdande i ett riksperspektiv. Även tätortsanknutna frågor, som sambanden mellan markanvändning och trafik i storstadsregionerna eller frågan om ytterligare nationalstadsparker, bör därvid belysas.

En försöksverksamhet bör inledas för att finna former för arbetet med regionala miljö- och hushållningsprogram. Ett första steg kommer att tas genom uppdrag till länsstyrelserna i fråga om våra centrala skärgårdsområden.

4 Lokala och nationella investeringar

Kampen mot arbetslösheten kommer att dominera inrikespolitiken de närmaste åren. Regeringens mål är att den öppna arbetslösheten skall halveras till år 2000. Därefter skall utvecklingen drivas vidare. Arbetslösheten innebär att stora personella och ekonomiska resurser är inte tas tillvara. Det är samhällsekonomiskt förmånligt att göra framtidsinriktade investeringar som samtidigt minskar arbetslösheten och ökar samhällets ekologiska hållbarhet. Regeringen avser att inleda ett brett investeringsprogram i syfte att stimulera modernisering av bebyggelse, infrastruktur och energisystem. Huvuddragen redovisades i den ekonomiska vårpropositionen 1997. I budgetpropositionen lägger regeringen fram mer detaljerade planer för statens insatser i sammanhanget.

4.1 Lokala investeringprogram

Det krävs en lokalt förankrad verksamhet om arbetet med att föra in den ekologiska dimensionen i samhällsbygget ska lyckas. Den slutsatsen dras bland annat i de mål, principer och rekommendationer som inryms i Agenda 21 och Habitatagendan (från FN-konferensen om boende, bebyggelse m.m. 1996 i Istanbul).

I 1997 års ekonomiska vårproposition (1996/97:150, bilaga 5) redovisar regeringen huvudinriktningen för lokalt förankrade program för stöd till investeringar i ekologiskt hållbar utveckling. Kommunerna avses få möjlighet att i samverkan med olika lokala aktörer, privata och offentliga, söka statligt stöd till lokala investeringsprogram.

Riksdagen har godkänt huvudinriktningen av de lokala investeringsprogrammen samt att 5,4 miljarder kronor avsätts för ändamålet under perioden 1998-2000.

Tvåfaldigt syfte

De lokala investeringsprogrammen för ekologisk hållbarhet kommer aktivt att medverka till förverkligandet av två prioriterade mål; dels att bidra till en ökad sysselsättning och därmed vara en del i arbetet för att halvera den öppna arbetslösheten fram till år 2000, dels att tydligt öka takten i omställningen av Sverige till ett ekologiskt uthålligt samhälle med ett säkert och utvecklande arbetsliv. De anslag som nu ges för de tre närmaste åren skall ses som ett första steg i ett långsiktigt och målmedvetet arbete för ekologisk omställning.

Genom att insatserna koncentreras till ett antal kommuner bedömer regeringen att effekterna på sysselsättningen kommer att bli påtagliga redan kortsiktigt. Lediga resurser i form av kvalificerad arbetskraft inom bygg- och anläggningssektorn ges genom detta program ytterligare möjligheter att sättas in i framtidsbyggandet.

Programmets utformning och starka lokala koppling ger dessutom förutsättningar för alla att delta i omställningsarbetet. Det kräver bland annat att såväl män som kvinnor ges möjligheter att delta aktivt i

samhällsplaneringsprocessen. Mot bakgrund av att en stor del av den omedelbara sysselsättningen kan antas uppkomma inom bygg- och anläggningssektorn kommer kortsiktigt den ökade arbetskraftsefterfrågan främst män till del. Genom den bredd av insatser som kan genomföras inom ramen för de lokala investeringsprogrammen bör effekterna på arbetsmarknaden på något längre sikt påverka också andra sektorer än bygg- och anläggningssektorn.

Det är regeringens uppfattning att den lokala förankringen genom investeringsprogrammen kommer att leda till en snabb utveckling av tekniker och metoder som ökar den ekologiska hållbarheten i det investerade realkapitalet. Långsiktiga investeringsprogram bör kunna ge positiva effekter på sysselsättning och tillväxt. Den tekniska och industriella utvecklingen av nya produkter och system för ekologiskt hållbar utveckling stimuleras. En stabil hemmamarknad underlättar kommersialisering och export.

Det omfattande lokala Agenda 21-arbetet i Sverige har skapat nya nätverk och lagt en fast grund för det fortsatta arbetet. Det är viktigt att bygga vidare på den.

De lokala investeringsprogrammets utformning och bedömning

För att stödet till en kommuns lokala investeringsprogram ska vara av sådan omfattning att det ger påtagliga effekter i de investeringar som genomförs, avser regeringen att på grundval av inkomna ansökningar välja ut ett antal kommuner som ges möjlighet att förmedla statligt stöd till ekologiskt hållbara investeringar.

Det regelverk som utformas för de lokala investeringsprogrammen avses ges en sådan utformning att kommunernas möjligheter att ta hänsyn till de lokala förutsättningarna är stora. De krav som kommer att ställas från statsmakternas sida utgår från de effekter som avses uppnås med investeringarna, att de minskar miljöbelastningen, ökar effektiviteten i användningen av energi och andra naturresurser, ökar användningen av förnybara råvaror, ökar återbruk, återanvändning, recirkulation och återvinning av resurser samt bidrar till att öka sysselsättningen. Kommunerna har också t.ex. möjlighet att ansöka om medel till sanerings- och återställningsåtgärder för förorenade mark- och vattenområden. För att underlätta samordning är det regeringens uppfattning att det bör vara möjligt att kombinera stöd inom ramen för de lokala investeringsprogrammen med andra statsbidrag i den mån övriga regelverk tillåter det.

Mot bakgrund av den akuta situationen på arbetsmarknaden bör investeringsprogrammen komma igång så snabbt som möjligt.

Kommunerna avses inkomma med en intresseanmälan där en första beskrivning av investeringsprogrammets innehåll presenteras. Därefter sker en dialog mellan regeringen och kommunerna, varefter en slutlig ansökan om stöd lämnas till regeringen.

4.2 Investeringar i ekologisk omställning av byggnader, anläggningar och infrastruktur

En miljard kronor har avsatts till ett femårigt statligt investeringsbidrag för en ekologiskt hållbar samhällsutveckling (1997-2001) (prop. 1995/96:222, bet. 1995/96:FiU15, rskr 1995/96:307). Pengarna ska i första hand användas till kretsloppsanpassning av befintlig bebyggelse och infrastruktur. Till exempel inom miljonprogrammets bostadsområden finns stora behov av renoveringar. Med stöd av detta investeringsbidrag kan den nödvändiga renoveringen ges en kretsloppsprofil, vilket samtidigt kan ge positiva sociala effekter.

Exempel på stödberättigade investeringar är åtgärder som minskar, återvinner eller separerar avfall, minskar utsläpp av kväve och fosfor, separerar avloppsvatten eller innebär återanvändning av byggmaterial och kretsloppsanpassad renovering. Som villkor för bidraget gäller att investeringen ska bidra till bättre miljö, ge sysselsättning samt utnyttja ny teknik eller nya arbetsmetoder. Ett viktigt syfte med kretsloppsmiljarden är att ge kommuner, företag och organisationer möjlighet att pröva ny miljöteknik och nya metoder och därigenom driva på utvecklingen mot ekologisk hållbarhet.

En mindre del av anslaget (300 milj kr) disponeras av länsstyrelserna för stöd till mindre investeringar (högst 8 milj kr investeringskostnad) medan huvuddelen fördelas av regeringen.

4.3 Nationella investeringar i infrastruktur

I den ekonomiska vårpropositionen redovisades också åtgärder för nationella investeringar. Där aviseras ett nationellt investeringsprogram fr.o.m. 1999 för ökade infrastukturinvesteringar som bidrar till en ökad sysselsättning. I programmet ingår vissa kostnader för utbyggnad av Botniabanan mellan Nyland och Umeå. Programmet medger också en finansiell beredskap för ett fortsatt statligt stöd till Inlandsbanan. Vidare ingår en nationell finansiering av vissa reviderade storstadsprojekt i Stockholm och Göteborg. Denna nationella finansiering kommer att omprövas när förutsättningarna för regional finansiering ytterligare utretts.

4.4 Nationella investeringar i energisystem

En effektivare energianvändning och ökad användning av förnybara energikällor är en avgörande del i omställningsarbetet. Därför föreslog regeringen ett program som omfattar 9 miljarder kronor under en sjuårsperiod i detta syfte. Programmet ingår i de i proposition 1996/97:84 föreslagna riktlinjerna för energipolitiken som syftar till att på ett kostnadseffektivt sätt minska användningen av el för uppvärmning, utnyttja det befintliga elsystemet effektivare och öka tillförseln av el och värme från förnybara energikällor. Programmets huvudinriktning är en

kraftfull långsiktig satsning på forskning, utveckling och demonstration av ny energiteknik. Omställningen av energisystemet är ett led i Sveriges strävan att vara ett föregångsland när det gäller att skapa en ekologiskt hållbar utveckling. Skr. 1997/98:13

Miljödepartementet

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 11 september 1997

Närvarande: statsministern Persson, ordförande, och statsråden Hjelm-Wallén, Peterson, Wallström, Tham, Åsbrink, Schori, Blomberg, Andersson, Uusmann, Ulvskog, Sundström, Lindh, Johansson, von Sydow, Klingvall, Åhnberg, Pagrotsky, Östros, Messing

Föredragande: statsrådet Lindh

Regeringen beslutar skrivelse 1997/98:13 Ekologisk hållbarhet